

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ
ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2106-2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κοκκώνη Βασιλείου του Παναγιώτη

A.M.: 7340010916005

ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ
ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ: ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ
ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Επιβλέπων: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΗΜΑΚΗΣ

Αθήνα, Νοέμβριος 2017

Copyright © [Ονοματεπώνυμο, χρονολογία]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΗΣ

ΑΦΕΤΗΡΙΑΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

A.1. Η εμφάνιση του τεκμηρίου στην πορεία του χρόνου

A. 2. Η κατοχύρωση του τεκμηρίου στο αγγλοσαξονικό σύστημα και το ηπειρωτικό σύστημα

A.3. Η ιστορική εξέλιξη του τεκμηρίου στην ημεδαπή έννομη τάξη. Η νομοθετική κατοχύρωση

B. ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

B.1. Το τεκμήριο αθωότητας ως έκφραση του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

B.2. Το τεκμήριο της αθωότητας ως μέσο εξασφάλισης της αρχής της ενοχής

B.3. Το τεκμήριο της αθωότητας ως έκφραση της αρχής του κράτους δικαίου

B.4. Η θέση του ΕΛΔΑ

Γ. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Γ.1. Ανάλυση των εννοιών

Γ.1.α. Η αθωότητα

Γ.1.β. Το τεκμήριο

Γ.2. Οι γενικές αρχές που απορρέουν από το τεκμήριο αθωότητας

Γ.3. Το περιεχόμενο του τεκμηρίου αθωότητας κατά τη νομολογία του ΕΛΔΑ

Γ.4. Διάκριση του τεκμηρίου αθωότητας από την αρχή in dubio pro reo. Η σχέση μεταξύ των δύο μεγεθών

Δ. Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Δ.1. Ο προβληματισμός

Δ.2. Οι διατυπωθείσες απόψεις επί του ζητήματος

Ε. ΤΟ ΠΕΛΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Ε.1. Τα πρόσωπα που δεσμεύονται από το τεκμήριο

Ε.1.α. Ο εισαγγελέας

Ε.1.β. Ο νομοθέτης

Ε.1.γ. Οι ιδιώτες

ΣΤ. ΧΡΟΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΙΣΧΥΟΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ

ΣΤ.1 Έναρξη της προστασίας

ΣΤ.1.α. Το τεκμήριο αθωότητας στην προδικασία

ΣΤ.1.β. Το τεκμήριο αθωότητας στην επ' ακροατηρίω διαδικασία

ΣΤ.1.γ. Το τεκμήριο αθωότητας ως κανόνας αιτιολόγησης της δικαστικής απόφασης

ΣΤ.1.δ. Η αιτιολόγηση των αθωωτικών αποφάσεων

ΣΤ.1.ε. Το αμάχητο τεκμήριο του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ

ΣΤ.1.στ. Δημόσιες δηλώσεις προερχόμενες από μη δικαστικές αρχές

ΣΤ.2. ΛΗΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

ΣΤ.3. ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ

Ζ. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΟΥ ΥΠΑΓΟΝΤΑΙ ΣΤΗ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗ ΕΜΒΕΛΕΙΑ ΤΟΥ 6 ΠΑΡ. 2 ΕΣΔΑ

Ζ.1. Η βασική πρόβλεψη: κατηγορία ποινικής φύσεως

Ζ.1.β Διοικητικές διαδικασίες

Ζ.1.α. Αστικές διαδικασίες

Ζ.1.γ. Πειθαρχικές διαδικασίες

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ: Η Οδηγία 2016/343/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και

του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας

H. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑΣ

H.1. Η κατοχύρωσή της σε συνταγματικό και υπερνομοθετικό επίπεδο

H.2. Η αρχή της δημοσιότητας στην ποινική δίκη

H.3. Έμμεση δημοσιότητα στην ποινική διαδικασία

Θ. Η ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Θ.1. Γενικά περί αμεροληψίας

Θ.2. Η αμεροληψία των ενόρκων

Θ.3. Η αμφισβήτηση της δικαστικής αμεροληψίας μέσα από τη δυσμενή για τον κατηγορούμενο δημοσιότητα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

I. ΜΕΣΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΦΕΤΗΡΙΑΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Αντικείμενο της παρούσας προβληματικής αποτελεί το τεκμήριο αθωότητας, το οποίο υπό τη διπλή του φύση ως δικαίωμα και διαδικαστική εγγύηση θα πρέπει να διέπει το σύνολο και όλη τη διάρκεια μιας ποινικής διαδικασίας. Αφετηριακά θα παρατεθούν ιστορικά στοιχεία σχετικά με την αντίληψη που επικρατούσε περί του τεκμηρίου σε κάθε έκαστη εποχή, τον τρόπο υιοθέτησής του και την πρακτική του εφαρμογή. Εν συνεχεία θα επιχειρηθεί ο προσδιορισμός της φύσης και του περιεχομένου του, τα πρόσωπα που δεσμεύονται από αυτό, οι διαδικασίες στις οποίες βρίσκει εφαρμογή αλλά και οι επιμέρους εκφάνσεις του στα διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας, πάντοτε υπό το πρίσμα τη νομολογίας των εθνικών και υπερεθνικών δικαιοδοτικών οργάνων. Περαιτέρω και ενόψει του γεγονότος ότι η συνηθέστερη προσβολή του τεκμηρίου επέρχεται από δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων (δικαστικών ή μη) και ιδιωτών, στο όνομα της δημόσιας διεξαγωγής της δίκης και της ανάγκης του κοινού για πληροφόρηση, θα αναλυθεί η έννοια της δημοσιότητας που διέπει μια ποινική διαδικασία, τα άκρα όριά της ανάλογα με το διαδικαστικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται αυτή καθώς και η δυνατότητα περιορισμού της ανάλογα με τις περιστάσεις. Επιπρόσθετα θα εξεταστεί το κατά πόσον οι δηλώσεις αυτές και οι καλλιέργεια κλίματος σε βάρος του κατηγορουμένου επηρεάζουν την αμεροληψία του αρμόδιου δικαιοδοτικού οργάνου. Τέλος παρατίθενται τα μέσα θεραπείας των αντίστοιχων προσβολών σε συνάρτηση με τη διπλή φύση του τεκμηρίου.

A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

A.1. Η εμφάνιση του τεκμηρίου στην πορεία του χρόνου

Πριν επιχειρηθεί η ανάλυση της έννοιας του τεκμηρίου αθωότητας και των επιμέρους πτυχών του, σκόπιμη κρίνεται μια σύντομη αναφορά στις διάφορες εκδηλώσεις, στην αντιμετώπιση και την αξιοποίηση του τεκμηρίου στη διάρκεια του χρόνου, μέχρι την οριστική του διαμόρφωση στη σημερινή εποχή.

Η έννοια του τεκμηρίου κάνει την πρώτη της εμφάνιση στις νομοθεσίες των πόλεων κρατών της Αρχαίας Ελλάδας. Παρά την ανυπαρξία ενιαίας, κεντρικής νομοθεσίας, στον Ελλαδικό χώρο αναπτύχθηκε ένα ιδιαίτερα εξελιγμένο δικαϊκό σύστημα. Στην αττική νομοθεσία ήδη από τον 5ο αιώνα π.Χ. προϋπόθεση για την θεώρηση μιας πράξης ως κολάσιμης ήταν η καθιέρωση του αξιοποιήσιμου της από γραπτό, προϋφιστάμενο νόμο. Όσον αφορά στην «επ' ακροατηρίω» διαδικασία, προηγούνταν της εισαγωγής μιας υπόθεσης στο ακροατήριο η «ανάκριση» ή «προδικασία» (στην περίπτωση της σχετικής με ανθρωποκτονία δίκης). Πρόκειται για το στάδιο κατά το οποίο γινόταν η συλλογή των αποδείξεων και διασφαλιζόταν ενόρκως η αλήθεια της κατηγορίας από τον ενάγοντα. Η εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων γινόταν ελεύθερα από τους δικαστές σε προγενέστερο της έκδοσης απόφασης δικονομικό στάδιο, χωρίς ωστόσο να υποχρεούνται σε γραπτή αιτιολόγηση της απόφασής τους. Πάντως, σύμφωνα με τη νομοθεσία του Σόλωνα, μέχρι τη δημοσίευση της απόφασης ο κατηγορούμενος λογιζόταν αθώος, ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας έπρεπε να αφεθεί ελεύθερος (Ζησιάδη, Η εφαρμογή της αρχής «in dubio pro reo», σελ. 11 επ., όπου παρατίθενται σχετικά χωρία από τον Αριστοτέλη, Αθηναίων Πολιτεία και Ηθικά Ευμήδεια και το ρήτορα Αντίφωντα, Περί Ηρώδου φόνου).

Περαιτέρω, το τεκμήριο αθωότητας εμφανίζεται και στην περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το Ρωμαϊκό δίκαιο υπήρξε ενιαίο και συγκεντρωμένο σε ένα νομοτεχνικό σύνολο κανόνων. Ιδιαίτερη σημασία έχει μια επιστολή του αυτοκράτορα Τραϊανού (rescriptum Trajani), η οποία υποδεικνύει στους δικαστές μιας συγκεκριμένης υπόθεσης, ποια στάση οφείλουν να τηρήσουν σε περιπτώσεις ύπαρξης αμφιβολιών περί της ενοχής του κατηγορουμένου. Η υπέρ του κατηγορουμένου ερμηνεία του νόμου, η ανάγκη ύπαρξης αποδείξεων για την έκδοση καταδικαστικής απόφασης, ο καταμερισμός του βάρους απόδειξης, καθώς και η απαλλαγή του

κατηγορουμένου λόγω αποδεδειγμένης άμυνας είναι ορισμένες εκδηλώσεις του τεκμηρίου, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, τις οποίες συναντάμε στους Πανδέκτες. Τέλος, σημαντική είναι και η προϋπόθεση της τελεσιδικίας (με την έννοια της ανυπαρξίας επιχειρημάτων περί καταχρηστικής ενάσκησης δικαιώματος) της απόφασης, για να θεωρηθεί κανείς καταδικασμένος και να υποβληθεί σε εκτέλεση (Κάβουρα, Το τεκμήριο αθωότητας, σελ. 25 επ.).

Το τεκμήριο αθωότητας κάνει την εμφάνισή του και σε θρησκευτικά κείμενα. Επί παραδείγματι, στη Βίβλο, παρά την έλλειψη ρητής αναφοράς σε ένα «τεκμήριο εντιμότητας» (Bonitätsvermutung) ή «τεκμήριο αθωότητας», θα μπορούσε να υποστηριχθεί η ύπαρξη μιας τεκμαιρόμενης εντιμότητας, η οποία οφείλεται στο γεγονός, ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή του». Άλλωστε, υπάρχουν χωρία της Αγίας Γραφής, στα οποία διαφαίνεται ένα είδος προστατευμένης καταρχήν αθωότητας, όπως είναι η υποχρέωση για ενδελεχή ανάκριση και έρευνα από τους κρίνοντες και η αναγκαία για την έκδοση καταδικαστικής απόφασης απόδειξη της διάπραξης της καταλογιζόμενης στο δράστη πράξης. Για την απόδειξη αυτή απαιτούνταν τουλάχιστον δύο ενοχοποιητικές μαρτυρικές καταθέσεις, ενώ η ομολογία του κατηγορουμένου, δεν θεωρούνταν επαρκής για την επιβεβαίωση του εγκλήματος. Παρά τις ως άνω «εγγυήσεις», τα βασανιστήρια και η επιβολή καθαρητηρίου όρκου, συνήθειες μέθοδοι απονομή της δικαιοσύνης εκείνης της περιόδου, αποτελούσαν δόκιμες μεθόδους απόσπασης της αλήθειας (Κάβουρα, Το τεκμήριο αθωότητας, σελ. 15-16).

Όπως είναι φυσικό, το τεκμήριο αθωότητας συναντάται και στην περίοδο του Μεσαίωνα. Η έντονη κρατική αυθαιρεσία, η οποία διαπιστωνόταν στις αρχές του 13ου αιώνα, οδήγησε στην ανάγκη για μια συνολική αναδιάρθρωση του δικονομικού συστήματος στην κεντρική Ευρώπη. Αποτέλεσμα αυτής υπήρξε η διαμόρφωση συστημάτων εκτίμησης των αποδείξεων, η εισαγωγή του εξεταστικού συστήματος, η ανάπτυξη της θεωρίας των τεκμηρίων και η για πρώτη φορά εισαγωγή «τεκμηρίων εντιμότητας και αθωότητας» με την παράλληλη διάκρισή τους από τις ενδείξεις (βλ. Κάβουρα, ό.π., όπου και παραπομπές σε ξένη σχετική βιβλιογραφία).

Η σημαντική επιρροή του Διαφωτισμού στη διαμόρφωση των σύγχρονων αντιλήψεων δε θα μπορούσε να μην επεκταθεί και στο τομέα απονομής της δικαιοσύνης. Πρώτος ο Beccaria, εκφράζοντας την πεποίθησή του, ότι κανείς δεν

πρέπει να αποκαλείται ένοχος πριν την απόφαση του δικαστή, επί της ουσίας δίνει έναν ορισμό του τεκμηρίου αθωότητας, δίχως ωστόσο να το ονομάζει (Βλ. Beccaria, Περί αδικημάτων και ποινών, σελ. 35, καθώς και Μυλωνά, Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας, σελ. 40 επ., Κουράκη, Ποινική καταστολή, σελ. 117, Stuckenberg, Untersuchungen, σελ. 25 επ., Köster, Die Rechtsvermutung der Unschuld, σελ. 88). Αντιθέτως, ο Feuerbach, εντοπίζει στην ύπαρξη ενός τεκμηρίου «καλού και δικαίου» μια αναγκαία αρχή κάθε ηθικής και δικαιοσύνης τάξης, που προτάσσει την «πλήρη νομική βεβαιότητα» για την ενοχή ή μη του κατηγορουμένου ως προαπαιτούμενο όρο για την καταδίκη ή την απαλλαγή του. Εντούτοις κατά τον Feuerbach, εάν η ενοχή του κατηγορουμένου πιθανολογείται, αλλά δεν αποδεικνύεται, δεν θα πρέπει να αθωωθεί, αλλά το δικαστήριο θα πρέπει να διατάξει την προσωρινή μόνο απαλλαγή του (Κάβουρα, ό.π., σελ. 53-54).

A.2. Η κατοχύρωση του τεκμηρίου στο αγγλοσαξονικό σύστημα και το ηπειρωτικό σύστημα

Το δικαίωμα του ανθρώπου να θεωρείται αθώος μέχρι την άνευ αμφιβολιών και νόμιμη απόδειξη της ενοχής του θεωρείται πως γεννήθηκε και διαμορφώθηκε στο αγγλικό ποινικό δικονομικό δίκαιο (Πρωτόπαππα, Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, σελ. 17, υποσημ. 1, με παραπομπές σε ξένη βιβλιογραφία (Ercüment Elibol, Die Vermutung der Unschuld im deutschen und türkischen Strafverfahren, Diss. Tübingen, 1965, σελ. 36-41, Detlef Krauss, Der Grundsatz der Unschuldsvormutung im Strafverfahren, in Strafrechtsdogmatik und Kriminalpolitik, Schriftenreihe Annales Universitatis Saraviensis, Rechts und Wirtschaftswissenschaftliche Abteilung, Band 61, 1971, σελ. 153 επ., Hinrich Rüping, Zur Mitwirkungspflicht des Beschuldigten und Angeklagten, JZ 1964, σελ. 135).

Σύμφωνα με την εν λόγω θέση, τα πρώτα ίχνη του τεκμηρίου αθωότητας εντοπίζονται στο άρθρο 39 της Magna Carta Libertatum 8 της 15ης Ιουνίου 1215 το οποίο στην οριστική μορφή του 9 αναφέρει τα εξής: «Ουδείς ελεύθερος άνθρωπος θα συλλαμβάνεται ή θα φυλακίζεται ή θα αποστερείται της κατοχής, των ελευθεριών ή των εθίμων του ή θα τίθεται εκτός νόμου ή θα εξορίζεται ή θα κακοποιείται καθ' οιονδήποτε τρόπον ούτε θα βαδίζομεν εναντίον του ούτε θα αποστέλλωμεν άλλους

εναντίον του, παρά μόνον κατά την νόμιμον κρίσιν των ομοτίμων του ή κατά τον νόμον της χώρας».

Αντίθετα, κατά τους υποστηρικτές της παρούσας άποψης, στην ηπειρωτική Ευρώπη το τεκμήριο αθωότητας εμφανίζεται μόλις το 1789 με τη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη. Συγκεκριμένα το άρθρο 9 αυτής, αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι: «Κάθε άνθρωπος τεκμαίρεται αθώος μέχρις ότου κηρυχθεί ένοχος και εφόσον κριθεί απαραίτητο να συλληφθεί, οποιαδήποτε σκληρή μεταχείριση που δεν θα ήταν αναγκαία για να εξασφαλισθεί η κράτησή του, πρέπει να καταστέλλεται αυστηρά από το νόμο». Ο Πρωτόπαππας (ό.π., σελ. 27, υποσημ. 17), αναλύοντας τη συντακτική θέση της θεμελίωσης του τεκμηρίου της αθωότητας στο συγκεκριμένο άρθρο, καταλήγει στο συμπέρασμα, πως αυτό επέχει σιωπηρώς θέση αιτιολογικής έκθεσης της επιβαλλόμενης συμπεριφοράς, ήτοι την απαγόρευση ορισμένης μεταχείρισης του κατηγορουμένου, καταλήγοντας έτσι ότι το τεκμήριο αθωότητας «αποτελεί κατευθυντήρια αρχή μάλλον παρά άμεση πηγή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων». Πέραν της μεταγενέστερης χρονικά – σε σχέση με τη Magna Carta - εμφάνισής της, η συγκεκριμένη διάταξη αμφισβητήθηκε έντονα και ως προς την πρωτοτυπία του περιεχομένου της, καθώς αντιπαραβάλλομενη με τις αντίστοιχες διατάξεις των Αμερικανικών διακηρύξεων (Georg Jellinek, Die Erklärung den Menschen- und Bürgerrechte, 4. Auflage, 1927, όπου αντιπαραβάλλονται προς τις διατάξεις της διακήρυξης της Μασαχουσέτης του 1780) φαίνεται ουσιαστικά να ταυτολογεί, μεταφέροντας απλώς τα αιτήματα και τα κεκτημένα αυτών. Επομένως, καταλήγουν στο συμπέρασμα, πως η ηπειρωτική Ευρώπη απλώς εισήγαγε και εγκόπλωσε το τεκμήριο αθωότητας με το περιεχόμενο, που αυτό είχε ήδη λάβει στα πλαίσια του αγγλοσαξονικού ποινικού δικονομικού δικαίου. Έρεισμα στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης εκδοχής δίνει και η άποψη του Sax, ότι το τεκμήριο αθωότητας μπορεί να βρει πλήρη εφαρμογή μόνο στο αγγλοσαξονικό ποινικό δικονομικό δίκαιο, καθώς μόνον αυτό χαρακτηρίζεται από την ισότητα των διάδικων μερών (Πρωτόπαππα, ό.π., με παραπομπές σε Walter Sax, Grundsätze der Strafrechtspflege, in: Bettermann/Nipperdey/Scheuner, Die Grundrechte, Handbuch den Theorie und Praxis der Grundrechte, 3. Band, 2. Halbband, σελ. 987 επ.).

Η αντίθετη άποψη, υποστηρίζει ότι το τεκμήριο της αθωότητας έλκει την καταγωγή του από το ηπειρωτικό ευρωπαϊκό δίκαιο (Rolf Jürgen Köster, Die Rechtsvermutung der Unschuld. Diss. Bonn, 1979, σελ. 1-113, Πρωτόπαππα, ό.π., σελ.

29, Μυλωνά, Πτυχές του τεκμηρίου της αθωότητας, σελ. 30-54). Συγκεκριμένα, προτείνεται η κατοχύρωσή του από το εξεταστικό σύστημα της ποινικής δίκης, που εισήγαγε ήδη από τον 13ο αιώνα ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄. Χαρακτηριστικά γνωρίσματά του αποτελούσαν η αρχή της αυτεπάγγελτης δίωξης των εγκλημάτων και το σύστημα των νομικών αποδείξεων. Παράλληλα, εν προκειμένω, η τεκμαιρόμενη αθωότητα του κατηγορουμένου είχε διττή δικονομική φύση: αφενός λειτουργούσε ως ευνοϊκή για τον κατηγορούμενο ένδειξη, η οποία, στηριζόμενη στην καλή κοινωνική του φήμη ή την ανώτερη κοινωνική του θέση, ήταν ικανή να οδηγήσει στην απαλλαγή του και αφετέρου είχε τον χαρακτήρα ενός κανόνα κατανομής του βάρους απόδειξης, υπό την έννοια, ότι αντικείμενο απόδειξης αποτελούσε η ενοχή του κατηγορουμένου με το βάρος της απόδειξής της να επιρρίπτεται στον εκάστοτε κρίνοντα (Πρωτόπαππα, ό.π., σελ. 30)

Εν συνεχεία, το τεκμήριο αθωότητας υιοθετήθηκε και από την *Constitutio Criminalis Carolina* (CCC) 15 του 1532 ως αποδεικτικό τεκμήριο υπέρ του κατηγορουμένου. Σύμφωνα όμως με τους υποστηρικτές της συγκεκριμένης θέσης, η αποτύπωσή του στο κείμενο της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη αποτέλεσε τη γέννηση της έννοιας του τεκμηρίου όπως το γνωρίζουμε σήμερα. Εκεί, χάρη κυρίως στο φιλοσοφικό και ιδεολογικό έργο των διανοητών της εποχής, για πρώτη φορά αποσυνδέθηκε από κανόνες αποδεικτικής φύσεως και ανήχθη σε ανθρώπινο δικαίωμα, που καθόριζε το περιεχόμενο της ποινικής δίκης.

Οι υποστηρικτές της ηπειρωτικής καταγωγής του τεκμηρίου αθωότητας προκειμένου να προτάξουν την ορθότητα της δικής τους άποψης έναντι της αντίθετης αμφισβήτησαν την ίδια την ύπαρξή του στο αγγλικό δίκαιο πριν τον 19ο αιώνα, οπότε και με αφορμή την κριτική που δέχθηκε η απόφαση του *Supreme Court Coffin vs United States*, η οποία χαρακτήρισε το τεκμήριο αθωότητας ως «νομικό κανόνα απόδειξης», αναγνωρίσθηκε τελικά το τεκμήριο αθωότητας ως συνταγματικό δικαίωμα.

Πάντως, αυτό που θα πρέπει να παρατηρηθεί είναι ότι οποιαδήποτε άποψη και αν ακολουθηθεί σχετικά με την καταγωγή του τεκμηρίου, είναι η απουσία, η οποία επικρατεί έως και σήμερα, επαρκούς σαφήνειας του περιεχομένου του.

Σκοπός της ιστορικής αναδρομής στα πλαίσια της έρευνας είναι η συλλογή πληροφοριών για την καλύτερη ερμηνεία και την κατανόηση του περιεχομένου του ερευνητέου αντικειμένου. Το τεκμήριο αθωότητας, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, δεν εδράζεται σε προγενέστερα νομοθετικά κείμενα. Τα περισσότερα μάλιστα από τα Συντάγματα των σύγχρονων εννόμων τάξεων δεν περιέχουν ρητή αναφορά σ' αυτό. Παρόλα αυτά, γίνεται δεκτό, πως αυτό - ως αρχή - έλκει την αυξημένη τυπική του ισχύ από συνταγματικά κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα και αξίες, όπως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ή η αρχή της ενοχής, από τις οποίες υποστηρίζεται πως πηγάζει. Για το λόγο αυτό μια διαμάχη περί της ιστορικής καταγωγής του ουδέν εισφέρει στον πραγματικό σκοπό που συνίσταται στην καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου του και γι' αυτό είναι ήσσονος σημασίας.

A.3. Η ιστορική εξέλιξη του τεκμηρίου στην ημεδαπή έννομη τάξη. Η νομοθετική κατοχύρωση

Η πρώτη και μοναδική ρητή αποτύπωση του τεκμηρίου αθωότητας στην Ελλάδα βρίσκεται στο τρίτο κατά σειρά Σύνταγμα μετά την Επανάσταση του 1821, το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος κατά την εν Τροιζήνι Γ' Εθνική Συνέλευσιν», το οποίο ψηφίστηκε το Μάιο του 1827. Στο άρθρο 15 του Συντάγματος αυτού ρυθμίζεται, ότι «έκαστος προ της καταδίκης του δεν λογίζεται ένοχος». Η συγκεκριμένη ρύθμιση και η εν γένει κατοχύρωση των γνωστών έως σήμερα ατομικών δικαιωμάτων, που αναφέρονται στη σχέση του πολίτη με τις αρμόδιες για την απονομή της δικαιοσύνης αρχές στηρίχθηκε στα κείμενα της Αμερικανικής Επανάστασης, ενώ η πρόκριση της εισαγωγής του Γαλλικού δικαίου ως εσωτερικό δίκαιο της Ελλάδος από την Γ' Εθνοσυνέλευση, οδήγησε στην υιοθέτηση γαλλικών κανόνων αντίστοιχου περιεχομένου (Πρωτόπαππα, ό.π., σελ. 62, με παραπομπές μεταξύ άλλων σε Αλέξανδρο Σβώλο, Η Συνταγματική ιστορία της Ελλάδος, ανατύπωση 1972, σελ. 26-28).

Το τεκμήριο αθωότητας δεν κατοχυρώνεται ρητά στην ημεδαπή έννομη τάξη. Συγκεκριμένα, τόσο από το Σύνταγμα της Ελλάδος όσο και από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας απουσιάζει ρητή πρόβλεψη και κατοχύρωση του τεκμηρίου της αθωότητας στην εσωτερική έννομη τάξη.

Αντίθετα, το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται ρητά στη Σύμβαση της Ρώμης (Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ). Συγκεκριμένα, στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ τυποποιείται ρητά το τεκμήριο της αθωότητας ορίζοντας, πως: «Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι νομίμου αποδείξεως της ενοχής του». Η τελευταία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 και κυρώθηκε με το Ν.Δ. 53/1974 απολαμβάνοντας κατά τον τρόπο αυτό αυξημένη τυπική ισχύ έναντι του τυπικού νόμου, δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος.

Όπως θα εκτεθεί και κατωτέρω, ενόψει του συνταγματικού ερείσματος του τεκμηρίου η παραβίαση του συνιστά ταυτόχρονα και ευθεία προσβολή του Συντάγματος. Μολονότι η νομολογία φαίνεται να εντοπίζει τη σχετική παραβίαση μόνο στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ και της υπερνομοθετικής ισχύος με την οποία αυτή περιβάλλεται, (ΑΠ 92/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ η οποία θεωρεί μοναδικό θεμέλιο του τεκμηρίου αθωότητας την ΕΣΔΑ με την τυποποιημένη σε πολλές αποφάσεις φράση: «...το τεκμήριο αθωότητας, που προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.»), ορθότερη φαίνεται η άποψη κατά την οποία η προσβολή του τεκμηρίου στρέφεται και κατά του Συντάγματος (ΑΠ 207/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «ενόψει του τεκμηρίου της αθωότητας, που θεσπίζεται και από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ν.Δ. 73/1974)»).

Αντίστοιχου περιεχομένου διατάξεις περιλαμβάνουν, επίσης, τόσο το άρθρο 14 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ), το οποίο ψηφίστηκε τον Δεκέμβριο του 1966 και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ Α' 25/26-2-1997), όσο και το άρ. 11 παρ. 1 της από 10-12-1948 Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ). Η ΟΔΔΑ έχει δεσμευτικό χαρακτήρα αφενός ως εργαλείο ερμηνείας του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, ο οποίος είναι κείμενο με δεσμευτικό χαρακτήρα για όλα τα κράτη μέλη του και αναφέρεται σε «θεμελιώδεις ελευθερίες» και σε «θεμελιώδη δικαιώματα», και αφετέρου ως «γενικώς παραδεδεγμένος κανόνας του διεθνούς δικαίου», υπό την έννοια του άρ. 28 παρ. 1 Σ. Τέλος, ρητή κατοχύρωση του τεκμηρίου αθωότητας υπάρχει στο άρθρο 48 παρ. 1 του Χάρτη θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

Ρητή μνεία στο τεκμήριο αθωότητας, γίνεται και σε ορισμένα ειδικά νομοθετήματα, τα οποία επιλαμβάνονται ζητημάτων τα οποία δε σχετίζονται άμεσα με τη ποινική δίκη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 του Κώδικα Δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών του ΕΣΡ (ΠΔ 77/2003) το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει τους λειτουργούς της ραδιοτηλεόρασης. Επίσης το άρθρο 3 παρ. 3B του Ν. 1730/1987 που αναφέρεται στην ΕΡΤ ΑΕ, ορίζει ότι οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, όταν αναφέρονται σε γεγονότα που σχετίζονται με αξιόποινες πράξεις, πρέπει να σέβονται την αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του». Τέλος, ο Υπαλληλικός Κώδικας (Ν. 2683/1999), όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, στο άρθρο. 108 περ. στ' αυτού ορίζει, πως μια από τις εφαρμοστέες κατά την πειθαρχική διαδικασία αρχές είναι αυτή του «τεκμηρίου της αθωότητας του πειθαρχικώς διωκόμενου».

B. ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

B.1. Το τεκμήριο αθωότητας ως έκφανση του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

Κατά τον Καρρά (Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2η έκδοση, 1998 σελ. 55), το τεκμήριο αθωότητας πηγάζει από την αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Σημείο αναφοράς της θεωρητικής αυτής προσέγγισης αποτελεί το ζήτημα των συνεπειών της ποινής. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θέση, η επιβολή ποινής συνιστά σημαντική προσβολή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, ενώ παράλληλα οδηγεί σε δυσμενή κοινωνικοηθική διάκρισή του. Ενόψει της υποχρέωσης της Πολιτείας να σέβεται και να μεριμνά για την συνταγματικά κατοχυρωμένη στο άρθρο 2 παρ. 1 Σ αξία του ανθρώπου, η προσβολή και συνακόλουθα η ανατροπή του τεκμηρίου οφείλει να αποτελεί επακόλουθο συγκεκριμένης καταδικαστικής κρίσης, η οποία έχει αποφανθεί καταφατικά περί της ενοχής του κατηγορουμένου. Αντίθετα, η επιβολή ποινής σε κάποιον χωρίς αποδεδειγμένη καταδίκη, κρίνεται αντισυνταγματική, ως αντικείμενη στην ανθρώπινη αξία.

Την ίδια θέση επί της ουσίας συμμερίζεται και ο Δέδες (Ποινική Δικονομία, σελ. 65), ο οποίος αντιλαμβάνεται το τεκμήριο αθωότητας ως συνέπεια αφενός της αρχής της αξίας του ανθρώπου αλλά και της αρχής της ισότητας.

B.2. Το τεκμήριο της αθωότητας ως μέσο εξασφάλισης της αρχής της ενοχής

Κατά την ορθότερη άποψη, η οποία επικρατεί και στη Γερμανική θεωρία (Helmut Frister, Zur Bedeutung der Unschuldsvermutung und zum Problem “gerichtskundiger, Tatsachen, Jura 1988, σελ. 356 επ., Stuckenberg, Untersuchungen) το τεκμήριο της αθωότητας συνδέεται με την αρχή της ενοχής. Η αρχή της ενοχής βρίσκει συνταγματικό έρεισμα στα άρθρα 2 παρ. 1 Σ (ανθρώπινη αξία), 5 παρ. 1 (προσωπικότητα του ανθρώπου) και στο άρθρο 7 παρ. 1 Σ (αρχή της νομιμότητας). Η τελευταία αρχή επιτρέπει την επιβολή ποινής σε βάρος ενός προσώπου μόνο ως συνέπεια του καταλογισμού συγκεκριμένης άδικης πράξης στην ενοχή του. Αν δεν υπάρχει ενοχή, ποινική κύρωση σε βάρος του δράστη είναι “συνταγματικά ανεπίτρεπτη, πρακτικώς άσκοπη, ηθικώς αδικαίωτη και λογικώς αντιφατική” (Μυλωνόπουλου, Γενικό Μέρος Τόμος I, σελ 576), η δε τυχόν ιδιαίτερη επικινδυνότητα του μόνο με μέτρο ασφαλείας (69 ΠΚ) μπορεί να αντιμετωπιστεί. Κατά συνέπεια απαιτείται πλήρης απόδειξη της ενοχής του δράστη στα πλαίσια ενός δικαιοκρατικού συστήματος. Τα ως άνω όρια έρχεται να θέσει το τεκμήριο αθωότητας, οι απαγορεύσεις του οποίου καθίστανται «ανεπίδεκτες σχετικοποίησης», εξαιτίας αυτής ακριβώς της συνταγματικής φύσης της αρχής της ενοχής (Πρωτόπαππας, ό.π., σελ. 105). Την απόρροια του τεκμηρίου από την αρχή της ενοχής υποστηρίζει και ο Κάβουρας, κατά τον οποίο η αρχή της ενοχής, αποτελεί πηγή του τεκμηρίου της αθωότητας, ενώ «εκλαμβάνεται ως απότοκος της συνταγματικής προστασίας της αξιοπρέπειας και της προσωπικότητας του ανθρώπου (άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 Σ)» (Κάβουρας, ό.π., σελ. 103 με παραπομπή και σε Σπινέλλη, Ζητήματα από την επίδραση του Συντάγματος του 1975 στο Ποινικό Δίκαιο, σε: Πέντε χρόνια εφαρμογής του Συντάγματος του 1975, σελ. 221 επ.).

B.3. Το τεκμήριο της αθωότητας ως έκφραση της αρχής του κράτους δικαίου

Τη διττή φύση του τεκμηρίου αθωότητας ως ατομικού δικαιώματος και ταυτόχρονης διαδικαστικής εγγύησης, έννοιες οι οποίες θα αναλυθούν εναργέστερα κατωτέρω, ενστερνίζεται η άποψη εκείνη, η οποία προτείνει ως συνταγματικό θεμέλιο του τεκμηρίου την αρχή του κράτους δικαίου. Κατά την υπό εξέταση άποψη, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να αξιώνει την μεταχείριση ενός αθώου μέχρις ότου κηρυχθεί νόμιμα η ενοχή του, αντιστοιχεί σε μια ιδίου περιεχομένου υποχρέωση της πολιτείας. Το κράτος, ενόψει της υποχρέωσης προστασίας και σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, οφείλει κατά την θέσπιση δικονομικών κανόνων δικαίου να θεωρεί δεδομένη, με τη μορφή «νομικής βεβαιότητας», την αθωότητα του υπόπτου. Συναφής είναι η άποψη του Πρωτόπαππα (ό.π., σελ. 124), όπου χαρακτηριστικά καταλήγει, πως «η μετουσίωση των υποχρεώσεων του κράτους για σεβασμό της ιδανικής εικόνας του ανθρώπου σε τεκμήριο επιτυγχάνεται μέσα από την αρχή του κράτους δικαίου». Επομένως, η όλη διαδικασία οφείλει να διεξάγεται με τρόπο συμβατό προς την ιδιότητα του προσώπου ως αθώου. Μ' αυτήν την έννοια, η αξίωση του πολίτη έναντι του κράτους να θεωρείται αθώος μέχρι αποδείξεως του εναντίου - ως ατομικό δικαίωμα (status negativus) εκκινεί από την αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Το δικονομικό αντίκρισμά της, ήτοι η θεσμοθέτηση συμβατών διαδικασιών και κανόνων προς την εξασφάλιση του σεβασμού του εν λόγω δικαιώματος, συνιστά έκφανση της αρχής του κράτους δικαίου. Καθίσταται σαφές πως η εν λόγω θεώρηση προκρίνει τη δικονομική φύση και λειτουργία του τεκμηρίου αθωότητας έναντι της ουσιαστικού δικαίου προέλευσής του.

Υπέρ της παρούσας άποψης περί δυσπόστατου χαρακτήρα του τεκμηρίου με σύνδεση τόσο προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αλλά και προς την αρχή του κράτους δικαίου τάσσεται ο Γιαννίδης (Γιαννίδη, Το τεκμήριο αθωότητας, Συνέδριο στην Κύπρο, σελ 152).

B.4. Η θέση του ΕΔΔΑ

Από την επισκόπηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ ευχερώς συνάγεται ότι το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί ένα από τα συστατικά στοιχεία της δίκαιης δίκης όπως

αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (Deweer κατά Βελγίου 27-2-1980, Minelli κατά Ελβετίας 25-3-1983, Kamasinski κατά Αυστρίας 19-12-1989, Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας, 10-2-1995, Arrigo et Vella κατά Μάλτας 10-5-2005, Ismoilov κατά Ρωσίας 24-4-2008, Lizaso Azconobieta κατά Ισπανίας, 28-6-2011). Παράλληλα αποτελεί αυτόνομη εγγύηση ως προς αυτά που προβλέπονται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης υπό την έννοια ότι η προσβολή της είναι δυνατή ακόμη και αν οι υπόλοιπες αρχές τις δίκαιης δίκης έχουν γίνει σεβαστές στα πλαίσια της εκκρεμούς διαδικασίας. Η συγκεκριμένη παραδοχή έχει ιδιαίτερη σημασία δεδομένου ότι στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία δε συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του 6 παρ. 2, δεν αποκλείεται να εξεταστεί η προσβολή του τεκμηρίου στα πλαίσια του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ Έτσι, πράγματι, απεφάνθη το ΕΔΔΑ στις υποθέσεις: Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 5-7-2001 και στην Laska και Lika κατά Αλβανίας της 20-4-2010.

Πάντως, υπήρξαν και περιπτώσεις, στις οποίες το τεκμήριο αθωότητας συνδέθηκε από το ΕΔΔΑ με την αρχή της ενοχής (Πρωτόπαππα, ό.π., σελ. 106, όπου αναφέρεται στις αποφάσεις της 29-8-1997 στις υποθέσεις A.P., M.P., T.P., και E.L., R.L., J.O.-L. κατά της Ελβετίας, στις οποίες κρίθηκε, πως η «τιμωρία του κληρονόμου ορισμένου προσώπου για αξιόποινη πράξη που αποδίδεται στον κληρονομούμενο αντίκειται στο τεκμήριο της αθωότητας», Varvara κατά Ιταλίας της 29-10-2013, η οποία εξέτασε το ζήτημα της ακυρότητας της κατάσχεσης περιουσίας του προσφεύγοντος, που έλαβε χώρα χωρίς προηγούμενη καταδίκη του και απόδειξη της ενοχής του.

Γ. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Γ.1. Ανάλυση των εννοιών

Αν προσπαθούσαμε να προβούμε σε μια ανάλυση του όρου «τεκμήριο αθωότητας» θα διαπιστώναμε ότι η έννοιά του συνδιαμορφώνεται από δύο όρους: το «τεκμήριο» και την «αθωότητα».

Γ.1.α. Η αθωότητα

Σε ότι αφορά τον όρο της αθωότητας, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι αυτή ταυτίζεται με τη μη ενοχή του κατηγορουμένου. Λαμβάνοντας υπόψη ότι αντικείμενο και σκοπός της ποινικής δίκης είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, κατευθυνόμενη προς τη διαπίστωση αναζήτηση τόσο της ενοχής όσο και της αθωότητας, η τελευταία φαντάζει δεδομένη, τεκμαίρεται και ανατρέπεται μόνον εφόσον αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του κατηγορουμένου.

Γ.1.β. Το τεκμήριο

Ο όρος «τεκμήριο» χρησιμοποιείται τις περισσότερες φορές για τη διατύπωση ενός αβέβαιου, μη αποδεδειγμένου ή μη πιστοποιημένου γεγονότος και εκφράζει την - προσωρινού ή μόνιμου χαρακτήρα - υιοθέτηση μιας κατάστασης ή μιας σχέσης μεταξύ των υπαρκτών ενδείξεων και του αντικειμένου του τεκμηρίου ως πραγματικής (: πραγματικά τεκμήρια). Ο εν λόγω ορισμός αποδίδεται στον Μπαμπινιώτη (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, στην ερμηνεία των λέξεων «τεκμαίρομαι, τεκμήριο»).

Τα πραγματικά τεκμήρια αντιπαραβάλλονται με τα, διαμορφωμένα στη νομική επιστήμη, «νομικά τεκμήρια», αυτά δηλαδή, το αντικείμενο και την εφαρμογή των οποίων επιβάλλει ένας κανόνας δικαίου. Ο Κάβουρας (ό.π., σελ. 76) εξετάζοντας τη φύση των τεκμηρίων, κατά πόσον δηλαδή πρόκειται για νομικούς κανόνες ή για κανόνες κατανομής του βάρους απόδειξης καταλήγει στον αβέβαιο χαρακτήρα της διάρθρωσης των τεκμηρίων ως κανόνων δικαίου.

Ο προσανατολισμός του τεκμηρίου αθωότητας διαφέρει από τον αντίστοιχο άλλων νομικών τεκμηρίων. Δεν παράγει κάποια «νομική βεβαιότητα» σχετικά με τη συνδρομή του αντικειμένου του, ήτοι την αθωότητα του κατηγορουμένου, εξαιτίας απλώς της ύπαρξης υπονοιών ενοχής στο πρόσωπό του. Η αθωότητα, ως ανελαστικό μέγεθος, δεν είναι δεκτική σχετικοποιήσεων. Η μετάπτωση από την κατάσταση της αθωότητας στην κατάσταση της ενοχής οδηγεί στην ολοκληρωτική ανατροπή της. Κατά συνέπεια, όπως ορθά διαπιστώνει ο Πρωτόπαππας το τεκμήριο αθωότητας είναι μαχητό.

Άλλωστε γι' αυτό το λόγο αναφερόμαστε σε τεκμήριο αθωότητας και όχι «τεκμήριο μη ενοχής», καθώς οι υπόνοιες ή ενδείξεις ενοχής, που αποτελούν προστάδιο αυτής, θέτουν υπό αμφισβήτηση την αθωότητα του κατηγορουμένου ή του υπόπτου. Επομένως, τόσο η ενοχή όσο και οι υπόνοιες αυτής οφείλουν να προκύπτουν από το αποδεικτικό υλικό, που έχει στη διάθεσή του το αρμόδιο δικαστικό όργανο.

Η κατοχύρωση του τεκμήριο αθωότητας στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ επιβεβαιώνει πως αντικείμενο της ποινικής δίκης είναι η απόδειξη της ενοχής και όχι της αθωότητας μέσα από μια νόμιμα διενεργηθείσα αποδεικτική διαδικασία ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου. Πεδίο εφαρμογής του τεκμηρίου αθωότητας είναι τόσο η κύρια διαδικασία όσο και η προδικασία. Στα πλαίσια της ποινικής δίκης, ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος και μοναδικός τρόπος να ανατραπεί αυτό είναι η αιτιολογημένη κατάφαση της ενοχής, η οποία στηρίζεται στην νόμιμη εισαγωγή και αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων που τέθηκαν ενώπιον του δικαστηρίου. Εν ολίγοις, περιεχόμενο του τεκμηρίου του είναι η απαγόρευση της πρόωρης μεταχείρισής του κατηγορουμένου ως ενόχου ή πιθανού ενόχου επί της κατηγορίας. Όπως άλλωστε χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Πρωτόπαππας (Πρωτόπαππα, ό.π., σελ. 153.) «αυτό που περιγράφεται ως τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη ... είναι ο κανόνας πως η μετάβαση από την αποδοχή της αθωότητας στην απόδοση της ενοχής ή της υπόνοιας δε γίνεται βάσει αφηρημένων (διαδικαστικών) κανόνων, αλλά προϋποθέτει την *in concreto* εξέταση και αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων. Όσο ακόμα δεν έχει γίνει τέτοια εξέταση καθώς και στις περιπτώσεις που η εξέταση αυτή αποβαίνει αρνητική, ο κατηγορούμενος θεωρείται αθώος, χωρίς η αθωότητά του να έχει αποδειχθεί».

Συναφής είναι και η ομόφωνη από τη νομολογία του ΕΔΔΑ παραδοχή, πως το βάρος απόδειξης της ενοχής του κατηγορουμένου φέρει η κατηγορούσα αρχή. Ενδεικτικές είναι οι αποφάσεις Melich και Beck κατά Τσεχίας της 24-7-2008, Lavents κατά Λετονίας της 28-11-2002.

Γ.2. Οι γενικές αρχές που απορρέουν από το τεκμήριο αθωότητας

Παρά την απουσία ενός συγκεκριμένου ορισμού το οποίο θα αποσαφηνίζει την έννοια του τεκμηρίου αθωότητας (Κάβουρα, Το τεκμήριο αθωότητας, σελ. 3, Ι. Ανδρουλάκη, Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης, σελ. 102, Πρωτόπαππα, ό.π., σελ. 86, με παραπομπές σε πλούσια γερμανική βιβλιογραφία με αντίστοιχες διαπιστώσεις), εντούτοις το περιεχόμενό του μπορεί να συνοψισθεί σε ορισμένες αρχές όπως αυτές διατυπώθηκαν στο 12ο Διεθνές Συνέδριο Ποινικού Δικαίου (Πορίσματα του XII Διεθνούς Συνεδρίου Ποινικού Δικαίου, ΠοινΧρ Α', σελ. 189 επ.)

Ειδικότερα:

i. Κανένας δε μπορεί να καταδικασθεί ή να κηρυχθεί ένοχος, αν δεν έχει δικασθεί σύμφωνα με το νόμο και ύστερα από μια νόμιμη δικαστική διαδικασία (δικαίωμα δικαστικής προστασίας).

ii. Καμία ποινή ή άλλη ανάλογη κύρωση δε μπορεί να επιβληθεί σε βάρος προσώπου, εφόσον η ενοχή του δεν έχει απαγγελθεί σύμφωνα με τους τύπους, που προβλέπει ο νόμος (αρχή της ενοχής-αρχή της νομιμότητας).

iii. Κανένας δε μπορεί να υποχρεωθεί να αποδείξει την αθωότητά του.

iv. Η αμφιβολία είναι πάντοτε υπέρ του κατηγορουμένου (in dubio pro reo).

Εκ των ανωτέρω παραδοχών, οι οποίες αποτελούν απαύγασμα συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και αρχών, επιβεβαιώνεται ο χαρακτήρας αυξημένης ισχύος που διατηρεί το τεκμήριο αθωότητας στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας.

Γ.3. Το περιεχόμενο του τεκμηρίου αθωότητας κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ

Όπως προεκτέθηκε, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ ευχερώς συνάγεται ότι το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί ένα από τα συστατικά στοιχεία της δίκαιης δίκης όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (Deweer κατά Βελγίου 27-2-1980, Minelli κατά Ελβετίας 25-3-1983, Kamasinski κατά Αυστρίας 19-12-1989, Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας, 10-2-1995, Arrigo et Vella κατά Μάλτας 10-5-2005, Ismoilov κατά Ρωσίας 24-4-2008, Lizaso Azconobieta κατά Ισπανίας, 28-6-2011). Παράλληλα αποτελεί αυτόνομη εγγύηση ως προς αυτά που προβλέπονται στο άρθρο 6 παρ. 1 της

Σύμβασης υπό την έννοια ότι η προσβολή της είναι δυνατή ακόμη και αν οι υπόλοιπες αρχές τις δίκαιης δίκης έχουν γίνει σεβαστές στα πλαίσια της εκκρεμούς διαδικασίας.

Το ΕΔΔΑ ερμηνεύει με ιδιαίτερη ευρήτητα τη φύση και τη λειτουργία του τεκμηρίου αθωότητας, διατυπώνοντας την άποψη ότι το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ κατοχυρώνει «πρωταρχικά μια διαδικαστική εγγύηση». Παράλληλα, το τεκμήριο αθωότητας λαμβάνεται υπόψη και ως στοιχείο της προσωπικότητας του κατηγορουμένου που σχετίζεται με την τιμή και την υπόληψη του.

Το ΕΔΔΑ νομολογεί ότι το τεκμήριο αθωότητας περιλαμβάνει μια σειρά απαγορεύσεων, οι οποίες απευθύνονται κατά κύριο λόγο σε δημόσιους λειτουργούς. Κατά τη θέση του Δικαστηρίου, παραβίαση του τεκμηρίου υπάρχει στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία, χωρίς να έχει προηγουμένως αποδειχθεί η ενοχή του κατηγορουμένου σύμφωνα με το νόμο (νόμιμη καταδίκη σημαίνει αφενός καταδίκη με σεβασμό προς το τεκμήριο και αφετέρου καταδίκη εντός του χρονικού πλαισίου που το τελευταίο ισχύει και αναπτύσσει τη λειτουργία του), μια δικαστική απόφαση που τον αφορά απηχεί την άποψη (*reflects an opinion, reflète le sentiment*), ότι αυτός είναι ένοχος (*Barbera, Messegue and Jabardo κατά Ισπανίας 6-12-1988, Erkol κατά Τουρκίας 19-4-2011 και Παραπονιάρης κατά Ελλάδος 25-9-2008*).

Δεν απαιτείται μια πανηγυρική διατύπωση περί ενοχής πριν την καταδίκη, αλλά αρκεί οποιαδήποτε δήλωση ή παραδοχή που να υποδηλώνει ότι το δικαστήριο ή ο δημόσιος λειτουργός θεωρούν ένοχο τον κατηγορούμενο (*Deweert κατά Βελγίου 27-2-1980, Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας, 10-2-1995, Erkol κατά Τουρκίας 19-4-2011 και Παραπονιάρης κατά Ελλάδος 25-9-2008*).

Θα πρέπει να σημειωθεί επιπρόσθετα ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ δέχεται ότι νόμιμη είναι η απόδειξη της ενοχής η οποία πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου (*Böhmert κατά Γερμανίας της 3-10-2002, παρ. 67*), ενώ σύμφωνα με άλλες νομολογιακές προσεγγίσεις, νόμιμη απόδειξη της ενοχής υφίσταται μόνον εφόσον ο κατηγορούμενος άσκησε τα υπερασπιστικά του δικαιώματα (*Minelli κατά Ελβετίας 25-3-1983, Nölkenbockhoff κατά Γερμανίας της 25-8-1987*).

Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η απαγόρευση που απορρέει από το τεκμήριο έχει διττό χαρακτήρα, καθώς καταλαμβάνει αφενός μεν δικαστικές αποφάσεις και λοιπές πράξεις, αφετέρου δηλώσεις και πράξεις των υπόλοιπων

δημόσιων λειτουργών (Διαμαντίδης κατά Ελλάδας Νο2 19-5-2005, Khuzin κατά Ρωσίας 23-10-2008). Αναπόφευκτο αποτέλεσμα αυτής της ευρείας σύλληψης είναι ότι το τεκμήριο αθωότητας δύναται να επεκτείνει την ισχύ του και σε αποφάσεις άλλων δικαιοδοτικών κλάδων, διοικητικών ως επί τω πλείστον.

Κατά τον Τριανταφύλλου (σε Κοτσαλή, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο – Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2014) η διττή όψη του τεκμηρίου αθωότητας όπως ειδικότερα νομολογείται από το ΕΔΔΑ, αναλύεται ως εξής:

Κατ' αρχάς το τεκμήριο, όπως διαπλάθεται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ εμφανίζει μια εσωτερική και μια εξωτερική όψη. Η πρώτη σχετίζεται με την ίδια τη διαδικασία ενώπιον του δικαιοδοτούντος οργάνου η οποία θα πρέπει να διεξάγεται με σεβασμό προς τις επιταγές του τεκμηρίου, ενώ η δεύτερη με την έξωθεν λειτουργία του τεκμηρίου και την προστατευτική λειτουργία που το τελευταίο οφείλει να αναπτύσσει για τον κατηγορούμενο αναφορικά με δηλώσεις τρίτων.

Όσον αφορά την εσωτερική όψη του τεκμηρίου αυτή σχετίζεται με το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας (outcome-related aspect, Trechsel 163). Κατά τον Τριανταφύλλου, αυτή η εσωτερική όψη του τεκμηρίου αναλύεται περαιτέρω σε δύο πτυχές. Η πρώτη πτυχή επί της ουσίας έχει το χαρακτήρα κανόνα συμπεριφοράς των οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο αποτελεί στοιχείο κάθε δίκαιης ποινικής δίκης με σαφή προσανατολισμό προς την αρχή της ενοχής. Σύμφωνα με αυτή, τα αρμόδια δικαιοδοτικά όργανα δε θα πρέπει να είναι προκατειλημμένα, ούτε να έχουν a priori καταλήξει σε μια δυσμενή δικαστική κρίση σε βάρος του κατηγορουμένου. Θα πρέπει κατά την ορθή διατύπωση του Esser να θεωρούν «ανοικτό» το αποτέλεσμα της διαδικασίας και να συνυπολογίζουν το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής αθώωσης του κατηγορουμένου, με αποτέλεσμα η συμπεριφορά τους προς τον κατηγορούμενο και την υπεράσπισή του να εκδηλώνεται αναλόγως. Όπως εύστοχα παρατηρείται από τον Τριανταφύλλου (ό.π. σελ 470), η συγκεκριμένη πτυχή του τεκμηρίου σχετίζεται άμεσα με την υποκειμενική διάσταση της αρχής της αμεροληψίας του δικαστηρίου, η οποία θα αναλυθεί διεξοδικά κατωτέρω, αλλά και με την επιταγή της δίκαιης δίκης κατ' άρθρον 6 της ΕΣΔΑ.

Η δεύτερη πτυχή της εσωτερικής όψης του τεκμηρίου άπτεται του ζητήματος απόδειξης η οποία λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της ποινικής δίκης, όπως το βάρος και το μέτρο απόδειξης της ενοχής.

Σε σχέση με την εξωτερική όψη του τεκμηρίου, δέον όπως επισημανθούν τα ακόλουθα.

Η συγκεκριμένη έκφανση του τεκμηρίου αποβλέπει στην προστασία της υπόληψης του προσώπου του κατηγορουμένου. (reputation-related aspect). Το τεκμήριο παραβιάζεται όχι μόνο στις ανωτέρω αναφερόμενες περιπτώσεις, αλλά και στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες δημόσιοι λειτουργοί προβαίνουν σε δηλώσεις κατάφασης της ενοχής του κατηγορουμένου προτού το αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο αποφανθεί σχετικά. Η όψη αυτή φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ παρά με τις υπόλοιπες εγγυήσεις του άρθρου 6, γεγονός το οποίο όπως είναι φυσικό οδηγεί σε διαφορετική αντιμετώπιση σε σχέση τόσο με τις συνέπειες μιας ενδεχόμενης παραβίασης όσο και με τις δυνατότητες θεραπείας της.

Ωστόσο, όπως τονίζει ο Τριανταφύλλου, το ΕΔΔΑ φαίνεται να αντιλαμβάνεται μια αλληλεπικάλυψη μεταξύ των δύο πτυχών του τεκμηρίου όπως αναλύθηκαν ανωτέρω, καθώς αφενός η υπό εξέταση πτυχή καλύπτει δηλώσεις κρατικών λειτουργών στα πλαίσια άσκησης των καθηκόντων τους (αιτιολογία ενός βουλεύματος, η οποία παρατείνει την προσωρινή κράτηση στην οποία αναφέρεται ότι ο κατηγορούμενος τέλεσε την πράξη η οποία εξετάζεται), αλλά αφετέρου φαίνεται να περιλαμβάνει και δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων (όχι μόνο δικαστικών αλλά και μελών του κυβερνητικού σχήματος), με την οποία αποδίδεται πρόωρα ενοχή στο πρόσωπο του κατηγορουμένου. Με αυτό τον τρόπο το ΕΔΔΑ φαίνεται να αντιμετωπίζει ενιαία δηλώσεις που γίνονται εντός και εκτός της ποινικής διαδικασίας.

Γ.4. Διάκριση του τεκμηρίου αθωότητας από την αρχή in dubio pro reo. Η σχέση μεταξύ των δύο μεγεθών

Συναφής προς το τεκμήριο αθωότητας είναι η αρχή περί αμφιβολιών (in dubio pro reo). Η αρχή περί αμφιβολιών δεν ταυτίζεται με το τεκμήριο αθωότητας αλλά

αποτελεί, κατά μία άποψη, κατ' ουσίαν πραγμάτωση μιας όψης της παρεχόμενης από αυτό προστασίας (Κάβουρα, ό.π., σελ. 86) ήτοι της υποχρέωσης του δικαστηρίου να στοιχειοθετεί την ενοχή του κατηγορουμένου επί του αποδεικτικού υλικού, το οποίο έχει στην διάθεσή του.

Κατά την άποψη του Ανδρουλάκη (ό.π. σελ 221) η υπό εξέταση αρχή, δε συμπίπτει πλήρως με το τεκμήριο αθωότητας. Συγκεκριμένα, ο ως άνω συγγραφέας διαπιστώνει ότι το τεκμήριο αθωότητας έχει ευρύτερο περιεχόμενο από την εν λόγω αρχή, δεδομένου ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην οριστική κρίση και απόφαση επί της υπό εξέταση ποινικής υπόθεσης αλλά επιδρά στη διαμόρφωση του συνόλου της ποινικής δίκης (π.χ. ανασταλτικό αποτέλεσμα ένδικων μέσων). Άλλωστε μόνο οι καταδικαστικές αποφάσεις οδηγούν σε πλήρη και οριστική ανατροπή του τεκμηρίου, εν αντιθέσει με τις αθωωτικές, οι οποίες είναι άμεσα εκτελεστές.

Σύμφωνα με τον Ανδρουλάκη, (ό.π. σελ 220) το αξίωμα *in dubio pro reo* ανήκει στους κανόνες εφαρμοστέου δικαίου (*Rechtsanwendung*). Συγκεκριμένα, όπως ακριβώς λειτουργούν οι κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, το εν λόγω αξίωμα υποδεικνύει ποιος κανόνας μεταξύ των περισσότερων που διεκδικούν εφαρμογή, προσήκει να εφαρμοστεί στην υπό κρίση περίπτωση. Αν για παράδειγμα ο εκάστοτε εφαρμοστής του δικαίου τελεί σε αμφιβολία κατά πόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να εφαρμοστεί ένας λόγος άρσης του αδίκου, το αξίωμα *in dubio pro reo* υποδεικνύει την κατάφαση της συνδρομής του.

Έχει υποστηριχθεί (Sarstedt, *Die revision in Strafsachen*, 4η έκδοση, 1962, σελ 240 επ.) ότι το εν λόγω αξίωμα συνάγεται από την αρχή *nullum crimen sine lege*, υπό την έννοια ότι το *sine lege* δε σημαίνει απλώς και μόνο την ύπαρξη του εν λόγω ποινικού νόμου, αλλά την *in concreto* βεβαιότητα ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεών του.

Σε κάθε περίπτωση, το αξίωμα *in dubio pro reo* ανήκει στους κανόνες του ουσιαστικού δικαίου με την παράβασή του να ιδρύει τον αντίστοιχο λόγο αναίρεσης (510 παρ. 1 στοιχ. Ε' ΚΠΔ και 484 παρ. 1 στοιχ Β' ΚΠΔ).

Κατά την επ' ακροατηρίω διαδικασία υπάρχουν καταρχήν δύο πιθανές περιπτώσεις: Η πρώτη είναι να αποδεικνύεται η ενοχή του δράστη, κατά τρόπο αναμφίβολο. Σε αυτή την περίπτωση το δικαστήριο προχωρά στην έκδοση

καταδικαστικής απόφασης. Η δεύτερη περίπτωση συντρέχει όταν η ενοχή του κατηγορουμένου δεν αποδεικνύεται πλήρως. Στην τελευταία περίπτωση το Δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να εκδώσει αθωωτική απόφαση. Αυτή ακριβώς είναι η λειτουργία της αρχής περί αμφιβολιών. Κάθε αμφιβολία του δικαστικού προσώπου στα πλαίσια εξέτασης ενός ζητήματος στην ποινική διαδικασία, από την έναρξή της με τη κίνηση της ποινικής δίωξης μέχρι την κρίση περί ενοχής ή μη, την κατάφαση ελαφρυντικών, την αποδοχή λόγου άρσης του αδίκου ή του καταλογισμού (πρέπει να) διέπεται από το αξίωμα *in dubio pro reo*.

Όπως ορθά τονίζει ο Παπαδαμάκης, «επειδή και στις δύο περιπτώσεις το αποφαστικό – διατακτικό είναι το ίδιο («κηρύσσει αθώο») είναι δικαιοπολιτικά (αλλά και ηθικά) επιβεβλημένο στο αιτιολογικό να εξαιρείται η αποδεδειγμένη αθωότητα σε σχέση με τη συχνά μετέωρη (και απαξιωτική) αθώωση «λόγω αμφιβολιών»» (Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, σελ. 560). Όμοια και η θέση του Ανδρουλάκη (Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 1994, σελ. 393, υποσημ. 104).

Δ.Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Δ.1. Ο προβληματισμός

Ο προσδιορισμός της φύσης του τεκμηρίου αθωότητας αποτελεί ένα από τα πλέον δυσχερή και εριζώμενα δογματικά ζητήματα. Η ορολογία που χρησιμοποιούνταν κατά καιρούς στα διάφορα επιστημονικά κείμενα υπήρξε «προσεγμένα αόριστη». Ο Ρήγος (Ρήγο, Το τεκμήριο της αθωότητας, Η μεταχείριση από τα ΜΜΕ των δραστών, πραγματικών ή υποτιθέμενων εγκληματικών πράξεων · τι σημαίνει ότι «κάθε άνθρωπος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του για ορισμένο έγκλημα θεωρείται αθώος», ΠοινΧρον ΜΒ'(1992), σελ. 625) χαρακτηρίζει το τεκμήριο αθωότητας «βασική αρχή». Κατά τον Ι. Ανδρουλάκη (Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, σελ. 19) το τεκμήριο λειτουργεί ως μια «γενικότερη ρήτρα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό ο καθορισμός της φύσης του συνδέεται άμεσα με τις συνέπειες της παραβίασης του. Σε γενικές γραμμές οι απόψεις που επικρατούν γύρω από τη φύση του τεκμηρίου είναι δύο: η θεώρησή του είτε ως

δικαιώματος του κατηγορουμένου είτε ως ρυθμιστικής της δικονομίας αρχής, ενώ έχει διατυπωθεί και η άποψη περί διττής φύσης του τεκμηρίου.

Δ.2. Οι διατυπωθείσες απόψεις επί του ζητήματος

Ο Αλεξιάδης στα πλαίσια της παρούσας προβληματικής υπογράμμισε τον χαρακτήρα του τεκμηρίου αθωότητας ως δικαιώματος, όπως αυτό προκύπτει από το άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Παράλληλα υποστήριξε ότι δε πρέπει να αναχθεί σε γενική αρχή του δικαίου διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος λειτουργίας του σε βάρος του κατηγορουμένου. Στη συγκεκριμένη άποψη κατέληξε εκ των υστέρων καθώς, αρχικά είχε ταχθεί υπέρ της θεώρησής του ως «εγγύησης υπέρ του κατηγορουμένου» (Τριανταφύλλου, ό.π. σελ 471-472, υποσ. 19 και 20).

Παράλληλα έχει υποστηριχθεί και η θέση, πως το τεκμήριο της αθωότητας, ως έκφραση των αρχών του κράτους δικαίου και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ως θεσμός που συναντάται σε έννομες τάξεις ανά τον κόσμο, συνιστά μια γενική αρχή του ποινικού δικονομικού δικαίου (Κάβουρα, ό.π., σελ. 109).

Κατά τον Αναγνωστόπουλο το τεκμήριο ανήκει στους συνταγματικούς κανόνες δικαίου εόψει της αυξημένης τυπικής ισχύος της ΕΣΔΑ (NoB 31, 777).

Κατά την άποψη του Σισιλιάνου, (Σισιλιάνου, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρον, σελ 301), το τεκμήριο αθωότητας, ως θεμελιώδη αρχή της ποινικής δίκης και αναπόσπαστο στοιχείο της δίκαιης δίκης, όπως αυτή καθιερώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, αποτελεί «πρωταρχικά μια διαδικαστική εγγύηση». Παράλληλα, αντιλαμβάνεται το τεκμήριο της αθωότητας, ως στοιχείο της τιμής, της υπόληψης και εν γένει της προσωπικότητας του κατηγορουμένου.

Κατά την άποψη του Τριανταφύλλου (ό.π., σελ. 471), η οποία λειτουργεί εξισορροπητικά, το τεκμήριο αθωότητας έχει διττή φύση. Κατά την αντικειμενική του όψη αποτελεί μια γενική αρχή της ποινικής διαδικασίας, ή με άλλους λόγους μια διαδικαστική εγγύηση υπέρ του κατηγορουμένου. Παράλληλα ο ως άνω συγγραφέας ορθά εντοπίζει την έτερη πτυχή του τεκμηρίου και ως ένα υποκειμενικό διαδικαστικό

δικαίωμα του κατηγορουμένου με ευρύτερη ρυθμιστική εμβέλεια καθώς δεν αποσκοπεί μόνο στην προστασία των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων, αλλά και στη διαφύλαξη της τιμής και της αξιοπρέπειας του κατηγορουμένου. Ως επιχείρημα υπέρ αυτής της θέσης του ο Τριανταφύλλου χρησιμοποιεί τη γραμματική διατύπωση του άρθρου 14 παρ. 2 ΔΣΑΠΔ, που αναφέρεται ρητά στο δικαίωμα του κατηγορουμένου να τεκμαίρεται αθώος (right to be presumed innocent).

Προς επίρρωση των ανωτέρω, στο σημείο αυτό χρήσιμο είναι να παρατεθεί η θεμελιώδης απόφαση Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 12-7-2013.

Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ έκρινε πως δεν παραβιάστηκε το δικαίωμα του προσφεύγοντος να θεωρείται αθώος από δηλώσεις σχετικές με την άρνηση καταβολής σε αυτόν της προβλεπόμενης αστικής αποζημίωσης σε περίπτωση ανάκλησης της καταδίκης του («his conviction has been reversed») για ένα έγκλημα. Το κρίσιμο σημείο της εν λόγω απόφασης, είναι το κάτωθι: «Παρ' όλα αυτά ανταποκρινόμενο στην ανάγκη να διασφαλιστεί πως το κατοχυρωμένο από το άρ. 6 παρ. 2 δικαίωμα είναι πρακτικό και αποτελεσματικό, το τεκμήριο της αθωότητας έχει μία ακόμη όψη. Ο γενικός στόχος του, στη δεύτερη αυτή του όψη, είναι να προστατεύσει τα άτομα που έχουν αθωωθεί από μια κατηγορία ή άτομα μετέχοντα σε ποινικές διαδικασίες που έχουν διακοπεί, από τη μεταχείρισή τους από δημόσιους λειτουργούς και αρχές σα να ήταν πράγματι ένοχοι για το αδίκημα για το οποίο κατηγορήθηκαν. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, το τεκμήριο της αθωότητας έχει ήδη λειτουργήσει μέσω της εφαρμογής στη δίκη των ποικίλων απαιτήσεων στις διαδικαστικές εγγυήσεις που προσφέρει με σκοπό να αποτρέψει την έκθεσή τους σε μια άδικη καταδίκη. Χωρίς προστασία, προκειμένου να εξασφαλιστεί ο σεβασμός της αθώωσης ή της περί διακοπής απόφασης σε οποιαδήποτε άλλη διαδικασία, θα υπήρχε κίνδυνος οι εγγυήσεις του δικαιώματος της δίκαιης δίκης του άρθρου 6 παρ. 2 να καταστούν θεωρητικές και ανεφάρμοστες στην πραγματικότητα. Επιπλέον, μετά το πέρας των ποινικών διαδικασιών, εκτίθεται σε κίνδυνο η υπόληψη του προσώπου και ο τρόπος με τον οποίο η κοινωνία «υποδέχεται» το εν λόγω πρόσωπο. Μέχρις ενός σημείου, η παρεχόμενη από το άρ. 6 παρ. 2 προστασία υπό την έννοια αυτή μπορεί να καλύψει και μέρος της παρεχόμενης από το άρ. 8 προστασίας.» (Το αυθεντικό κείμενο έχει ως εξής: «However, in keeping with the need to ensure that the right guaranteed by Article 6 § 2 is practical and effective, the presumption of innocence also has another aspect. Its general aim, in this second aspect, is to protect individuals who have been acquitted of a criminal charge,

or in respect of whom criminal proceedings have been discontinued, from being treated by public officials and authorities as though they are in fact guilty of the offence charged. In these cases, the presumption of innocence has already operated, through the application at trial of the various requirements inherent in the procedural guarantee it affords, to prevent an unfair criminal conviction being imposed. Without protection to ensure respect for the acquittal or the discontinuation decision in any other proceedings, the fair trial guarantees of Article 6 § 2 could risk becoming theoretical and illusory. What is also at stake, once the criminal proceedings have concluded, is the person's reputation and the way in which that person is perceived by the public. To a certain extent, the protection afforded under Article 6 § 2 in this respect may overlap with the protection afforded by Article 8. »).

E. ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

E.1. Τα πρόσωπα που δεσμεύονται από το τεκμήριο

Ο κύκλος των προσώπων, που δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας, καθορίζεται σε συνάρτηση προς το πεδίο ισχύος του. Με δεδομένη την εφαρμογή του σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, ήδη πριν την άσκηση της ποινικής δίωξης και μέχρι την αμετάκλητη περάτωσή της, προφανές είναι πως στον παραπάνω κύκλο συμπεριλαμβάνονται κατά κύριο λόγο οι ποινικοί δικαστές. Το διευρυμένο όμως πεδίο εφαρμογής του, οδηγεί στη κατάφαση της δέσμευσης όλων των δικαστικών και διοικητικών οργάνων με αποκλειστική ή από κοινού αποφασιστική και οιονεί δικαιοδοτική αρμοδιότητα, που μετέχουν στα εκάστοτε δικονομικά στάδια.

Καθίσταται αυτονόητο ότι η επεκτατική ισχύς του τεκμηρίου αθωότητας, ενόψει της όπως προελέχθη διευρυμένης ισχύος του, καλύπτει και κάθε έτερο φορέα κρατικής λειτουργίας, ανεξάρτητα από την άσκηση δικαιοδοτικών ή μη καθηκόντων στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας. Εδώ εμπίπτουν κρατικοί αξιωματούχοι (Πρωθυπουργοί, μέλη της Κυβέρνησης) αλλά και οι αστυνομικοί υπάλληλοι. Τέλος δε θα πρέπει να μην υπογραμμίσουμε και τη δέσμευση των διοικητικών δικαστών, σε δίκες ποινικού χαρακτήρα και υφής σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, όταν οι τελευταίες διεξάγονται ενώπιόν τους.

Χαρακτηριστική είναι η απόφαση ΑΠ 215/2013 ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ του Δ' Πολιτικού Τμήματος του Ακυρωτικού, σύμφωνα με την οποία: «Με τις τελευταίες αυξημένης τυπικής ισχύος δύο διατάξεις, της ΕΣΔΑ και του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (άρθρα 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και 14 παρ. 3 ΔΣΑΠΔ), δεν καθιερώνεται δεδικασμένο στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου (Σ. κατά Ελλάδος, 27-9-2007 σκέψη 37, R. και Υ. κατά Νορβηγίας, 11-2-2003). Το τελευταίο δεν περιορίζεται στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στα πλαίσια μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και ενώπιον οιαδήποτε άλλου Δικαστηρίου που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα είτε επί των αστικών αξιώσεων του παθόντος είτε επί θεμάτων διοικητικής ή πειθαρχικής φύσεως, όταν αυτό για τις ανάγκες της δίκης ερμηνεύει την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα που εισάγονται ενώπιον του, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του διαδίκου».

Ε.1.α. Ο εισαγγελέας

Γίνεται δεκτό ότι το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει και τον εισαγγελέα. Όπως αναντίρρητα προκύπτει από τη διάταξη του άρθρου 88 Σ ο Εισαγγελέας είναι ισόβιος δικαστικός λειτουργός, αποτελεί δε δικαστική αρχή ανεξάρτητη από τα δικαστήρια και την εκτελεστική εξουσία (άρθρο 24 παρ. 1 Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων). Επιπρόσθετα, δεσμεύεται από τη διάταξη του άρθρου 19 παρ. 3 του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων κατά το οποίο οποιαδήποτε οδηγία, σύσταση ή υπόδειξη σε δικαστικό λειτουργό για ουσιαστικό ή δικονομικό θέμα σε συγκεκριμένη υπόθεση ή κατηγορία υποθέσεων είναι ανεπίτρεπτη και συνιστά πειθαρχικό αδίκημα. Σύμφωνα με το άρθρο 32 παρ. 1 ΚΠΔ «καμιά απόφαση του ποινικού δικαστηρίου σε δημόσια συνεδρίαση ή σε συμβούλιο και καμιά διάταξη του ανακριτή δεν έχουν κύρος, αν δεν ακουστεί προηγουμένως ο εισαγγελέας» ενώ κατά το εδάφιο α' της παρ. 2 του ίδιου άρθρου καθιερώνεται η υποχρέωση του εισαγγελέα να παρευρίσκεται στο ακροατήριο καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Παράλληλα, η δεύτερη περίπτωση της παρ. 1 του άρθρου 171 ΚΠΔ καθιερώνει τη δικονομική κύρωση της απόλυτης ακυρότητας σε

περίπτωση μη τήρησης εκείνων των διατάξεων που καθορίζουν την υποχρεωτική συμμετοχή του εισαγγελέα στη διαδικασία στο ακροατήριο. Εν ολίγοις ο εισαγγελέας ασκεί δικαιοδοτικά ή οιονεί δικαιοδοτικά καθήκοντα, δηλαδή λαμβάνει αποφάσεις με βάση την εκτίμηση των αποδείξεων. Ανάλογα με το διαδικαστικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται η ποινική δίκη ο εισαγγελέας διαμορφώνει τον αντίστοιχο βαθμό υπονοιών (αρχικές, επαρκείς, σοβαρές) προκειμένου να προτείνει την επιβολή ενός μέτρου ή τη διενέργεια μιας δικονομικής πράξης. Κατά συνέπεια το τεκμήριο πρέπει και πράγματι τον δεσμεύει ως δικονομική αρχή σε κάθε ενέργειά του .

Πλούσια είναι η νομολογία του ΕΔΔΑ σε σχέση με την δέσμευση του εισαγγελέα από το τεκμήριο αθωότητας, την οποία εξήγγειλε κυρίως ενόψει παραβιάσεων του τεκμηρίου μέσω δηλώσεων των εκπροσώπων της εισαγγελικής αρχής. Ενδεικτική είναι η απόφαση Virabyan κατά Αρμενίας της 2-1-2013, όπου το Δικαστήριο ρητά αναφέρει, πως: «Επιπλέον, η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας μπορεί να παραβιασθεί όχι μόνο από δικαστή αλλά και από άλλες δημόσιες αρχές, συμπεριλαμβανομένων των εισαγγελέων» (το αυθεντικό κείμενο έχει ως εξής: «Moreover, the principle of the presumption of innocence may be infringed not only by a judge or court but also by other public authorities, including prosecutors»). Παρόμοια κρίνει το ΕΔΔΑ στις G.C.P. κατά Ρουμανίας της 20-12-2011, Husseyn και άλλοι κατά Αζερμπαϊτζάν της 26-7-2011 αλλά και η Daktaras κατά Λιθουανίας της 10-10-2000.

E.1.β. Ο νομοθέτης

Όπως επισημαίνεται από τον Τριανταφύλλου (ό.π. σελ 476 με αναφορές στον Αλεξιάδη και τον Καρρά) το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει και το νομοθέτη. Ο τελευταίος θα πρέπει να απόσχει από την χρήση όρων και χαρακτηρισμών, οι οποίοι εμπεριέχουν μορφές πρώιμης αξιολόγησης της υπό έρευνα αξιόποινης συμπεριφοράς, όπως είναι οι όροι «δράστης», ή «υπαίτιος». Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τον ίδιο τον ΚΠΔ αποτελεί η διάταξη του 37 παρ. 3 ΚΠΔ, όπου ορίζονται τα εξής: «Η ανακοίνωση (ενν. από τους ανακριτικούς υπαλλήλους στον αρμόδιο εισαγγελέα) γίνεται γραπτώς και πρέπει να περιέχει όλα τα στοιχεία που υπάρχουν και αφορούν την αξιόποινη πράξη, τους δράστες και τις αποδείξεις». Ο όρος «δράστης» λαμβάνει, αν μη τι άλλο, ως δεδομένη την τέλεση του εγκλήματος από τα υπό κρίση πρόσωπα, παρά

το πρώιμο διαδικαστικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται η διαδικασία, ήδη πριν την άσκηση ποινικής δίωξης. Περισσότερο συμβατή προς τις επιταγές του 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ θα ήταν η χρήση μιας απαλλαγμένης από πρώωρες εκτιμήσεις φράση, όπως π.χ. φερόμενος ως δράστης ή ύποπτος.

Ε.1.γ. Οι ιδιώτες

Στο πλαίσιο της παρούσας προβληματικής θα αποτελούσε ασυγχώρητη παράλειψη η μη αναφορά στο ιδιαίτερα εριζόμενο ζήτημα της δέσμευσης ή μη ιδιωτών, πολλές φορές ξένων προς την εκκρεμή ποινική δίκη, από το τεκμήριο αθωότητας. Αφετηρία του όλου προβληματισμού αποτελεί το κατά πόσον τα ιδιωτικά ΜΜΕ δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας ενόψει και της διπλής, όπως προεκτέθηκε φύσης του, ως δικαίωμα και ως διαδικαστική εγγύηση.

Κατά την άποψη που επικρατεί διεθνώς, το κατοχυρωμένο στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ τεκμήριο αθωότητας δεν ισχύει ευθέως στις σχέσεις του κατηγορουμένου έναντι ιδιωτών, ούτε γεννά υποχρεώσεις των τελευταίων έναντι του πρώτου. Με βάση αυτή τη θέση στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία ο κατηγορούμενος αντιμετωπίζεται από τα ιδιωτικά ΜΜΕ ως ένοχος δε δύναται να προστατευθεί με βάση το 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ αλλά μόνο με βάση τις διατάξεις του συνταγματικού και κοινού δικαίου περί προστασίας της προσωπικότητάς του (άρθρα 362 επ. ΠΚ, που αφορούν στις προσβολές του εννόμου αγαθού της τιμής, αλλά και από το άρ. 57 ΑΚ, σχετικά με τις αστικές αξιώσεις από την προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα). Τη θέση αυτή υποστηρίζουν οι Αλεξιάδης, Μυλωνάς, Πρωτόπαπας και από την αλλοδαπή βιβλιογραφία ο Esser.

Κατά την αντίθετη άποψη, το τεκμήριο αθωότητας τριτενεργεί, αναπτύσσει δηλαδή την ισχύ του και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, όπως εν προκειμένω η σχέση μεταξύ κατηγορουμένου και ΜΜΕ.

Σύμφωνα με την αρχή της τριτενέργειας (Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2006, σελ. 60 επ.), η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ, τα δικαιώματα του ανθρώπου ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών τις οποίες προσιδιάζουν. Η θεωρία της τριτενέργειας (οριζόντιο αποτέλεσμα ή, κατά την

αγγλοαμερικανική ορολογία, horizontal effect) οδηγεί στο αποτέλεσμα τα ανθρώπινα δικαιώματα, όχι μόνον εκείνα τα οποία κατοχυρώνονται συνταγματικά αλλά και εκείνα τα οποία προβλέπονται από διεθνείς συμβάσεις όπως το υπό εξέταση τεκμήριο, να ισχύουν όχι μόνον έναντι του κράτους αλλά και έναντι ιδιωτών. Το τεκμήριο αθωότητας, ως δικαίωμα κατοχυρωμένο από υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις έρχεται να προστατεύσει τον κατηγορούμενο από πρόωρες κρίσεις περί ενοχής. Η δύναμη των ΜΜΕ στη σύγχρονη εποχή είναι γνωστή και δεδομένη παρέχοντας τη δυνατότητα επιρροής της κοινής γνώμης προς τη μία ή προς την άλλη κατεύθυνση. Ειδικότερα, σε ποινικές υποθέσεις με έντονο το ενδιαφέρον του κοινού, αποτελεί συχνό φαινόμενο η καταστρατήγηση της τεκμαιρόμενης αθωότητας του κατηγορουμένου και η ταύτισή του με τον αποδεδειγμένα ένοχο. Αδρομερώς, η δέσμευση των ιδιωτών από το τεκμήριο αθωότητας μέσω της τριτενέργειας του άρθρου 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ κρίνεται απαραίτητη ενόψει των προαναφερόμενων κινδύνων.

Ο Χρυσόγονος (ό.π.), όσον αφορά στην τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων, καταλήγει στο συμπέρασμα, πως το ζήτημα του κύκλου των αποδεκτών κάθε συνταγματικού δικαιώματος εξαρτάται πρώτιστα από τη συνταγματική διάταξη, η οποία το καθιερώνει, και την φύση της ρυθμιζόμενης κοινωνικής ύλης. Έτσι, ορισμένα δικαιώματα μπορούν να ισχύουν *erga omnes* και άλλα μόνο έναντι του κράτους, ανάλογα αφενός με το αν το δικαίωμα μπορεί στην πράξη να απειληθεί από ιδιώτες κι αφετέρου με το περιεχόμενο της σχετικής διάταξης. Στην περίπτωση του τεκμηρίου αθωότητας, το άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ δεν παρέχει κανένα στοιχείο, από το οποίο να συνάγεται αποκλεισμός της ισχύος του έναντι των ιδιωτών. Η χρήση παθητικής φωνής («τεκμαίρεται»), δίνει έμφαση στο περιεχόμενο του τεκμηρίου παρά στο ενεργητικό υποκείμενο και σε εκείνους οι οποίοι δεσμεύονται από αυτό. Αντικείμενο προστασίας είναι η αθωότητα του κατηγορουμένου η οποία αμφισβητείται στα πλαίσια της εκκρεμούσης ποινικής δίκης. Η γραμματική ερμηνεία μας δίνει επομένως τη δυνατότητα να συνάγουμε ότι δεσμεύονται όλα τα πρόσωπα τα οποία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εμπλέκονται σε μια ποινική διαδικασία και όχι μόνο οι δικαστές. Αυτός άλλωστε είναι και ο χαρακτήρας και ο σκοπός της εγγυητικής λειτουργίας του τεκμηρίου. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται ευρέως στην ελληνική θεωρία από τους Ανδρουλάκη, (Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, σελ. 223), Ανδρουλάκη Ι., (Κριτήρια της δίκαιης δίκης, σελ. 28 , Καρρά ό.π. σελ 356), Μπακόπουλο, (Το τεκμήριο της αθωότητας, σε Εταιρεία Δικαστικών Μελετών –

Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, Η δημοκρατική νομιμοποίηση του Δικαστή και το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου (1993), 96 επ).

Τη τελευταία αυτή θέση υιοθετεί και το ΕΔΔΑ στη νομολογία του. Η διαπόμπευση του κατηγορουμένου από τα ΜΜΕ τα οποία τον εμφανίζουν ως ένοχο, οδηγεί το ΕΔΔΑ στην κατάφαση της προσβολής του δικαιώματος του σε δίκαιη δίκη. Παράλληλα, στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες υποβάλλεται από τον προσφεύγοντα το παράπονο της προσβολής του άρθρου 6 παρ. 2, το ΕΔΔΑ δεν αρνείται να εξετάσει τη προσβολή του τεκμηρίου με την τελευταία να μπορεί να καταλογιστεί στο κράτος στο οποίο διεξάγεται η δίκη. Η προσβολή του τεκμηρίου εξετάζεται σε συνδυασμό με την πιθανότητα επηρεασμού της αμεροληψίας των δικαστικών λειτουργιών από τις δηλώσεις στα ΜΜΕ. Ως κριτήρια το ΕΔΔΑ λαμβάνει υπόψη του το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ των δημοσιευμάτων και της δικαστικής κρίσης, την ενδεχόμενη συμμετοχή ενόρκων στο δικαστήριο και το αν πράγματι οι δικαστές στη συγκεκριμένη δίκη είχαν επηρεαστεί από τα δημοσιεύματα σε βάρος του κατηγορουμένου. Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει δεκτή παραβίαση του τεκμηρίου με βάση τα κριτήρια αυτά.

Ανεξάρτητα πάντως από την θετική ή αρνητική απάντηση την οποία δίνει κανείς στο εν λόγω ερώτημα, διατάξεις του ελληνικού δικαίου κατοχυρώνουν ευθέως το τεκμήριο αθωότητας, με συνέπεια η πρακτική σημασία της συγκεκριμένης διχογνωμίας να αμβλύνεται. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 του Κώδικα Δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών του ΕΣΡ (ΠΔ 77/2003) το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει τους λειτουργούς της ραδιοτηλεόρασης. Επίσης το άρθρο 3 παρ. 3B του Ν. 1730/1987 που αναφέρεται στην ΕΡΤ ΑΕ, ορίζει ότι οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, όταν αναφέρονται σε γεγονότα που σχετίζονται με αξιόποινες πράξεις, πρέπει να σέβονται την αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του.

ΣΤ. ΧΡΟΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΙΣΧΥΟΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ

ΣΤ.1 Έναρξη της προστασίας

Το τεκμήριο αθωότητας ισχύει καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και σε κάθε στάδιό της. Όπως προκύπτει από το γράμμα τη διάταξης, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη της ιδιότητας του κατηγορουμένου. Στο ημεδαπό ποινικοδικονομικό σύστημα η ιδιότητα του κατηγορουμένου αποκτάται υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 72 ΚΠΔ. Σύμφωνα με το τελευταίο άρθρο την ιδιότητα του κατηγορουμένου την αποκτά εκείνος εναντίον του οποίου ο εισαγγελέας άσκησε ρητά την ποινική δίωξη και εκείνος στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη. Από τις ανωτέρω ρυθμίσεις, αρκετοί θεωρητικοί εξήγαγαν το «τυπολατρικό» όπως το χαρακτηρίζει ο Τριανταφύλλου (ό.π. σελ 479) συμπέρασμα ότι δεν απολαμβάνουν της υπό εξέταση εγγύησης πρόσωπα τα οποία βρίσκονται στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης και για τα οποία δεν έχει ακόμη κινηθεί ποινική δίωξη.

Το ΕΔΔΑ όπως σταθερά νομολογεί μέχρι σήμερα (Διαμαντίδης κατά Ελλάδας της 19-5-2005, Vanjak κατά Κροατίας της 14-4-2010, Karaman κατά Γερμανίας της 7-7-2014,) ότι η εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας οφείλει να αποκολληθεί από το τυπικό στοιχείο της απαγγελίας της κατηγορίας σε βάρος ενός προσώπου. Προέκρινε, έτσι, μια πιο ουσιαστική προσέγγιση του πεδίου ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο εφαρμόζεται τόσο σε προηγούμενα της ποινικής δίωξης στάδια διερεύνησης, στα οποία υπάρχει απλώς «ύποπτος», και όχι κατηγορούμενος, όσο και σε διαδικασίες μη ποινικού χαρακτήρα. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η προστασία της υπόληψης του προσώπου από δηλώσεις ή συμπεριφορές, ως δεύτερη, εξωτερική όψη του τεκμηρίου της αθωότητας, δεν προϋποθέτει, κατά το ΕΔΔΑ, την ύπαρξη εκκρεμούς ποινικής διαδικασίας ή έστω διερευνητικής δραστηριότητας ποινικής φύσης. Αντίθετα εκτείνεται στον οποιονδήποτε. Τη θέση αυτή ασπάζεται και ο Τριανταφύλλου (ό.π., σελ. 478-479 και ιδίως υποσημείωση 60 με περαιτέρω παραπομπές).

Αντίθετα, ο Αλεξιάδης (Αλεξιάδης, ό.π., σελ. 109) φρονεί πως ο ύποπτος της προκαταρκτικής εξέτασης υπάγεται στην προστασία του άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, στο βαθμό που του αποδίδεται η αξιόποινη πράξη κατά την ανάκριση και αποκτά συνεπώς, την ιδιότητα του κατηγορουμένου κατ' άρθρον 72 ΚΠΔ.

Όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό, η επέκταση της ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης θεωρείται δεδομένη από το ΕΔΔΑ. Πράγμα μάλλον εύλογο από τη στιγμή που ο «ύποπτος» της προκαταρκτικής

εξέτασης αντιμετωπίζεται ουσιαστικά ως ένας «εν δυνάμει κατηγορούμενος» με πλήρη δικαιώματα άρθρο (31 ΚΠΔ). Πράγματι, ο «υπόπτος» της προκαταρκτικής εξέτασης, δικαιούται να παράσχει εξηγήσεις εγγράφως ή εξεταζόμενος ανωμοτί, να παρασταθεί με δικηγόρο, να αρνηθεί εν όλω ή εν μέρει την παροχή εξηγήσεων (δικαίωμα σιωπής) και να λάβει 48ωρη προθεσμία για την παροχή τους. Παράλληλα, απολαμβάνει του δικαιώματος να λάβει αντίγραφα της δικογραφίας, να προτείνει μάρτυρες προς εξέταση, να προσάγει άλλα αποδεικτικά μέσα, καθώς και να εκπροσωπηθεί από το συνήγορό του κατά την άσκηση των παραπάνω δικαιωμάτων του, εκτός αν κρίνεται αναγκαία η αυτοπρόσωπη εμφάνισή του. Η συγκεκριμένη επιλογή αποδεικνύει αφενός την έντονη επέμβαση της κρατικής εξουσίας στο χώρο ελευθερίας του «υπόπτου», κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, αφετέρου το ευάλωτο της θέσης στην οποία αυτός περιέρχεται γεγονός που οδηγεί στην αναγνώριση υπέρ του σειράς δικαιωμάτων. Μεταξύ αυτών δε μπορεί να ελλείπει η προστασία του από πρόωρες κρίσεις και η αντιμετώπισή του ως αθώου. Αναμφισβήτητα, και από άποψη τελεολογίας, μπορεί με ασφάλεια να διατυπωθεί η άποψη ότι η έννοια «κατηγορούμενος» στο κείμενο της ΕΣΔΑ αλλά και όπως αυτή ερμηνευτικά προσεγγίζεται από το ΕΔΔΑ είναι ευρύτερη από αυτή του άρθρου 72 ΚΠΔ.

Σημαντικό επιχείρημα στην ως άνω υποστηριζόμενη άποψη αποτελεί η νέα Οδηγία 2016/343/ΕΕ «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» η οποία ωστόσο δεν έχει εισέτι ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Σύμφωνα με το Προοίμιο της ως άνω Οδηγίας (σκέψη 12) η εφαρμογή της θα πρέπει να επεκτείνεται στα φυσικά πρόσωπα που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινικές διαδικασίες. Θα πρέπει να εφαρμόζεται από τη στιγμή που ένα πρόσωπο είναι ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης και, κατά συνέπεια, ακόμα και πριν το εν λόγω πρόσωπο ενημερωθεί από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρείται ύποπτο ή ότι κατηγορείται. Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας μέχρι να εκδοθεί η τελική απόφαση ως προς το αν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και να καταστεί η εν λόγω απόφαση οριστική.

Καθίσταται σαφές ότι στα πλαίσια εναρμόνισης των δικαιών των κρατών μελών, επιδιώκεται η επίλυση παρόμοιων, τυπικών, ζητημάτων τα οποία ωστόσο

δημιουργούν έντονα ερμηνευτικά προβλήματα. Η ενσωμάτωση της σχολιαζόμενης οδηγίας στο ημεδαπό δίκαιο θα οδηγήσει σε αυθεντική και πρωτογενή επίλυση του προβλήματος.

ΣΤ.1.α. Το τεκμήριο αθωότητας στην προδικασία

Η αναγκαιότητα της προστατευτικής λειτουργίας του τεκμηρίου αναφαίνεται και στην προδικασία όπου ο κατηγορούμενος θα τεθεί ενώπιον των ανακριτικών αρχών αντιμετωπίζοντας ήδη μια συγκεκριμένη ποινική κατηγορία με τον κίνδυνο να παραπεμφθεί σε δίκη γι' αυτή. Καθίσταται αυτόδηλο ότι το σύνολο των ενεργειών σε αυτό το δικονομικό στάδιο θα πρέπει να διεξάγεται με απόλυτο σεβασμό προς το τεκμήριο προκειμένου να αποτραπεί αφενός η υποβολή ενός αθώου σε πρακτικώς άσκοπα μέτρα δικονομικού καταναγκασμού και αφετέρου η ηθική του απαξίωση.

Αφετηριακά θα πρέπει να επισημανθεί ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν εμποδίζει τη λήψη μέτρων δικονομικού καταναγκασμού σε βάρος του κατηγορουμένου. Φυσικά τα τελευταία θα πρέπει να διεξάγονται υπό τις αυστηρές προϋποθέσεις του νόμου και με τη συνδρομή του εκάστοτε αξιούμενου βαθμού υπονοιών.

Κατ' αρχάς η επιβολή του μέτρου της προσωρινής κράτησης (282 ΚΠΔ), δε προσβάλλει το τεκμήριο. Τουναντίον, όπως ευχερώς συνάγεται από το άρθρο 5 παρ. 1 γ' της Σύμβασης, η επιβολή της είναι επιτρεπτή προκειμένου ο κατηγορούμενος να «οδηγηθή ενώπιον της αρμοδίας δικαστικής αρχής εις την περίπτωση ευλόγου υπονομίας ότι διέπραξεν αδίκημα, ή υπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχήν της ανάγκης, όπως τούτος εμποδισθεί από του να διαπράξη αδίκημα ή δραπετεύση μετά την διάπραξιν τούτου». Άξια μνείας κρίνεται η υπ' αριθμ. 12/1991 διάταξη του Ανακριτή Τριπόλεως, (ΠοινΧρον ΜΑ, 932, με παρατηρήσεις Α. Κωνσταντινίδη), η οποία θεωρεί την προσωρινή κράτηση «συνειδητή κάμψη» του τεκμηρίου. Τα ανωτέρω ισχύουν και σε σχέση με τη δυνατότητα παράτασης της ήδη επιβληθείσας προσωρινής κράτησης (ΑΠ 1460/2003 σε Συμβούλιο, ΠοινΛογΓ', 1588 επ). Πάντως, κατά την πάγια πρακτική του, το ΕΔΔΑ, όταν διαπιστώνει παραβίαση του άρ. 5 παρ. 1 γ' της ΕΣΔΑ, δεν εξετάζει αν παραβιάστηκε και το τεκμήριο αθωότητας του άρ. 6 παρ. 2,

θεωρώντας πως παρέλκει η εξέτασή της υπό το πρίσμα του παραπάνω άρθρου (Τριανταφύλλου, ό.π. σελ. 483, Erdem κατά Γερμανίας, 5-7-2001).

Μολονότι η επιβολή του μέτρου της προσωρινής κράτησης δε παραβιάζει το τεκμήριο, θα πρέπει να γίνει δεκτή προσβολή του τεκμηρίου στις περιπτώσεις εκείνες όπου λαμβάνει το χαρακτήρα προποινής. Ο δυνητικός χαρακτήρας της επιβολής της προσωρινής κράτησης, η σχέση επικουρικότητας προς τους λοιπούς περιοριστικούς όρους και η απαραίτητη συνδρομή σοβαρών ενδείξεων της ενοχής του κατηγορουμένου αποτελούν γνωρίσματα τα οποία έχουν τεθεί προκειμένου να επιτευχθεί η συμβατότητά της προς τις αρχές του κράτους δικαίου και του τεκμηρίου αθωότητας. Η αλλοίωση του σκοπού της επιβολής της, προκειμένου να επιτευχθούν αλλότριοι σκοποί δε θα πρέπει να γίνεται αποδεκτή σε ένα κράτος δικαίου. Στην περίπτωση που η προσωρινή κράτηση αποσυνδέεται από οποιαδήποτε δικονομική λειτουργία και θεμελιώνεται αποκλειστικά στην πρόωρη κατάφαση ενοχής ή στη βαρύτητα της πράξης, ουδείς νομιμοποιείται να την επιβάλλει (Κάβουρας, ό.π. σελ 200 επ. Πρωτόπαππα, ό.π. σελ 337).

Ήδη το ΕΔΔΑ διαπιστώνει στην ελληνικού ενδιαφέροντος υπόθεση Nerattini κατά Ελλάδος (18-12-2008) παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας στην αιτιολογία δικαστικού συμβουλίου που απέρριψε αίτηση αντικατάστασης προσωρινής κράτησης διότι δέχθηκε ότι ο αιτών είχε τελέσει κα άλλες αξιόποινες πράξεις στο παρελθόν, προκειμένου να θεμελιώσει την κρίση του περί του ότι είναι επικίνδυνος να τελέσει και άλλες αξιόποινες πράξεις, χωρίς όμως αυτός να έχει κατηγορηθεί καν γι' αυτές.

Περαιτέρω, άξια αναφοράς κρίνεται και η υπ' αριθμόν 8/2002 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου (Ποινικά Χρονικά ΝΒ, σελ. 785 επ., δημοσιευμένη επίσης και στη ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), η οποία έκρινε σύμφωνη προς το τεκμήριο αθωότητας την παραδοχή από το προπαρασκευαστικό βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών της ύπαρξης «αποχρωσών» (επαρκών) ενδείξεων ενοχής των κατηγορουμένων, οι οποίοι δεν είχαν απολογηθεί στο στάδιο της ανάκρισης, επειδή στην αιτιολογία του δεν περιεχόταν καμία πρόκριση περί ενοχής, παρά το γεγονός πως διέταξε τη διενέργεια συμπληρωματικής ανάκρισης, προκειμένου να ληφθούν οι απολογίες τους, αφού αυτή είχε ολοκληρωθεί με την έκδοση τυπικών κλήσεων από τον ανακριτή, και δεν παρέπεμπε τους κατηγορούμενους στο ακροατήριο. Αντίθετα, η μειοψηφία δέχθηκε, ότι η αιτιολογία του βουλεύματος παραβίαζε το τεκμήριο, διότι δεχόταν ακριβώς την

ύπαρξη «αποχρώσων» και όχι απλών ενδείξεων ενοχής, συμπέρασμα στο οποίο μπορεί να καταλήξει κανείς μόνο μετά το πέρας της ανάκρισης και όχι κατά τη διαπίστωση της ανάγκης διενέργειας συμπληρωματικής ανάκρισης. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί, πως το Ε΄ Ποινικό Τμήμα του Αρείου Πάγου τάχθηκε υπέρ της αναίρεσης του συγκεκριμένου βουλεύματος με πλειοψηφία μιας μονάχα ψήφου (γι' αυτό και παραπέμφθηκε η υπόθεση στην Ολομέλεια), αφού όπως χαρακτηριστικά τονίζεται στην απόφασή του: «το Συμβούλιο που διατάσσει περαιτέρω ανάκριση δεν επιτρέπεται να ερευνήσει και αν υπάρχουν αποχρώσεις ενδείξεις ενοχής εις βάρος του κατηγορουμένου, αν δε πράξει τούτο, το βούλευμά του πάσχει από απόλυτη ακυρότητα κατά το άρθρο 171 αριθμ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ, γιατί δεν έχουν τηρηθεί οι διατάξεις που καθορίζουν την υπεράσπιση του κατηγορουμένου, δοθέντος ότι: α) ο κατηγορούμενος καλείται να αντικρούσει την βαρύνουσα αυτόν κατηγορία, όχι όπως την απαγγέλλει ο ανακριτής, αλλά όπως τη δέχθηκε ως προς την ύπαρξή της το δικαστικό Συμβούλιο, β) με μια τέτοια παραδοχή του Συμβουλίου περιορίζεται, αν δεν εκμηδενίζεται, η ευχέρεια του ανακριτή, τουλάχιστον ως προς το θέμα της λήψεως ή μη για τον κατηγορούμενο περιοριστικών όρων μετά την απολογία του, και γ) με την παραδοχή αυτή καθίσταται ουσιαστικώς κενή περιεχομένου η άσκηση από τον κατηγορούμενο του υπερασπιστικού του δικαιώματος, αφού το μέλλον να επιληφθεί και πάλι μετά τη για τυπικούς πλέον λόγους αναγκαία απολογία δικαιοδοτικό όργανο, ήτοι το ίδιο Συμβούλιο, έχει ήδη εκφράσει, ύστερα από εκτίμηση των αποδείξεων, την κρίση του ότι τον κατηγορούμενο βαρύνουν αποχρώσεις ενδείξεις ενοχής».

Προσβολή του τεκμηρίου διαπιστώθηκε στην υπόθεση Καμπανέλλης κατά Ελλάδος διότι το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών δέχθηκε την αίτηση αντικατάστασης της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους με την αιτιολογία ότι ο χρόνος που παρέμεινε κρατούμενος ήταν «αρκετός για να τον συνετίσει», αιτιολογία που εύλογα κρίθηκε ως πρόωρη παραδοχή της ενοχής του κατηγορουμένου.

ΣΤ.1.β. Το τεκμήριο αθωότητας στην επ' ακροατηρίω διαδικασία

Όπως ήδη προεκτέθηκε μία από τις πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας σχετίζεται με το ζήτημα της διαδικασίας λήψης απόφασης.

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ «Παν πρόσωπο κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του».

Η έννοια της νόμιμης απόδειξης προσδιορίζεται και εξειδικεύεται από το εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους. Το ΕΔΔΑ κατά την ερμηνεία της Σύμβασης δεν έχει δώσει ένα σαφές και συγκεκριμένο περιεχόμενο στην έννοια της νόμιμης απόδειξης, καταλείποντας στα συμβαλλόμενα μέρη να εξειδικεύσουν τον συγκεκριμένο όρο με βάση τις αρχές που διέπουν την εκάστοτε έννομη τάξη.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι το ΕΔΔΑ δε λειτουργεί ως ένα ακυρωτικό όργανο, ως ένας ενδεχομένως τέταρτος βαθμός δικαιοδοσίας. Στα πλαίσια της δικαιοδοσίας του, το ΕΔΔΑ δεν εξετάζει την τήρηση εκ μέρους του εθνικού δικαστή των κανόνων που έπρεπε να εφαρμόσει αλλά τη συμβατότητα αυτών προς τη Σύμβαση. Κατά συνέπεια η θεμελίωση της καταδίκης του κατηγορουμένου σε ένα παράνομο αποδεικτικό μέσο δε συνεπάγεται άνευ άλλου τινός την προσβολή του τεκμηρίου, αλλά ενδεχομένως της αρχής της δίκαιης δίκης (Schenk κατά Ελβετίας 12-7-1988). Αντίθετα, για να θεμελιωθεί προσβολή του τεκμηρίου θα πρέπει το εθνικό δικαστήριο, όντας εξ αρχής προκατειλημμένο σε βάρος του κατηγορουμένου να τον αντιμετωπίζει ευθύς εξ αρχής ως ένοχο χωρίς να μεριμνήσει για τη διακρίβωση της αλήθειας.

Περαιτέρω, και σε σχέση με το νόμιμο της απόδειξης της ενοχής, η τελευταία δε θα πρέπει να στηρίζεται σε αποδεικτικά μέσα τα οποία είναι παράνομα (ομολογία που αποσπάται με παράνομη και εξευτελιστική μεταχείριση) ενώ η τήρηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου αποτελεί εκ των ων ουκ άνευ περίσταση ως προς τη νομιμότητα της ενοχής.

ΣΤ.1.γ. Το τεκμήριο αθωότητας ως κανόνας αιτιολόγησης της δικαστικής απόφασης

Το ΕΔΔΑ στα πλαίσια εξέτασης ενδεχόμενης προσβολής του τεκμηρίου εξετάζει πρωτίστως κατά πόσον οι διατάξεις μιας απόφασης που είναι εκτελεστές (operative provisions) περιλαμβάνουν μια ανεπίτρεπτη κρίση περί ενοχής, αν δηλαδή η συναγωγή της έγινε κατά τρόπο αντίθετο προς το τεκμήριο.

Συχνά όμως η διαπίστωση της παραβίασης του τεκμηρίου εντοπίζεται στο αιτιολογικό της απόφασης, έστω και αν το διατακτικό της απόφασης δε περιλαμβάνει απόδοση της ενοχής του κατηγορουμένου. Παράδειγμα αποτελεί η Adolf κατά Αυστρίας της 26-3-1982.

Εν προκειμένω η δίωξη κατά του κατηγορουμένου για το αδίκημα της σωματικής βλάβης είχε παύσει με βάση την αρχή της σκοπιμότητας. Μολονότι έπαυσε η δίωξη σε βάρος του ατηγορουμένου, με την εν λόγω απόφαση έγινε δεκτό ότι ο κατηγορούμενος τέλεσε την αποδιδόμενη πράξη. Παρά τη μεταγενέστερη θεραπεία της προσβολής από την Αυστρία, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του 6 παρ. 2 καθώς οι αιτιολογίες της απόφασης απέδιδαν ανεπίτρεπτα ενοχή στον κατηγορούμενο. Από τη συγκεκριμένη διαπίστωση καταδεικνύεται με ιδιαίτερη ενάργεια η διπλή όψη του τεκμηρίου, όπως έχει ήδη αναπτυχθεί εκτενώς στο οικείο μέρος της παρούσας. Η προσβολή της υπόληψης του κατηγορουμένου μέσω μιας ανεπίτρεπτης απόδοσης μομφής σε αυτόν συνεπάγεται προσβολή του τεκμηρίου.

Δεν είναι ωστόσο λίγες οι φορές κατά τις οποίες το ΕΔΔΑ προβαίνοντας στη διάκριση μεταξύ των αιτιολογιών που σχετίζονται αναπόσπαστα με το διατακτικό και αυτών που δε σχετίζονται οδηγείται σε διαπίστωση μη παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 2. Αντίθετα, στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία το διατακτικό της απόφασης συνδέεται αναπόσπαστα με το αιτιολογικό της απόφασης, όταν δηλαδή το επιβλαβές διατακτικό είναι το αναπόφευκτο λογικό αποτέλεσμα του αιτιολογικού, τότε πράγματι το ΕΔΔΑ διαπιστώνει παραβίαση του τεκμηρίου (Minelli κατά Ελβετίας 25-3-1983, Nolkenbockhoff κατά Γερμανίας της 9-10-1985, Γιοσάκης κατά Ελλάδος Νο3 3-5-2011).

ΣΤ.1.δ. Η αιτιολόγηση των αθωωτικών αποφάσεων

Εκκινώντας από την ορθή βάση ότι αντικείμενο απόδειξης στην ποινική δίκη είναι η ενοχή και όχι η αθωότητα του κατηγορουμένου, η οποία τεκμαίρεται υπό τη σκέπη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, οδηγούμαστε στη διαπίστωση ότι για την πληρότητα της αιτιολόγησης των αθωωτικών αποφάσεων δεν προβάλλονται οι ίδιες απαιτήσεις όπως στην περίπτωση των καταδικαστικών αποφάσεων. Το δικαστήριο

στην περίπτωση των αθωωτικών αποφάσεων δεν έχει καθήκον να εκθέσει τα περιστατικά και τα αποδεικτικά μέσα από τα οποία πείστηκε ότι αποκλείεται η αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Ανδρουλάκης (ό.π. σελ 499) ειδικώς και εμπεριστατωμένως αιτιολογημένη είναι μια αθωωτική απόφαση και όταν περιέχει απλή αρνητική διαπίστωση ότι από τις εξετασθείσες αποδείξεις δεν προέκυψε ή το δικαστήριο δεν πείστηκε ότι ο κατηγορούμενος τέλεσε την πράξη που του αποδίδεται χωρίς να απαιτείται και παράθεση των πραγματικών περιστατικών ή των αποδεικτικών μέσων από τα οποία πείστηκε το δικαστήριο ότι ο κατηγορούμενος είναι αθώος.

Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία από τα υπό κρίση πραγματικά περιστατικά ή αποδεικτικά μέσα καταδεικνύουν την ενοχή του κατηγορουμένου ή αν η αθώωση του κατηγορουμένου οφείλεται στην έλλειψη κάποιου από τα επιμέρους συστατικά του εγκλήματος ενώ παράλληλα διαπιστώνεται η συνδρομή των υπολοίπων, είναι επιβεβλημένη η ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολόγηση της αθωωτικής απόφασης.

ΣΤ.1.ε. Το αμάχητο τεκμήριο του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ

Όπως πολλάκις έχει τονιστεί στα πλαίσια της παρούσας, η κατηγορούσα αρχή φέρει το βάρος απόδειξης της ενοχής του κατηγορουμένου. Η άποψη αυτή επικρατεί και στη νομολογία του ΕΔΔΑ (Telfner κατά Αυστρίας 20-3-2001, Lavents κατά Λετονίας 28-11-2002, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος 27-9-2007). Παρ' ημίν αν και γίνεται δεκτό ότι ο εισαγγελέας ως κατηγορούσα αρχή δε φέρει βάρος απόδειξης, γίνεται επίσης δεκτό ότι αποδεικτέα είναι η ενοχή και όχι η αθωότητα του κατηγορουμένου η οποία τεκμαίρεται (Ανδρουλάκης, ό.π. σελ 223, 225 επ. ο οποίος απορρίπτει την ύπαρξη αντικειμενικού και υποκειμενικού βάρους απόδειξης ομοίως δε και ο Κοτσαλής, ό.π., σελ. 490, Γιαννίδη, ΠοινΧρον ΛΣΤ 121 επ, ο οποίος δέχεται ότι ο κατηγορούμενος έχει αφενός βάρος πειθούς που συνίσταται στην εμφύτευση αμφιβολιών στον δικαστή και αφετέρου βάρος επιχειρηματολογίας, δηλαδή βάρος προβολής ισχυρισμών τους οποίους το δικαστήριο οφείλει να εξετάσει, ΣυμβΑΠ 1018/2000 ΠοινΧρον ΝΑ, 248 στην οποία το συμβούλιο δέχθηκε ως βάσιμο τον λόγο

αναίρεσης περί έλλειψης αιτιολογίας εκκινώντας από την έλλειψη του βάρους απόδειξης της αθωότητας εκ μέρους του κατηγορουμένου).

Κατά λογική ακολουθία των ανωτέρω έχει αμφισβητηθεί έντονα η συμβατότητα του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ με το τεκμήριο αθωότητας και το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με το άρ. 366 παρ. 2 ΠΚ «Αν στις περιπτώσεις των άρθρων 362, 363, 364 και 365 το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο υπαίτιος είναι πράξη αξιόποινη, για την οποία ασκήθηκε δικαστική δίωξη, αναστέλλεται η δίκη για τη δυσφήμιση έως το τέλος της ποινικής δίωξης ` θεωρείται αποδεδειγμένο ότι το γεγονός που αφορά η δυσφήμιση είναι αληθινό αν η απόφαση είναι καταδικαστική και ψευδές αν η απόφαση είναι αθωωτική και στηρίζεται στο ότι δεν αποδείχθηκε ότι το πρόσωπο που είχε δυσφημηθεί τέλεσε την αξιόποινη πράξη». Το δεύτερο εδάφιο της παραπάνω διάταξης εισάγει ένα αμάχητο τεκμήριο συνδρομής ενός από τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης των δυσφημήσεων που εισάγουν οι ως άνω διατάξεις, άποψη η οποία γίνεται δεκτή και στη νομολογία (ΑΠ 210/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 912/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Κατά την εν λόγω νομολογική προσέγγιση το υπό εξέταση τεκμήριο δεν αντίκειται σε υπέρτερης τυπικής ισχύος διατάξεις (6 παρ. 2 ΕΣΔΑ) με το σκεπτικό ότι η συγκεκριμένη διάταξη επιδιώκει την αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και παρελκυστικών δικών χωρίς παράλληλα να τίθενται αποδεικτικοί περιορισμοί ή να παραβιάζονται καθ' οιονδήποτε τρόπο τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου.

Τα βασικά επιχειρήματα των θεωρητικών απόψεων που ασκούν δριμεία κριτική στην εν λόγω διάταξη έγκεινται στην προσβολή των δικαιωμάτων της δίκαιης δίκης και του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου καθώς ο τελευταίος στερείται της δυνατότητας να υπερασπιστεί αποτελεσματικά τον εαυτό του. Για το λόγο αυτό υποστηρίζεται από τη θεωρία (Σπινέλλης, εγκλήματα κατά της τιμής, σελ 113) ότι ο δικαστής στα πλαίσια της αρχής της ηθικής απόδειξης, οφείλει να (συν)αξιολογήσει την αμετάκλητη απόφαση της προηγούμενης δίκης σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα αποδεικτικά μέσα. Η εν λόγω άποψη έγινε δεκτή και από τη νομολογία (ΑΠ 210/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 469/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) η οποία έκανε δεκτό ότι η υπό εξέταση διάταξη δημιουργεί νόμιμο, μαχητό τεκμήριο.

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει επιτρεπτά τεκμήρια, που αφορούν καθ' εαυτή την τέλεση ενός αδικήματος ή τη συνδρομή μερικότερων στοιχείων της αντικειμενικής αλλά και της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος.

Σχετικώς προσάγονται η Pham Hoang κατά Γαλλίας της 25-9-1992 αλλά και η παλαιότερη Sabiaku κατά Γαλλίας της 7-10-1998, σύμφωνα με τις οποίες «το άρθρο 6 επιβάλλει στα συμβαλλόμενα κράτη-μέρη να εισαγάγουν τα συναντώμενα στην ποινική τους νομοθεσία τεκμήρια εντός ευλόγων ορίων, λαμβάνοντας υπόψη τη σοβαρότητα του διακυβεύματος και διατηρώντας τα υπερασπιστικά δικαιώματα», ενώ ο ρόλος του ΕΔΔΑ συνίσταται στο να «προσδιορίσει αν αυτά εφαρμόστηκαν με τρόπο συμβατό προς την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας και γενικότερα την αρχή της δίκαιης δίκης».

Στην περίπτωση Salabiaku κατά Γαλλίας (7-10-1988) το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι δε συντρέχει περίπτωση παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ από διάταξη του γαλλικού τελωνιακού κώδικα σύμφωνα με την οποία ο κάτοχος απαγορευμένων αντικειμένων, εν προκειμένω ναρκωτικών, θεωρείται υπεύθυνος για την εισαγωγή τους στη χώρα. Στην εν λόγω διαπίστωση κατέληξε διότι η γαλλική δικαστηριακή πρακτική παρείχε στον κατηγορούμενο το δικαίωμα να αποδείξει την αθωότητά του, ενώ το δικαστήριο έλαβε υπόψη το σύνολο των αποδεικτικών μέσων. Αυτό ακριβώς είναι το κρίσιμο κριτήριο κατά το ΕΔΔΑ για τη συμβατότητα τέτοιου είδους τεκμηρίων, ήτοι η δυνατότητα του κατηγορουμένου να αμφισβητήσει τη συνδρομή των στοιχείων της υποκειμενικής υπόστασης του αδικήματος.

Η κρατούσα γνώμη στην Ελληνική θεωρία δεν αποδέχεται, ότι συνέπεια του τεκμηρίου αθωότητας αποτελεί η επιφόρτιση της κατηγορούσας αρχής με το βάρος απόδειξης της ενοχής του κατηγορουμένου. Αντιθέτως, απορρίπτει την υιοθέτηση του εν λόγω – αστικής προέλευσης – θεσμού, που υπαγορεύει την απόδειξη των εισφερόμενων ισχυρισμών από εκείνον το διάδικο, ο οποίος τους προτείνει. Αποδεσμεύει, έτσι, τον εισαγγελέα από οποιαδήποτε ευθύνη υποστήριξης της ενοχής του κατηγορουμένου, θεωρώντας, ότι ενόψει της δικαστικής του ιδιότητας, μοναδικό του καθήκον είναι η ανακάλυψη της ουσιαστικής αλήθειας ' συνεπώς η απόδειξη τόσο της ενοχής όσο και της αθωότητας του κατηγορουμένου! (βλ. χαρακτηριστικά Α.,, Πρωτόπαππα, ό.π., σελ. 248 επ., Κάβουρα,ό.π., σελ.164 επ.).

ΣΤ.1.στ. Δημόσιες δηλώσεις προερχόμενες από μη δικαστικές αρχές

Όπως έχει ήδη τονιστεί στο αντίστοιχο σημείο της παρούσας, προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας επέρχεται στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία δημόσιοι λειτουργοί αναφέρονται σε εκκρεμή ποινική διαδικασία, αντιμετωπίζοντας τον κατηγορούμενο ως ένοχο.

Το ΕΔΔΑ σε σειρά αποφάσεων (Viorel Burzo κατά Ρουμανίας 30-6-2009, Farhad Aliyev κατά Αζερμπαϊτζάν 9-1-2010, Κώνστας κατά Ελλάδος, 24-5-2011), νομολογεί ότι το άρθρο 10 της Σύμβασης το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης παρέχει στις δημόσιες αρχές τη δυνατότητα να πληροφορούν το κοινό για μια ποινική υπόθεση ή καταδίκη, καθώς και να συζητούν για αυτή στα ΜΜΕ ή στο πλαίσιο εκκρεμών διαδικασιών. Εντούτοις, τέτοιου είδους συζητήσεις θα πρέπει να διεξάγονται με τη δέουσα αυτοσυγκράτηση δεδομένης της θέσης των εν λόγω αξιωματούχων στην πολιτική και κοινωνική ζωή της κάθε χώρας.

Η αντιμετώπιση του κατηγορουμένου ως ενόχου δια δηλώσεων κρατικών αξιωματούχων συνεπάγεται διπλό κίνδυνο: αφενός διαμορφώνει την κοινή γνώμη υπέρ της ενοχής του κατηγορουμένου από τη στιγμή που μια τέτοια αντιμετώπιση εκπορεύεται από επίσημα χείλη και αφετέρου, όταν οι δηλώσεις προέρχονται από μέλη του δικαστηρίου, δίνει την εντύπωση ότι το δικαστήριο ήδη έχει διαμορφώσει άποψη υπέρ της ενοχής του κατηγορουμένου. Υπό αυτή την εκδοχή η προσβολή του τεκμηρίου φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με το άρθρο 8 της Σύμβασης παρά με το άρθρο 6 (Τριανταφύλλου, ό.π. σελ 515).

Η υπόθεση Krause ήταν η πρώτη κατά την οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων Ανθρώπου εξέφρασε τη γνώμη ότι η προβολή του τεκμηρίου δεν είναι απαραίτητο να προέρχεται μόνο από δηλώσεις δικαστικών λειτουργών, αλλά δύναται να προέρχεται και από άλλα κρατικά όργανα.

Περαιτέρω, με τη θεμελιώδη απόφαση *Alenet de Ribemont* κατά Γαλλίας, (10-2-1995) το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η έκταση εφαρμογής του τεκμηρίου δε περιορίζεται στην κατοχύρωση μιας διαδικαστικής εγγύησης αλλά είναι ευρύτερη καθώς επιβάλλει σε κάθε εκπρόσωπο του κράτους την απόχρη από δηλώσεις σχετικά με την ενοχή του κατηγορουμένου προτού αυτή κριθεί από το δικαστήριο. Εν προκειμένω, υψηλοί

αξιωματούχοι της γαλλικής αστυνομίας είχαν διατυπώσει την άποψη κατά τη διάρκεια της συνέντευξης τύπου ότι ο προσφεύγων ο οποίος βρισκόταν υπό αστυνομική κράτηση, ήταν ο ηθικός αυτουργός ανθρωποκτονίας, εκκρεμούσης της ποινικής διαδικασίας. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι μια τέτοια, χωρίς επιφυλάξεις διατύπωση, επί της ουσίας παρακινούσε την κοινή γνώμη να αντιμετωπίζει τον κατηγορούμενο ως ένοχο, χωρίς να έχει αποφανθεί ακόμη σχετικά το αρμόδιο δικαστήριο. Κατά συνέπεια διαπίστωσε παραβίαση του τεκμηρίου.

Από απλή επισκόπηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, διαπιστώνεται ότι το ΕΔΔΑ φαίνεται να αντιλαμβάνεται διασταλτικά τον όρο κρατικός εκπρόσωπος συμπεριλαμβάνοντας προέδρους της βουλής (Butkevicius κατά Λιθουανίας, 26-3-2002), αστυνομικούς (Hussey κατά Αζερμπαϊτζάν 26-7-2011) και εν γένει ανακριτικούς υπαλλήλους (Kuzmin κατά Ρωσίας, 18-3-2010).

Ωστόσο θα πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα στην απλή έκφραση γνώμης ή υπονοιών για την ενοχή του κατηγορουμένου η οποία επιτρέπεται (Farhad Aliyev κατά Αζερμπαϊτζάν 9-1-2010, Pesa κατά Κροατίας 8-4-2010, Ergashev κατά Ρωσίας 20-12-2011, Κώνστας κατά Ελλάδος 24-5-2011) και στη ρητή δήλωση περί ενοχής. Στα πλαίσια αξιολόγησης τέτοιου είδους δηλώσεων, το Δικαστήριο δεν περιορίζεται στην απλή λεκτική διατύπωση, αλλά διερευνά το αληθινό νόημα της δήλωσης, λαμβάνοντας υπόψη και τις περιστάσεις υπό τις οποίες διατυπώθηκε η συγκεκριμένη δήλωση (Butkevicius κατά Λιθουανίας της 26-3-2002, Viorel Burzo κατά Ρουμανίας 30-6-2009, Yushchenko και άλλοι κατά Ουκρανίας της 15-7-2010, Κώνστας κατά Ελλάδος 24-5-2011).

Κατά το ΕΔΔΑ, δεν απαιτείται ρητή και ονομαστική αναφορά στο συγκεκριμένο κατηγορούμενο. Αρκεί αυτός να είναι ευχερώς προσδιορίσιμος σε συνδυασμό με τις εκάστοτε περιστάσεις ή να εμπίπτει σε ένα σαφώς καθορισμένο κύκλο προσώπων, τα οποία αφορά η δήλωση (Κώνστας κατά Ελλάδος 24-5-2011, Hussey κατά Αζερμπαϊτζάν 26-7-2011).

Επιπρόσθετα, κρίσιμο στοιχείο για τη διαπίστωση παράβασης ή μη αποτελεί η ιδιότητα του προσώπου από το οποίο εκπορεύεται η υπό κρίση δήλωση. Η διατύπωση δηλώσεων εκ μέρους του πολιτικού προϊσταμένου των δικαστικών λειτουργιών, ήτοι του Υπουργού Δικαιοσύνης, αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, δεδομένου

ότι ο τελευταίος δε θα πρέπει να δίνει την εντύπωση ότι επιδιώκει να επηρεάσει την κρίση των δικαστικών λειτουργών (Κώνστας κατά Ελλάδος 24-5-2011).

Σε αποφάσεις με ελληνικό ενδιαφέρον, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι συντρέχει περίπτωση προσβολής του τεκμηρίου από δηλώσεις του Έλληνα Υφυπουργού Οικονομικών στο Κοινοβούλιο, ότι οι καταδικασθέντες πρωτοδίκως για την υπόθεση του Παντείου Πανεπιστημίου ήταν απατεώνες και κλέβονταν ακόμη και μεταξύ τους. Στην ίδια διαπίστωση προέβη και εξαιτίας δήλωσης του Υπουργού Δικαιοσύνης ο οποίος ανέφερε ότι οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν «ευθέως και αποφασιστικά» (Κώνστας κατά Ελλάδος 24-5-2011).

Αντίθετα, στην ίδια υπόθεση το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δε συντρέχει προσβολή του τεκμηρίου από τις δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού στο Κοινοβούλιο για την ίδια υπόθεση σύμφωνα με τις οποίες η καταδίκη του κατηγορουμένου συνιστούσε ένα χωρίς προηγούμενο σκάνδαλο εσκεμμένης και προσχεδιασμένης υπεξαίρεσης προς όφελος των εμπλεκομένων και προς βλάβη του Παντείου Πανεπιστημίου και ότι τα ελληνικά δικαστήρια καταδίκασαν ευθέως και αποφασιστικά αυτούς που η αντιπολίτευση προστάτευσε. Το ΕΔΔΑ εν προκειμένω υποστήριξε ότι οι σχετικές δηλώσεις αφορούσαν περισσότερο μια γενική αναφορά στην υπόθεση παρά μια προσπάθεια να επηρεαστεί η κρίση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, ενώπιον του οποίου αυτή εκκρεμούσε.

Το πρόβλημα που ανακύπτει στην προκειμένη περίπτωση σχετίζεται με το ζήτημα της σύγκρουσης αφενός του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου και αφετέρου του δικαιώματος έκφρασης, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της Σύμβασης και του δικαιώματος του κοινού για πληροφόρηση, σε υποθέσεις σημαντικού κοινωνικού ενδιαφέροντος.

Όπως επανειλημμένα τονίζει το ΕΔΔΑ, η αναφορά και ο σχολιασμός δικαστικών αποφάσεων από τα ΜΜΕ είναι επιτρεπτή προς το σκοπό ενημέρωσης της κοινής γνώμης. Τούτο καθίσταται εντονότερο στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία κατηγορούμενος είναι δημόσιο πρόσωπο. Ωστόσο, ο σχολιασμός αυτός θα πρέπει να γίνεται με τον πλέον απλή και ψύχραιμο τρόπο, προς το σκοπό της εμπέδωσης της αρχής της δίκαιης δίκης και του τεκμηρίου αθωότητας. Συμπεριφορές υπερβαίνουσες τα εν λόγω όρια διαμορφώνουν την κοινή γνώμη υπέρ της ενοχής του κατηγορουμένου, ενώ παράλληλα συντηρούν τον κίνδυνο υιοθέτησης της άποψης μιας κατευθυνόμενης

δικαιοσύνης η οποία μόνο ως παράγοντας δημοκρατίας δε μπορεί να θεωρηθεί (Worm κατά Αυστρίας, 29-8-1997, Pullicino κατά Μάλτας, 15-6-2000).

ΣΤ.2. ΛΗΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Κατά τη διατύπωση του άρθρου 6 παρ. 2 το τεκμήριο ισχύει μέχρι τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου. Το βασικό ερώτημα που τίθεται σχετίζεται με το πότε πράγματι αποδεικνύεται νόμιμα η ενοχή του κατηγορουμένου. Συγκεκριμένα ερωτάται αν αρκεί η καταδικαστική απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου (οριστική απόφαση) για τη νόμιμη απόδειξή της ή αν απαιτείται τελεσίδικη ή ακόμη και αμετάκλητη απόφαση περί αυτής.

Η άποψη με τους περισσότερους υποστηρικτές (Ανδρουλάκη, ό.π. σελ. 220, Ανδρουλάκη Ι. ό.π. σελ. 21, Πρωτόπαππα, ό.π. σελ 348 επ. Esser, ό.π. Rdn 121) είναι εκείνη η οποία υποστηρίζει το τεκμήριο αθωότητας, παύει να ισχύει στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία το πρωτοβάθμιο δικαστήριο σχηματίζει πλήρη δικανική πεποίθηση σε βάρος του κατηγορουμένου ως προς την ενοχή του, κατά τους κανόνες της εκάστοτε έννομης τάξης. Και αυτό πράγματι είναι ορθό. Το τεκμήριο έχει επιτελέσει το σκοπό του σε όλη τη διάρκεια της μέχρι εκείνο το σημείο ποινικής διαδικασίας αντιμετωπίζοντας τον κατηγορούμενο ως αθώο. Από τη στιγμή όμως που το δικαστήριο με βάση τους κανόνες απόδειξης και σεβόμενο κάθε πτυχή της δίκαιης δίκης και των επιμέρους εκδηλώσεών της καταλήξει σε πλήρη δικανική πεποίθηση περί ενοχής, το τεκμήριο ανατρέπεται. Πλέον δεν έχουμε κατηγορούμενο, αλλά ένοχο στον οποίο η πολιτεία θα αποδώσει μομφή για την παράνομη πράξη στην οποία προέβη και τη διασάλευση της κοινωνικής ειρήνης την οποία προκάλεσε. Η άποψη αυτή, παρά τον περιορισμό που διατυπώνει, δεν είναι απαραίτητα λανθασμένη. Χρήζει ωστόσο συμπληρώσεων.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπομνησθεί και να αξιοποιηθεί για την ανεύρεση της τελικής απάντησης μία από τις θεμελιώδεις αρχές του δικαϊκού μας συστήματος. Η αρχή της επανεκδίκασης της υπόθεσης, η δυνατότητα του κατηγορουμένου να αμφισβητήσει την πρωτόδικη απόφαση καταφεύγοντας σε ανώτερο δικαστήριο επιτυγχάνοντας την εξαφάνισή της και την εξέτασή της από την αρχή. Κατά συνέπεια

η υπόθεση επανέρχεται στο χρονικό σημείο πριν την έκδοση της απόφασης όταν και το τεκμήριο ανέπτυσσε κανονικά την προστατευτική του ισχύ. Γι' αυτό όπως ορθά επισημαίνεται, το τεκμήριο αναβιώνει και επανισχύει κατά την εκδίκαση της υπόθεσης σε δεύτερο βαθμό (Τριανταφύλλου, ό.π. σελ 480, με περαιτέρω παραπομπές).

Περαιτέρω, τίθεται το ερώτημα κατά πόσον το τεκμήριο αθωότητας εξακολουθεί να ισχύει ενώπιον του Αρείου Πάγου. Η ιδιαιτερότητα που ανακύπτει εν προκειμένω έγκειται στο γεγονός ότι ενώπιον του Αρείου Πάγου δε διεξάγεται αποδεικτική διαδικασία καθώς το Ακυρωτικό ελέγχει μόνον τη νομική ορθότητα της απόφασης η οποία εισάγεται ενώπιόν του. Κατά συνέπεια η εσωτερική πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας, όπως αναλύθηκε ανωτέρω και η οποία άπτεται ζητημάτων απόδειξης, δε μπορεί να βρει στο σημείο αυτό εφαρμογή.

Δε θα πρέπει ωστόσο να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, ως δικαίωμα κατοχυρωμένο από τις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις της ΕΣΔΑ επιφυλάσσει ρητά πλέον απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας η οποία ερευνάται αυτεπαγγέλτως σε κάθε στάση της δίκης ακόμη και ενώπιον του Αρείου Πάγου, ιδρυομένου του αντίστοιχου λόγου αναίρεσης (171 παρ. 1 στοιχ. Δ' σε συνδυασμό με 510 παρ. 1 περ. Α). Υπό αυτή την έννοια το 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ μπορεί να βρει πεδίο εφαρμογής και στην διαδικασία ενώπιον του Αρείου Πάγου.

Κρατούσα είναι και η άποψη που δέχεται την ισχύ του τεκμηρίου και κατά το στάδιο μετά την άσκηση της αναίρεσης και μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης (Ανδρουλάκη, ό.π. σελ 42, Ανδρουλάκη Ι. ό.π. σελ. 21, Αλεξιάδη, ό.π. σελ. 113 επ. , Κάβουρα, ό.π., σελ. 123, Καρρά ό.π. σελ. 29). Το τεκμήριο αθωότητας ισχύει πλήρως κατά τη μετ' αποδοχή της αίτησης αναίρεσης, επανεκδίκαση της υπόθεσης, σε άλλες δε περιπτώσεις αμετάκλητης περάτωσης της υπόθεσης (παύση ποινικής δίωξης λόγω παραγραφής, κήρυξη απαράδεκτης) η ισχύς του τεκμηρίου εξακολουθεί.

Συναφές είναι και το ζήτημα της ισχύος του τεκμηρίου κατά το στάδιο εκτέλεσης της ποινής. Όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό, το τεκμήριο δεν ισχύει κατά αυτό το στάδιο. Εντούτοις, στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία η απόφαση εκτελείται μεν, αλλά δεν έχει εισέτι καταστεί αμετάκλητη (π.χ. λόγω μη χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος στην έφεση), εξακολουθεί ακέραιη η λειτουργία του τεκμηρίου ως προς την τιμή και την υπόληψη του κατηγορουμένου.

Εν αντιθέσει με την εσωτερική διαδικαστική ισχύ του τεκμηρίου, που δε διαρκεί συνεχώς μέχρι την αμετάκλητη περάτωση της ποινικής διαδικασίας, η εσωτερική διάσταση του τεκμηρίου που άπτεται των κανόνων συμπεριφοράς των κρίνοντων αλλά και η εξωτερική πτυχή του τεκμηρίου, εξακολουθεί ακέραιη και παράγει τα αποτελέσματά της μέχρι την αμετάκλητη εκδίκαση της υπόθεσης. Η άποψη αυτή στηρίζεται στη διάταξη του άρθρου 73 ΚΠΔ σε συνδυασμό με το άρθρο 57 ΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία «ο κατηγορούμενος διατηρεί την ιδιότητά του ωσότου εκδοθεί αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα ή αμετάκλητη καταδικαστική ή αθωωτική απόφαση και την αποκτά εκ νέου στις περιπτώσεις του άρθρου 57 παρ. 2». Συνεπώς, ο κατηγορούμενος και ενδεχομένως καταδικασθείς κατά την πρωτόδικη απόφαση, διατηρεί το δικαίωμα να αξιώνει μεταχείριση αθώου μέχρι να καταστεί αυτή αμετάκλητη. Παρόμοια θέση φαίνεται να υιοθετεί και το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Κώνστας κατά Ελλάδος νομολογώντας ότι η ισχύς του τεκμηρίου σε σχέση με δημόσιες δηλώσεις για τον κατηγορούμενο εξακολουθεί να ισχύει μέχρις ότου η καταδίκη του κατηγορουμένου γίνει κατά το εσωτερικό δίκαιο «τελική» (final). Άλλωστε το ΕΔΔΑ έχει νομολογήσει ότι θα αναιρείτο η ισχύς του τεκμηρίου αλλά και αυτή καθ' εαυτή η φύση της έφεσης στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία ο δράστης καταδικάστηκε πρωτόδικα και η προστασία του τεκμηρίου δεν επεκτείνεται και στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο (Englert κατά Γερμανίας της 9-10-1985 και Nolkenbockhoff κατά Γερμανίας της 9-10-1985). Τα ανωτέρω ισχύουν τόσο στην κατ' έφεση δίκη όσο και στο διάστημα μεταξύ της πρωτόδικης απόφασης και της επανεκδίκασης και φυσικά ενώπιον του Αρείου Πάγου μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης.

Αξία μνείας κρίνεται στο σημείο αυτό η υπόθεση Γιοσάκης κατά Ελλάδος Νο3 της 3-5-2011 στην οποία το ΕΔΔΑ δέχθηκε παραβίαση του 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Στα πλαίσια της συγκεκριμένης υπόθεσης ο Άρειος Πάγος αναίρεσε αθωωτική απόφαση για υπεξαίρεση διότι το δικαστήριο της ουσίας δεν εξέτασε αν η πράξη του κατηγορουμένου συνιστούσε κλοπή. Εντούτοις ο Άρειος Πάγος δεν παρέπεμψε τον κατηγορούμενο ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου για την κατηγορία της κλοπής λόγω παραγραφής. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του 6 παρ. 2 διότι το αιτιολογικό της απόφασης έδινε την εντύπωση ότι ο κατηγορούμενος απέφυγε την καταδίκη λόγω παραγραφής.

Αντίθετη άποψη έχει εκφράσει ο ΑΠ σε σχέση με την εξωτερική όψη του τεκμηρίου, κατά την πρόσφατη νομολογία του οποίου το τεκμήριο της αθωότητας

ισχύει μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης επί της ουσίας, ως τέτοιας νοούμενης και της δευτεροβάθμιας (ΑΠ 1522/2012, ΠοινΧρ 2013, σελ. 466 επ.). Κατά συνέπεια, δηλώσεις Εισαγγελέα Εφετών σε βάρος του κατηγορουμένου δε συνεπάγονται προσβολή του τεκμηρίου διότι έλαβαν χώρα μετά την έκδοση απόφασης σε πρώτο βαθμό.

Περίπτωση αναβίωσης του τεκμηρίου αθωότητας συναντάται και στο μετά την αποδοχή της αίτησης για επανάληψη της διαδικασίας κατ' άρθρον 525 ΚΠΔ στάδιο. Η αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας στρέφεται κατά αμετάκλητης ποινικής απόφασης. Ο αμετακλήτως καταδικασθείς, σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, δύναται, εφόσον διαπιστωθεί η συνδρομή ενός από τους περιοριστικά αναφερόμενους σ' αυτό λόγους, να επιδιώξει την επανάληψη της ποινικής διαδικασίας. Το δικονομικό στάδιο, εντός του οποίου θεσπίζεται η δυνατότητά του αυτή, κείται μετά το αμετάκλητο της απόφασης, γεγονός που καταρχήν αποκλείει την πιθανότητα εφαρμογής του τεκμηρίου αθωότητας στη συζήτηση επί της αίτησης. Στην περίπτωση, όμως, κατά την οποία, το αρμόδιο δικαστήριο διατάξει την επανάληψη της συζήτησης, κατ' αντιστοιχία προς την περίπτωση των ενδίκων μέσων, το τεκμήριο αθωότητας αναβιώνει και πάλι, επεκτείνοντας το πεδίο ισχύος του και επί της νέας συζήτησης.

Τέλος, μολονότι υποστηρίζεται (Esser, ό.π. Rdn 472, Paeffgen Rdn 180, Harris, O' Boyle and Warbrick 299, Grabenwarter παρ. 24 Rdn 120) ότι στη διαδικασία έκδοσης εκζητούμενου προσώπου δεν ισχύει το τεκμήριο, ενόψει του χαρακτήρα της ως μορφή δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών και όχι ως μια διαδικασία επί ποινικής κατηγορίας, ο Τριανταφύλλου (ό.π. σελ 475) επικεντρώνοντας στην εξωτερική υφή του τεκμηρίου υποστηρίζει ότι ο εκζητούμενος θα πρέπει να προστατεύεται από εκφορές και δηλώσεις περί ενοχής οι οποίες ενδέχεται να επηρεάσουν το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας.

ΣΤ.3. ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ

Όπως ήδη προεκτέθηκε, ενόψει της διττής φύσης του τεκμηρίου ως διαδικαστικής εγγύησης και ως δικαιώματος, τίθεται το ερώτημα κατά πόσον νοείται παραίτηση από αυτό.

Όσον αφορά την αντικειμενική όψη του τεκμηρίου ως διαδικαστικής εγγύησης αυτή δε μπορεί να διατεθεί. Τα δικαστικά όργανα οφείλουν να αντιμετωπίζουν τον κατηγορούμενο ως αθώο σε κάθε φάση της δίκης και να αποφεύγουν δηλώσεις ή υπαινιγμούς για το αντίθετο.

Σε ό,τι όμως αφορά τη διάσταση του τεκμηρίου ως δικαίωμα κατά τη θεωρία (Τριανταφύλλου, ό.π. σελ 508) είναι νοητή παραίτηση από αυτό. Η ελεύθερη και εκούσια ομολογία του κατηγορουμένου μπορεί να οδηγήσει το δικαστήριο σε κατάφαση της ενοχής του κατηγορουμένου. Ωστόσο, ενόψει και της υποχρέωσης περί αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας που βαρύνει το δικαστήριο, η κατάφαση της ενοχής του κατηγορουμένου δε θα πρέπει να στηρίζεται αποκλειστικά στην ομολογία του, αλλά θα πρέπει να συνεκτιμάται το σύνολο των αποδεικτικών μέσων που το δικαστήριο έχει στη διάθεσή του.

Z. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΟΥ ΥΠΑΓΟΝΤΑΙ ΣΤΗ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗ ΕΜΒΕΛΕΙΑ ΤΟΥ 6 ΠΑΡ. 2 ΕΣΔΑ

Z.1. Η βασική πρόβλεψη: κατηγορία ποινικής φύσεως

Από τη γραμματική διατύπωση του τεκμηρίου στο άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ «Παν πρόσωπο κατηγορούμενον επί αδικήματι» συνάγεται ευχερώς ότι η ρυθμιστική εμβέλεια του τεκμηρίου καταλαμβάνει ποινικές διαδικασίες, διαδικασίες με αντικείμενο ποινική κατηγορία, ανεξαρτήτως βαρύτητας. Η έννοια της κατηγορίας ποινικής φύσεως δεν κρίνεται με βάση το χαρακτηρισμό που της δίνεται από το εθνικό δίκαιο αλλά αποτελεί αυτόνομη έννοια η οποία ερμηνεύεται αυτοτελώς από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Προκειμένου να διαπιστώσει αν μια υπόθεση ενέχει ποινικό χαρακτήρα, το ΕΔΔΑ καταφεύγει στα κριτήρια τα οποία διαμόρφωσε στη θεμελιώδη απόφαση Engel κατά Ολλανδίας. Τα κριτήρια αυτά άπτονται του χαρακτήρα (ποινικού ή μη) τον οποίο δίνει το εθνικό δίκαιο στην υπό κρίση παράβαση, τη φύση της παράβασης, καθώς και τη φύση και την αυστηρότητα της απειλούμενης για τον προσφεύγοντα κύρωσης.

Παγίως το ΕΔΔΑ δέχεται ότι το τεκμήριο αθωότητας λειτουργεί και αναπτύσσει τη προστατευτική του ισχύ και σε άλλες διαδικασίες ή αποφάσεις, οι οποίες δεν είναι

οι ίδιες ποινικές, αλλά συνιστούν «συνέπεια και παρακολούθημα» (consequence and concomitant) της ποινικής δίκης. Την πάγια αυτή θέση του επανέλαβε στην Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 12-7-2013 στη οποία νομολογήθηκε ότι η παραβίαση ή μη του τεκμηρίου ως εγγύησης της υπόληψης του κατηγορουμένου μπορεί να λάβει χώρα σε οποιαδήποτε διαδικασία. Για την εφαρμογή του τεκμηρίου σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει οι τελευταίες να εμφανίζουν προφανή δεσμό και συνάφεια με την κύρια ποινική δίκη, σε σημείο στο οποίο να επιτρέπεται να υποστηριχθεί ότι αποτελούν μια ακόμη έκφανση ή πτυχή της στις οποίες συχνά επιβάλλονται πρόσθετες επιβαρύνσεις σε βάρος του προσώπου, ανεξάρτητα αν αυτές έπονται της τελευταίας, διενεργούνται παράλληλα προς αυτήν ή ακόμη και χωρίς να εκκρεμεί ποινική διαδικασία. Όπως πλειστάκις νομολογεί το ΕΔΔΑ (Leutscher κατά Ολλανδίας της 26-3-1996, Del Latte κατά Ολλανδίας της 9-11-2004, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδας της 27-9-2007), απαραίτητη είναι η ύπαρξη συνάφειας μεταξύ της ποινικής και της άλλης διαδικασίας, η οποία υφίσταται όταν τα πραγματικά περιστατικά ή η καταλογισθείσα συμπεριφορά στη μη ποινική διαδικασία ταυτίζονται ουσιαστικά με το αντικείμενο της προηγηθείσας ποινικής δίκης. Στην προεκτεθείσα Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου, το ΕΔΔΑ επισημαίνει ότι ο κρίσιμος σύνδεσμος μεταξύ της ποινικής και της έτερης διαδικασίας υφίσταται όταν το αρμόδιο δικαστήριο επανεκτιμήσει τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου ή αποφανθεί επί της τέλεσης από τον προσφεύγοντα μίας ή περισσότερων πράξεων που αποτέλεσαν στοιχεία της ποινικής του δίωξης. Σε καταφατική περίπτωση το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ θα παραβιαστεί εφόσον η νέα διαδικασία παραγνωρίσει την προηγούμενη αθώωση του προσώπου.

Ενδεικτική είναι η απόφαση Vulakh and others κατά Ρωσίας της 10-1-2012, όπου το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του τεκμηρίου διότι το ποινικό δικαστήριο αλλά και οι αστικές αποφάσεις μετά από αυτό έκριναν, πως ο αποβιώσας κατά το χρόνο εκδίκασης φερόμενος ως δράστης, είχε τελέσει αξιόποινες πράξεις.

Την σχετική νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ φαίνεται να υιοθετεί και ο Άρειος Πάγος, ο οποίος δέχεται ότι το τεκμήριο αθωότητας ισχύει ενώπιον κάθε δικαστηρίου και όχι μόνο του ποινικού, το οποίο επιλαμβάνεται επί των αστικών αξιώσεων του παθόντος ή επί θεμάτων διοικητικής ή πειθαρχικής φύσεως. Σύμφωνα με τη νομολογία του Ακυρωτικού, θα πρέπει η ποινική αθωωτική απόφαση, η οποία στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά που εισάγονται ενώπιόν του έτερου

δικαιοδοτικού οργάνου, να ερμηνεύεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μη δημιουργούνται αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του. Σχετικώς προσάγεται η ΑΠ 1364/2011 (ΤΝΠ ΔΣΑ) κατά την οποία το Ακυρωτικό δέχθηκε μεν την ισχύ του τεκμηρίου στην πολιτική δίκη για αξίωση αποζημίωσης λόγω ψυχικής οδύνης πλην όμως δε διαπίστωσε παράβαση του τεκμηρίου καθώς η προσβαλλομένη, παρά την επιδίκαση αποζημίωσης δε προέβη σε οποιαδήποτε ερμηνεία της αθωωτικής απόφασης ως προς τους λόγους απαλλαγής του εναγομένου.

Κατά κύριο λόγο, το πρόβλημα εντοπίζεται στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες η διαγνωστική ποινική δίκη, δεν έχει καταλήξει, για ουσιαστικούς ή διαδικαστικούς λόγους σε καταδικαστική κρίση σε βάρος του κατηγορουμένου. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των αστικών δικών με αντικείμενο αξίωση αποζημίωσης από αδικοπραξία και διοικητικές δίκες σχετικά με την επιβολή διοικητικών κυρώσεων.

Z.1.α. Αστικές διαδικασίες

Κατ' αρχάς θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η αποζημίωση την οποία οφείλει να καταβάλλει ο ζημιώσας στον παθόντα σύμφωνα με τις διατάξεις του αστικού δικαίου (914 επ. ΑΚ) δεν έχει κατά κανόνα το χαρακτήρα ποινής. Για το λόγο αυτό γίνεται δεκτό ότι οι σχετικές αστικές δίκες με αντικείμενο αξίωση αποζημίωσης δεν έχουν χαρακτήρα ποινικό κατά την αυτόνομη έννοια της ποινικής κατηγορίας που υιοθετεί το ΕΔΔΑ. Επί τη βάση αυτών των σκέψεων, το ΕΔΔΑ νομολογεί ότι μια δίκη με αυτό το αντικείμενο δεν υπόκειται ευθέως στη ρυθμιστική εμβέλεια του άρθρου 6 παρ. 2 (Ringvold κατά Νορβηγίας της 11-2-2003, Pamela Kay Reeves κατά Νορβηγίας της 8-7-2004 και Orr κατά Νορβηγίας της 15-5-2008).

Δεν αποκλείεται όμως, με βάση τα κριτήρια που προαναφέρθηκαν πράγματι η αστική δίκη να συνδέεται άμεσα με την ποινική ώστε να αποτελεί το άμεσο αποτέλεσμα της τελευταίας. Σε αυτή την περίπτωση δε μπορούμε παρά να οδηγηθούμε στην κατάφαση της ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας (Pamela Kay Reeves κατά Νορβηγίας της 8-7-2004 και Orr κατά Νορβηγίας της 15-5-2008, Erkol κατά Τουρκίας της 19-4-2011).

Όπως γίνεται πάντως δεκτό, η λειτουργία του τεκμηρίου δεν απαγορεύει τη διαπίστωση αστικής ευθύνης εκ μέρους του πολιτικού δικαστηρίου σε βάρος του αμετάκλητα αθωωθέντος. Σχετικώς μνημονεύεται η ΑΠ 1364/2011 (ΤΝΠ ΔΣΑ) στα πλαίσια της οποίας ο αμετάκλητα αθωωθείς για το αδίκημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια, υποχρεώθηκε στη συνέχεια με απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου να καταβάλλει ψυχική οδύνη στους συγγενείς του παθόντος με το σκεπτικό ότι «η μη εναρμόνιση των πραγματικών παραδοχών του Εφετείου με εκείνες του ποινικού δικαστηρίου δεν αποτελούν παραβίαση υπό την ανωτέρω έννοια του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου».

Αυτό που καλείται να προστατεύσει το τεκμήριο στις συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι η αμφισβήτηση της αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης από συλλογισμούς ή εκφράσεις του πολιτικού δικαστηρίου οι οποίοι θέτουν εν αμφιβόλω την εκδοθείσα αθωωτική απόφαση. (Ringvold κατά Νορβηγίας της 11-2-2003, Orr κατά Νορβηγίας της 15-5-2008 και Erkol κατά Τουρκίας της 19-4-2011). Στην ελληνικού ενδιαφέροντος απόφαση Διαμαντίδης κατά Ελλάδος (19-5-2005) το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ διότι το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών αποφάσισε να μην παραπέμψει σε δίκη άτομα τα οποία είχε μηνύσει ο προσφεύγων για συκοφαντική δυσφήμιση με την αιτιολογία ότι ο προσφεύγων ήταν αυτός ο οποίος είχε διαπράξει τα αδικήματα που του καταλόγιζαν οι κατηγορούμενοι. Ωστόσο ο ίδιος είχε αθωωθεί σχετικά από τα ποινικά δικαστήρια είτε εκκρεμούσαν ακόμη ποινικές κατηγορίες σε βάρος του.

Z.1.β Διοικητικές διαδικασίες

Σε συνέχεια και με συνέπεια προς τις ανωτέρω παραδοχές ως προς τη σχέση ποινικής και αστικής δίκης, το ΕΔΔΑ επί τη βάσει όμοιων κριτηρίων δέχεται ότι και τα διοικητικά δικαστήρια δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας. Κρίσιμη προϋπόθεση αποτελεί η κατάφαση της ύπαρξης συνάφειας και στενής σχέσης μεταξύ των δύο δικών ώστε να αποτελούν κατά τη φυσική αντίληψη των πραγμάτων ένα αδιάσπαστο όλον.

Κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, τα διοικητικά δικαστήρια παραβιάζουν το τεκμήριο εφόσον δέχονται τη ύπαρξη υπονοιών ενοχής σε βάρος του αμετάκλητα

αθωωθέντος ή θέτουν υπό αμφισβήτηση την ορθότητα της αθώωσής του (Σταυρόπουλος κατά Ελλάδας της 27-9-2007, Ταλιαδόρου και Στυλιανού κατά Κύπρου της 16-10-2008).

Ειδικά στην περίπτωση της Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ εκ μέρους των διοικητικών δικαστηρίων. Στην προκειμένη περίπτωση ο προσφεύγων απηλλάγη αμετάκλητα λόγω αμφιβολιών για το αδίκημα της απάτης και της ψευδούς υπεύθυνης δήλωσης από το ποινικό δικαστήριο. Εντούτοις το διοικητικό δικαστήριο που επιλήφθηκε της υπόθεσης έκρινε νόμιμη την ανάκληση της άδειας παροχής κατοικίας από τον ΟΕΚ προς τον προσφεύγοντα «διότι αυτός είχε αποκρύψει την ύπαρξη άλλης κατοικίας του». Περαιτέρω αιτιολόγησε την απόφασή του στο ότι ο προσφεύγων απαλλάχθηκε λόγω αμφιβολιών και όχι λόγω έλλειψης δόλου ή μη στοιχειοθέτησης των αποδιδόμενων πράξεων με αποτέλεσμα, αντιστρέφοντας τη λειτουργία του αξιώματος *in dubio pro reo* να αποδώσουν ενοχή σε βάρος του προσφεύγοντος.

Προσβολή του τεκμηρίου διαπίστωσε το ΕΔΔΑ και στην Καπετάνιος κατά Ελλάδος (30-4-2015). Εν προκειμένω το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι δεν τηρήθηκαν τα εχέγγυα που καθιερώνει το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, διότι παρά την αμετάκλητη αθώωση των προσφευγόντων, τους επιβλήθηκε πολλαπλό τέλος λαθρεμπορίας για το αδίκημα που παρουσίαζε ακριβώς τα ίδια στοιχεία με την επιβληθείσα διοικητική παράβαση.

Z.1.γ. Πειθαρχικές διαδικασίες

Όπως και στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις, έτσι και εν προκειμένω το τεκμήριο αθωότητας δεν εφαρμόζεται κατ' αρχήν στις πειθαρχικές διαδικασίες, με το επιχείρημα ότι η πειθαρχική διαδικασία δεν είναι ποινική και ο πειθαρχικά ελεγχόμενος δεν είναι κατηγορούμενος.

Εντούτοις το ΕΔΔΑ, εφαρμόζοντας τα ίδια κριτήρια, εξετάζει το σύνδεσμο και τη συνάφεια μεταξύ ποινικής και πειθαρχικής δίκης και, σε καταφατική περίπτωση, δέχεται τη λειτουργία του τελευταίου και στην πειθαρχική δίκη. Χαρακτηριστικά, στην απόφαση Vanjak κατά Κροατίας της 14-4-2010, το ΕΔΔΑ απεφάνθη, πως το τεκμήριο

της αθωότητας του υπόπτου, ο οποίος απαλλάχθηκε για οποιονδήποτε λόγο χωρίς να του αποδοθεί η ιδιότητα του κατηγορουμένου, διατηρείται και σε κάθε άλλη οιασδήποτε φύσης διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της πειθαρχικής.

Σε λογική συνέχεια και σε συνέπεια προς τα ανωτέρω, το ΕΔΔΑ δέχεται ότι το τεκμήριο δεν παραβιάζεται εφόσον διαφέρουν τα στοιχεία του ποινικού και του πειθαρχικού αδικήματος, τα πραγματικά γεγονότα εξετάζονται αυτοτελώς και με διαφορετικό μέτρο απόδειξης από τον πειθαρχικό δικαστή, ενώ ο τελευταίος σέβεται την αμετάκλητη αθωωτική απόφαση χωρίς να προβαίνει σε δηλώσεις ή χαρακτηρισμούς από την οποία να εμφανίζεται αμφισβήτηση ως προς την αθώωση του ελεγχόμενου.

Σε ότι αφορά την ημεδαπή έννομη τάξη, η διάταξη του άρθρου 108 περ. στ' του Υπαλληλικού Κώδικα (Ν. 2683/1999, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει) ορίζει κατά τρόπο ρητό και αδιαμφισβήτητο, πως μια από τις εφαρμοστέες κατά την πειθαρχική διαδικασία αρχές είναι αυτή του «τεκμηρίου της αθωότητας του πειθαρχικώς διωκόμενου». Συνέπεια τούτου είναι η δέσμευση των διοικητικών αρχών και των δημοσίων υπαλλήλων ως προς τη συμπεριφορά τους έναντι των πολιτών. Πρωτόπαππα, ό.π., σελ.192.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ:

Η Οδηγία 2016/343/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας

Όπως με σαφήνεια αναφέρεται στη σκέψη 9 του Προοιμίου της υπό εξέταση οδηγίας, ο σκοπός της επικεντρώνεται στη θέσπιση ελάχιστων κανόνων σχετικά με το τεκμήριο αθωότητας (άρθρα 3-5 Οδηγίας), το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης (άρθρο 7 Οδηγίας), αλλά και το δικαίωμα παράστασης στη δίκη φυσικών προσώπων, τα οποία είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι σε ποινική διαδικασία (άρθρα 8-9 Οδηγίας). Όπως παρατηρεί ο Τσιρίδης (Τσιρίδης Π., Τεκμήριο αθωότητας και η νέα Οδηγία της ΕΕ, ΠοινΔικ 1/2017, 10) η σχολιαζόμενη οδηγία επί της ουσίας επιχειρεί να κωδικοποιήσει τη νομολογία του ΕΔΔΑ ως προς την ερμηνεία του άρθρου

6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, καθώς και των δικαιωμάτων που αναφέρονται στο άρθρο 6 της Σύμβασης και εντάσσονται στο ευρύτερο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

Στο άρθρο 3 της Οδηγίας επί της ουσίας επαναλαμβάνεται η ρύθμιση των διάφορων συμβατικών κειμένων που κατοχυρώνουν αυθεντικά το τεκμήριο της αθωότητας καθώς προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρις ότου αποδειχτεί η ενοχή τους σύμφωνα με τον νόμο.

Μολονότι το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται από υπερεθνικές διατάξεις (6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, 48 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ, 14 παρ. 2 ΔΣΑΠΔ) η ελληνική έννομη τάξη δεν περιλαμβάνει διάταξη η οποία να κατοχυρώνει το τεκμήριο σε επίπεδο κοινού νόμου. Ωστόσο, όπως έχει ήδη επισημανθεί στο οικείο μέρος της παρούσας, η ως άνω κατοχύρωση του τεκμηρίου στα διάφορα συμβατικά κείμενα οδηγεί σε επέκταση της ρυθμιστικής εμβέλειας του τεκμηρίου εντός της ημεδαπής έννομης τάξης δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 1 με υπέρτερη νομοθετική ισχύ. Καταληκτική ημερομηνία για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο αποτελεί η 1η Απριλίου 2018. Η άπρακτη παρέλευση της συγκεκριμένης προθεσμίας θα οδηγήσει, κατά την άποψη της Μαγριππή (Μαγριππή, Η πρόκληση της ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας, ΠoinXρον 2017, 252) στην υπεροχή της διάταξης έναντι του εθνικού δικαίου, υπεροχή η οποία παραμερίζει κάθε αντίθετη εθνική διάταξη, ακόμη και συνταγματικής ισχύος.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της υπό εξέταση Οδηγίας, στο πεδίο εφαρμογής της εμπίπτει κάθε φυσικό πρόσωπο που είναι ύποπτο ή κατηγορούμενο σε ποινική διαδικασία. Παράλληλα εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης μέχρι την απόφαση για την τελική εκτίμηση του κατά πόσον το εν λόγω πρόσωπο διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και μέχρι η εν λόγω απόφαση να καταστεί οριστική.

Εκ των ανωτέρω ευχερώς συνάγεται αφενός ότι ως προς το χρονικό σημείο της έναρξης της προστασίας της Οδηγίας δεν απαιτείται η συνδρομή του τυπικού κριτηρίου της κίνησης της ποινικής δίωξης, αλλά αρκεί η διεξαγωγή σε βάρος του προσώπου και προκαταρκτικής εξέτασης («ύποπτος»). Αφετέρου ως προς το χρονικό σημείο λήξης της προστασίας θα πρέπει να εκδοθεί η τελική απόφαση ως προς το αν ο ύποπτος ή ο

κατηγορούμενος διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και να καταστεί η εν λόγω απόφαση οριστική. Οι νομικές ενέργειες και τα ένδικα μέσα που διατίθενται αφού η εν λόγω απόφαση έχει καταστεί οριστική, συμπεριλαμβανομένης της προσφυγής στο ΕΔΔΑ δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας (σκέψη 12).

Μολονότι, όπως προαναφέρθηκε, το αμετάκλητο της καταδικαστικής απόφασης οδηγεί σε πλήρη ανατροπή του τεκμηρίου, από οποιαδήποτε πτυχή του και αν ιδωθεί, εντούτοις θα πρέπει ο αμετάκλητα καταδικασθείς κατά τη διάρκεια της εξάμηνης προθεσμίας για προσφυγή στο ΕΔΔΑ να αντιμετωπίζεται ως ένοχος; Ή για να καταστεί εναργέστερο, δε θα έχει ήδη επέλθει τρώση της προσωπικότητας και της υπόληψής του προσώπου αν εκ των υστέρων γίνει δεκτή η προσβολή των δικαιωμάτων του από το ΕΔΔΑ και δικαιωθεί από τα εθνικά δικαστήρια; Εν όψει του σκοπού τον οποίο επιδιώκει να επιτελέσει το τεκμήριο ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι η ρυθμιστική εμβέλεια του τεκμηρίου, υπό τις προαναφερόμενες στο οικείο μέρος διακρίσεις, ισχύει καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας.

Περαιτέρω, εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας καθιερώνει η σκέψη 13 σε συνδυασμό με τη σκέψη 14. Συγκεκριμένα, η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι τα νομικά πρόσωπα δεν καθίστανται υποκείμενα των δικαιωμάτων που απορρέουν από το τεκμήριο αθωότητας με τον ίδιο τρόπο όπως τα φυσικά πρόσωπα, ενώ σύμφωνα με την υπό εξέταση οδηγία κρίνεται πρόωρη η θέσπιση νομοθεσίας σε ενωσιακό επίπεδο για το δικαίωμα του τεκμηρίου αθωότητας των νομικών προσώπων. Κατά συνέπεια, οι διατάξεις της οδηγίας δεν θα πρέπει να εφαρμόζονται σε νομικά πρόσωπα.

Άξια μνείας κρίνεται και η υπ' αριθμ. 11 σκέψη του Προοιμίου. Εν προκειμένω διευκρινίζεται ότι η παρούσα οδηγία θα πρέπει να ισχύει μόνο για τις ποινικές διαδικασίες σύμφωνα με την ερμηνεία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Δικαστήριο), με την επιφύλαξη της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η παρούσα οδηγία δεν θα πρέπει να ισχύει για διοικητικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που μπορούν να επισύρουν κυρώσεις, όπως είναι οι διαδικασίες που αφορούν τον ανταγωνισμό, εμπορικά ζητήματα, χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, οδική κυκλοφορία, φορολογικά ζητήματα ή πρόσθετους φόρους, ούτε για έρευνες που διεξάγονται από διοικητικές αρχές σε σχέση με τέτοιου είδους διαδικασίες.

Εύλογα εν προκειμένω η θεωρία (Τσιρίδη, ό.π.) διατυπώνει επιφυλάξεις ως προς τη συμβατότητα της ρύθμισης με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο ερμηνεύει αυτόνομα την έννοιας της «ποινικής κατηγορίας» εκκινώντας από τα κριτήρια της θεμελιώδους απόφασης Engel κατά Ολλανδίας. Η συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση τονίζει η προτεραιότητα που δίνεται στις νομολογιακές παραδοχές του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου η οποία μάλιστα προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 52 παρ. 3 του Χάρτη ΘΔΕΕ, σύμφωνα με το οποίο για τα δικαιώματα που θεμελιώνονται τόσο στον ίδιο το Χάρτη όσο και στην ΕΣΔΑ, ισχύει η ερμηνεία που δίνεται σε αυτά από το δικαστήριο του Στρασβούργου. Προς ενίσχυση της συγκεκριμένης άποψης γίνεται επίκληση της «Καπετάνιος κατά Ελλάδος» (2015), τονίζοντας την εύλογη ανάγκη μεταβολής της εθνικής νομοθεσίας και νομολογίας στο ζήτημα των δυαδικών κυρώσεων, ώστε να αποφευχθούν περαιτέρω καταδίκες.

Θα αποτελούσε ασυγχώρητη παράλειψη στα πλαίσια της παρούσας προβληματικής να μην γίνει αναφορά στο άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας το οποίο αναφέρεται στο ευαίσθητο ζήτημα της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων. Συγκεκριμένα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι, όσο δεν έχει αποδειχτεί η ενοχή υπόπτου ή κατηγορουμένου σύμφωνα με τον νόμο, στις δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών καθώς και στις δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί της ενοχής, το εν λόγω πρόσωπο δεν αναφέρεται ως ένοχο. Η ανωτέρω διάταξη δεν θίγει τις πράξεις της εισαγγελικής αρχής που αποσκοπούν να αποδείξουν την ενοχή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και δεν θίγει επίσης τις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης που λαμβάνονται από δικαστικές ή άλλες αρμόδιες αρχές και βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά στοιχεία, όπως η απαγγελία κατηγορίας, ή η επιβολή προσωρινής κράτησης επί συνδρομής σοβαρών ενδείξεων ενοχής, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω αποφάσεις δεν περιέχουν πρόωρη κρίση περί ενοχής του υπόπτου ή του κατηγορουμένου. Προτού λάβει προκαταρκτική απόφαση, η αρμόδια αρχή ενδεχομένως να οφείλει να διαπιστώσει πρώτα ότι υφίστανται επαρκή ενοχοποιητικά στοιχεία σε σχέση με τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο τα οποία να δικαιολογούν τη σχετική απόφαση, η οποία μπορεί και να περιέχει αναφορά στα εν λόγω στοιχεία.

Περαιτέρω, η σκέψη 17 του Προοιμίου εξειδικεύει την έννοια των δημόσιων δηλώσεων δημόσιων αρχών. Συγκεκριμένα, πρόκειται για κάθε δήλωση που

αναφέρεται σε αξιόποινη πράξη η οποία προέρχεται είτε από αρχή που συμμετέχει σε ποινική διαδικασία σχετική με την εν λόγω αξιόποινη πράξη, π.χ. δικαστικές αρχές, αστυνομία και άλλες αρχές επιβολής του νόμου, είτε από άλλη δημόσια αρχή, π.χ. υπουργούς και άλλους δημόσιους λειτουργούς ή αξιωματούχους, υπό τον όρο ότι δεν θίγεται τυχόν ασυλία που ισχύει σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

Σκοπός της εν λόγω ρύθμισης είναι η εξασφάλιση της εξωτερικής πτυχής του τεκμηρίου. Συγκεκριμένα, επιδιώκεται η αποφυγή μεταχείρισης του υπόδικου ως ήδη ενόχου χωρίς ακόμη να έχει αποφανθεί σχετικά το αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο, από δηλώσεις όχι μόνο δικαστικών λειτουργών αλλά και πολιτικών αξιωματούχων. Για το λόγο αυτό, το άρθρο 4 της Οδηγίας καθιερώνει την υποχρέωση των κρατών μελών να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι για το χρονικό διάστημα που δεν έχει αποδειχτεί η ενοχή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου σύμφωνα με τον νόμο, στις δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών καθώς και στις δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί της ενοχής, το εν λόγω πρόσωπο δεν αναφέρεται ως ένοχο. Αυτονόητα επισημαίνεται στην εν λόγω Οδηγία ότι στην έννοια των δημόσιων δηλώσεων δε περιλαμβάνονται διατάξεις της εισαγγελικής αρχής που αποσκοπούν να αποδείξουν την ενοχή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και δεν θίγει επίσης τις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης που λαμβάνονται από δικαστικές ή άλλες αρμόδιες αρχές και βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά στοιχεία, ήτοι ενέργειες οι οποίες διεξάγονται από τα καθ' ύλην αρμόδια όργανα στα πλαίσια των εκκρεμών διαδικασιών (επιβολή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού).

Στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου, προβλέπεται ότι η υποχρέωση μη αναφοράς στον ύποπτο ή κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος δεν εμποδίζει τις δημόσιες αρχές να προβαίνουν σε δημόσια μετάδοση πληροφοριών σχετικά με την ποινική διαδικασία όταν αυτό είναι απολύτως απαραίτητο για λόγους σχετικούς με την ποινική έρευνα, όπως για παράδειγμα δημοσιοποίηση βιντεοσκοπημένου υλικού συνοδευόμενη από έκκληση προς τους πολίτες να βοηθήσουν στην ταυτοποίηση του φερόμενου ως δράστη της αξιόποινης πράξης, ή για λόγους δημοσίου συμφέροντος, όπως όταν οι κάτοικοι συγκεκριμένης περιοχής ενημερώνονται για λόγους ασφάλειας σχετικά με εικαζόμενο περιβαλλοντικό έγκλημα, ή όταν η εισαγγελική ή άλλη αρμόδια αρχή παρέχει αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με την πορεία της ποινικής διαδικασίας ώστε να αποφευχθεί η διατάραξη της δημόσιας τάξης. (ΕΔΔΑ Dakaras κατά Λιθουανίας, 2000, Ismoilov και άλλοι κατά Ρωσίας, 2008). Η συνδρομή των εν λόγω

προϋποθέσεων θα πρέπει να διαπιστώνεται επί τη βάσει της αρχής της αναλογικότητας κατόπιν στάθμισης των εκάστοτε συμφερόντων. Σε κάθε περίπτωση, η δημοσιοποίηση των σχετικών στοιχείων δε θα πρέπει να δίνει την εντύπωση της ενοχής σε βάρος του κατηγορουμένου.

Στην πολύ πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ (Axel Springer Se and Rtl Television Gmbh κατά Γερμανίας, 21-9-2017) κρίθηκε το ζήτημα της δημοσίευσης εικόνων του κατηγορουμένου. Ως προς τα πραγματικά περιστατικά λεκτέα τα ακόλουθα: Τον Ιούνιο του 2010 οι δύο προσφεύγουσες εταιρείες, ο εκδοτικός οίκος Axel Springer SE και η εταιρεία RTL Television GmbH, κάλυπταν την ποινική διαδικασία εναντίον ενός νεαρού άνδρα, ο οποίος είχε ομολογήσει στην αστυνομία ότι σκότωσε τους γονείς του. Σύμφωνα με τη σχετική ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη, ο κατηγορούμενος υπέφερε από μια σχιζοειδή διαταραχή προσωπικότητας κατά τη στιγμή της διάπραξης του αδικήματος. Φωτορεπόρτερ που εργάζονταν για τις δύο προσφεύγουσες εταιρείες παρέστησαν στις ακροάσεις ενώπιον του περιφερειακού δικαστηρίου του Πότσταμ της Γερμανίας. Πριν αρχίσει η πρώτη ακρόαση ενώπιον του δικαστηρίου το 2011, ο προεδρεύων δικαστής ενημέρωσε τους δημοσιογράφους ότι θα πρέπει να υπάρξει αλλοίωση των χαρακτηριστικών του προσώπου του κατηγορουμένου, προκειμένου να μην είναι αναγνωρίσιμο, προτού δημοσιευθεί οποιαδήποτε φωτογραφία του. Σύμφωνα με τις εταιρείες, ο δικαστής προειδοποίησε πως όποιος δημοσιογράφος δε συμμορφωθεί με την υπόδειξή του, δε θα έχει δικαίωμα να παραστεί στη συνέχεια της ακροαματικής διαδικασίας ενώπιον του δικαστηρίου. Λίγες ημέρες μετά, ο δικαστής κοινοποίησε επισήμως εντολή σε αρκετούς δημοσιογράφους, με την οποία ενημέρωνε πως η λήψη φωτογραφιών θα επιτραπεί μόνο σε όσους δημοσιογράφους είχαν υποβάλλει διαβεβαιώσεις ότι πριν από τη δημοσίευσή φωτογραφιών του κατηγορουμένου θα εξασφάλιζαν ότι δε θα ήταν αναγνωρίσιμος, θολώνοντας για παράδειγμα το πρόσωπό του. Οι δύο εταιρείες προσέφυγαν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο διαμαρτυρούμενες ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ που προστατεύει την ελευθερία της έκφρασης, ενώ στο μεταξύ ο κατηγορούμενος κρίθηκε ένοχος για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10, καθώς θεώρησε ότι η εντολή του δικαστηρίου ήταν ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό, δηλαδή την προστασία της προσωπικότητας του κατηγορουμένου και του τεκμηρίου αθωότητας. Μεταξύ άλλων, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εντολή του εθνικού

δικαιοδοτικού οργάνου δεν αποτελούσε ιδιαίτερα αυστηρό περιορισμό για την ελευθερία των δημοσιογράφων, καθώς απαγόρευε μόνο τη δημοσίευση εικόνων μέσω των οποίων θα μπορούσε να αναγνωριστεί ο κατηγορούμενος. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, ο κατηγορούμενος όχι μόνο δεν ήταν δημόσιο πρόσωπο, αλλά είχε ζητήσει ρητά να προστατευθεί από οποιαδήποτε αναφορά στον Τύπο, η οποία θα μπορούσε να καταστήσει δυνατή την αναγνώρισή του. Όσον αφορά στο γεγονός ότι ο κατηγορούμενος είχε ομολογήσει το έγκλημα, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η ομολογία από μόνη της δεν μπορεί να αποκλείσει την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας κατά τη διάρκεια της δίκης, ενισχύοντας κατ' αυτό τον τρόπο την άποψη περί της διπλής φύσεως του τεκμηρίου και της ισχύος της διαδικαστικής-εξωτερικής έκφασής του ακόμη και σε περίπτωση ομολογίας-παραίτησης από αυτό. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο στην προκειμένη περίπτωση, καθώς ο κατηγορούμενος υπέφερε από σχιζοειδή διαταραχή της προσωπικότητας, συνεπώς το ποινικό δικαστήριο θα πρέπει να επανεξετάσει προσεκτικά την ομολογία του προκειμένου να εξασφαλίσει ότι ήταν ακριβής, αξιόπιστη και απαλλαγμένη ελαττωμάτων. Τέλος, το Δικαστήριο σημείωσε ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη πως η δημοσίευση εικόνων μέσω των οποίων θα μπορούσε να ταυτοποιηθεί ο κατηγορούμενος, θα μπορούσε να έχει αρνητικές επιπτώσεις σε μια μεταγενέστερη προσπάθεια κοινωνικής επανένταξής του.

Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ έκρινε ομόφωνα ότι η εντολή δικαστηρίου περί μη δημοσίευσης εικόνων μέσω των οποίων θα μπορούσε να αναγνωριστεί ο κατηγορούμενος σε ποινική δίκη για ανθρωποκτονία, δεν παραβιάζει την ελευθερία της έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο δικαστής είχε σταθμίσει προσεκτικά τα αντιτιθέμενα συμφέροντα και η εντολή ήταν ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό, δηλαδή την προστασία της προσωπικότητας και των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου κατά τη διάρκεια της δίκης του, όπου θα πρέπει να θεωρείται αθώος μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου.

Περαιτέρω, το άρθρο 5 της Οδηγίας επιδιώκει να εξασφαλίσει τη μη θεώρηση των υπόπτων και κατηγορουμένων ως ενόχων κατά την προσαγωγή τους στο δικαστήριο ή σε άλλη αρχή. Για το λόγο αυτό υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λάβουν όλα εκείνα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι δεν εμφανίζονται ως ένοχοι, μέσω της χρήσης μέτρων σωματικού περιορισμού, όπως λ.χ. χειροπέδων, γυάλινων κουβούκλιων, κλωβών και πέδων ποδιών, εκτός εάν η εφαρμογή των μέτρων αυτών επιβάλλεται για συγκεκριμένους

λόγους που αφορούν είτε την ασφάλεια, μεταξύ άλλων προκειμένου να εμποδιστούν οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι να βλάψουν τους εαυτούς τους ή άλλους ή να καταστρέψουν κάποιο αντικείμενο, είτε την παρεμπόδιση των υπόπτων ή των κατηγορουμένων να φυγοδικήσουν ή να έλθουν σε επαφή με τρίτα πρόσωπα, όπως μάρτυρες ή θύματα. Η δυνατότητα εφαρμογής μέτρων σωματικού περιορισμού δεν συνεπάγεται ότι οι αρμόδιες αρχές πρέπει να λαμβάνουν επίσημη απόφαση σχετικά με τη χρήση των μέτρων αυτών. Προς την ίδια κατεύθυνση η σκέψη 21 του Προοιμίου καλεί τις αρμόδιες αρχές να αποφεύγουν την εμφάνιση των υπόπτων και κατηγορουμένων σε Δικαστήριο ή δημοσίως με στολή φυλακισμένου, ώστε να μη δημιουργείται η εντύπωση ότι τα πρόσωπα είναι ένοχα.

Επιπρόσθετα, στη σκέψη 18 του Προοιμίου προβλέπεται η δυνατότητα των δημόσιων αρχών να καθορίζεται το ελάχιστο πλαίσιο για τη μετάδοση από τα ΜΜΕ πληροφοριών που σχετίζονται με εκκρεμή διαδικασία. Ειδικότερα, οι αρμόδιες αρχές δικαιούνται να προβαίνουν σε δημόσια μετάδοση πληροφοριών σχετικά με την ποινική διαδικασία, όταν αυτό είναι απολύτως απαραίτητο για λόγους σχετικούς με την ποινική έρευνα, π.χ. δημοσιοποίηση βιντεοσκοπημένου υλικού συνοδευόμενη από έκκληση προς τους πολίτες να βοηθήσουν στην ταυτοποίηση του φερόμενου ως δράστη της αξιόποινης πράξης, ή για λόγους δημοσίου συμφέροντος, π.χ. όταν οι κάτοικοι συγκεκριμένης περιοχής ενημερώνονται για λόγους ασφάλειας σχετικά με εικαζόμενο περιβαλλοντικό έγκλημα, ή όταν η εισαγγελική ή άλλη αρμόδια αρχή παρέχει αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με την πορεία της ποινικής διαδικασίας ώστε να αποφευχθεί η διατάραξη της δημόσιας τάξης. Η επίκληση των προαναφερόμενων λόγων θα πρέπει να περιορίζεται σε καταστάσεις όπου αυτό κρίνεται εύλογο και αναλογικό, λαμβανομένων υπόψη όλων των σχετικών συμφερόντων. Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος και το πλαίσιο διάδοσης των σχετικών πληροφοριών δεν θα πρέπει να δημιουργεί την εντύπωση ότι το πρόσωπο είναι ένοχο όσο η ενοχή του δεν έχει αποδειχτεί σύμφωνα με τον νόμο. Για το λόγο αυτό, τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν ότι κατά την παροχή πληροφοριών στα μέσα ενημέρωσης οι δημόσιες αρχές δεν αναφέρονται στους υπόπτους ή στους κατηγορουμένους ως να είναι ένοχοι όσο δεν έχει αποδειχτεί η ενοχή των προσώπων αυτών κατά τον νόμο. Προς τούτο, τα κράτη μέλη θα πρέπει να ενημερώνουν τις δημόσιες αρχές πόσο σημαντικό είναι να λαμβάνουν δεόντως υπόψη την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας όταν παρέχουν ή διαδίδουν πληροφορίες στα μέσα

ενημέρωσης. Η απαίτηση αυτή δεν θα πρέπει να θίγει το εθνικό δίκαιο που προστατεύει την ελευθερία του Τύπου και των λοιπών μέσων ενημέρωσης (σκέψη 19).

Άξιο μνείας κρίνεται το άρθρο 6 της Οδηγίας στην παρ. 1 του οποίου προβλέπεται ρητά ότι η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της απόδειξης της ενοχής των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Τούτο ισχύει με την επιφύλαξη οποιασδήποτε υποχρέωσης του δικαστή ή του αρμόδιου δικαστηρίου να αναζητούν τόσο ενοχοποιητικά όσο και απαλλακτικά στοιχεία και του δικαιώματος της υπεράσπισης να προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Στη δε παρ. 2 κατοχυρώνεται ρητά η αρχή «in dubio pro reo» με τα κράτη μέλη να αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν ότι οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, μεταξύ άλλων και όταν το δικάζον δικαστήριο διατυπώνει εκτίμηση σχετικά με το εάν το συγκεκριμένο πρόσωπο θα πρέπει να αθωωθεί.

Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η συγκεκριμένη ρύθμιση ενδεχομένως να αντιμετωπίσει προβλήματα συμβατότητας με έννομες τάξεις όπως η ελληνική όπου η εισαγγελική αρχή αποτελείται από ανεξάρτητους δικαστικούς λειτουργούς έργο των οποίων είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, προς την κατεύθυνση όχι μόνο της ενοχής αλλά και της αθωότητας του κατηγορουμένου. Εξ' ου και η επιφύλαξη που διατυπώνεται σε σχέση με τη συμβατότητα της εν λόγω ρύθμισης προς τις έννομες τάξεις των κρατών μελών.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, στη σκέψη 23 του Προοιμίου διευκρινίζεται ότι σε διάφορα κράτη μέλη αρμόδιοι για την εξεύρεση τόσο ενοχοποιητικών όσο και απαλλακτικών στοιχείων είναι οι εισαγγελείς, οι δικαστές και τα αρμόδια δικαστήρια. Τα κράτη μέλη που δεν διαθέτουν κατηγορητικό σύστημα θα πρέπει να μπορούν να διατηρήσουν το ισχύον σύστημά τους εφόσον συνάδει με την υπό κρίση οδηγία και με άλλες συναφείς διατάξεις του ενωσιακού και διεθνούς δικαίου. Η εν λόγω αναφορά της Οδηγίας, επιδιώκει εν τοις πράγμασι να εξασφαλίσει την ομοιόμορφη εφαρμογή των αρχών που εισάγει εντός των κρατών μελών, με σεβασμό προς τα διάφορα συστήματα απονομής δικαιοσύνης.

Εξάλλου, στη σκέψη 22 του Προοιμίου αναφέρεται ότι το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται όταν το βάρος της αποδείξεως μετατίθεται από την εισαγγελική αρχή στην υπεράσπιση, υπό την επιφύλαξη ενδεχόμενων αυτεπάγγελτων εξουσιών έρευνας

του δικαστηρίου, της ανεξαρτησίας του δικαστικού σώματος κατά την εκτίμηση της ενοχής του υπόπτου ή κατηγορουμένου και της χρήσης πραγματικών ή νομικών τεκμηρίων σχετικά με την ποινική ευθύνη προσώπου που είναι ύποπτο ή κατηγορείται για τη τέλεση αξιόποινης πράξης. Τα τεκμήρια αυτά θα πρέπει να περιορίζονται σε λογικά όρια, με συνεκτίμηση της σοβαρότητας του διακυβεύματος και διαφύλαξη των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, ενώ τα χρησιμοποιούμενα μέσα θα πρέπει να είναι ευλόγως αναλογικά με τον επιδιωκόμενο θεμιτό στόχο. Τέτοια τεκμήρια θα πρέπει να είναι μαχητά και εν πάση περιπτώσει θα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο υπό τον όρο ότι τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης.

Περαιτέρω, το άρθρο 7 της σχολιαζόμενης Οδηγίας καθιερώνει τα δικαιώματα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης του κατηγορουμένου. Ειδικότερα, η παρ. 1 καθιερώνει υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν σιωπηλοί σε ό,τι αφορά την αξιόποινη πράξη για την οποία είναι ύποπτοι ή κατηγορούνται (δικαίωμα σιωπής), ενώ στην παρ. 2 ορίζεται ότι τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης. Ωστόσο, η άσκηση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν εμποδίζει τις αρμόδιες αρχές από τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων τα οποία μπορεί να προκύψουν νόμιμα μέσω άσκησης εξουσιών νόμιμου καταναγκασμού και τα οποία έχουν ύπαρξη ανεξάρτητη από τη βούληση των υπόπτων ή κατηγορουμένων. Ρητά όμως προβλέπεται στην παράγραφο 5 του άρθρου 7 ότι η άσκηση από υπόπτους και κατηγορουμένους του δικαιώματος σιωπής ή του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν χρησιμοποιείται εναντίον τους ούτε θεωρείται απόδειξη ότι έχουν διαπράξει την αξιόποινη πράξη.

Επί του εν λόγω άρθρου ιδιαίτερη σημασία έχουν οι σκέψεις 24 έως 29 του Προοιμίου. Ειδικότερα, στη σκέψη 24 το δικαίωμα σιωπής προσδιορίζεται ως σημαντική πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας α χρησιμεύοντας ταυτόχρονα και ως προστασία από την αυτοενοχοποίηση. Περαιτέρω, το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης το οποίο αποτελεί επίσης πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας, παρέχει τη δυνατότητα στον ύποπτο και τον κατηγορούμενο όταν καλούνται να προβούν σε δήλωση ή να απαντήσουν σε ερωτήσεις, να μην εξαναγκάζονται να προσκομίσουν αποδεικτικά στοιχεία ή έγγραφα ή να παράσχουν πληροφορίες που μπορεί να οδηγήσουν σε αυτοενοχοποίησή τους. Εντούτοις, στη σκέψη 26 υπογραμμίζεται ότι τα δικαιώματα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης θα πρέπει να εφαρμόζονται σε θέματα που αφορούν

την αξιόποινη πράξη για την οποία ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή την οποία κατηγορείται ότι έχει διαπράξει και όχι, για παράδειγμα, σε θέματα που σχετίζονται με την ταυτοποίηση ενός υπόπτου ή κατηγορουμένου. Άλλωστε, το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης συνεπάγονται ότι οι αρμόδιες αρχές δεν θα πρέπει να εξαναγκάζουν τους υπόπτους ή τους κατηγορουμένους να παράσχουν πληροφορίες εάν τα εν λόγω πρόσωπα δεν επιθυμούν να το πράξουν. Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν έχει παραβιαστεί το δικαίωμα σιωπής ή το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ερμηνεία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη από το ΕΔΔΑ.

Κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ η συναγωγή επιβαρυντικών συμπερασμάτων από τη σιωπή του κατηγορουμένου είναι ανεπίτρεπτη. Σχετικώς προσάγεται η *Heaney and McGuinness* κατά Ιρλανδίας της 21-12-2000 κατά την οποία ο εξαναγκασμός σε αυτοενοχοποίηση επί της ουσίας μετακυλίζει το βάρος απόδειξης από την κατηγορούσα αρχή στον κατηγορούμενο. Επομένως, η αναγωγή σε ποινικό αδίκημα της παράλειψης παροχής πληροφοριών για τις κινήσεις που πραγματοποίησε ο δράστης σε ορισμένο χρονικό διάστημα συνιστά προσβολή του τεκμηρίου. Αντίθετα, όπως έχει νομολογηθεί από το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Murray* κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 8-2-1996, η συναγωγή επιβαρυντικών συμπερασμάτων από τη σιωπή του κατηγορουμένου είναι επιτρεπτή όταν το δικαστήριο διαθέτει ισχυρές αποδείξεις και στοιχεία, ώστε τα αποδεικτικά στοιχεία σε βάρος του κατηγορούμενου να «απαιτούν» μια εξήγηση, την οποία ο κατηγορούμενος οφείλει να είναι σε θέση να απαντήσει. Μόνο τότε η άρνηση να δώσει εξηγήσεις «είναι δυνατόν με βάση την κοινή λογική να επιτρέπει την εξαγωγή του συμπεράσματος ότι δεν υπάρχει εξήγηση και ότι ο κατηγορούμενος είναι ένοχος».

Τέλος, η άσκηση του δικαιώματος σιωπής ή του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται εναντίον του υπόπτου ή κατηγορουμένου και δεν θα πρέπει να θεωρείται από μόνη της απόδειξη ότι το εν λόγω πρόσωπο έχει διαπράξει τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη. Η απαίτηση αυτή δεν θα πρέπει να θίγει τους εθνικούς κανόνες που αφορούν την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων από τα δικαστήρια ή τους δικαστές, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης. Η άσκηση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν θα πρέπει να παρεμποδίζει τις αρμόδιες αρχές από τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων τα οποία μπορούν να ληφθούν νόμιμα από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο μέσω άσκησης εξουσιών νόμιμου καταναγκασμού και έχουν ύπαρξη ανεξάρτητη από

τη βούληση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, π.χ. το υλικό που αποκτάται δυνάμει εντάλματος, το υλικό για το οποίο υπάρχει νομική υποχρέωση διατήρησης και προσκόμισης εφόσον ζητηθεί, τα δείγματα αναπνοής, αίματος και ούρων και οι ιστοί ανθρώπινου σώματος για την ανάλυση DNA.

Η. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑΣ

Η.1. Η κατοχύρωσή της σε συνταγματικό και υπερνομοθετικό επίπεδο

Η αρχή της δημοσιότητας κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 93 παρ. 2 και 3 εδ. α' του Συντάγματος. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι: «Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή της οικογενειακής ζωής των διαδίκων». Εξάλλου, «Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση». Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 96 παρ. 3, οι συνεδριάσεις των ειδικών δικαστηρίων ανηλίκων επιτρέπεται να μη διεξάγονται δημόσια αλλά και οι αποφάσεις τους είναι δυνατόν να μην απαγγέλλονται δημόσια.

Από το συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων αποδεικνύεται ότι η δημόσια διεξαγωγή της δίκης συνιστά συνταγματική επιταγή, βασική προϋπόθεση για την ορθή λειτουργία του δικαστικής εξουσίας και κατ' επέκταση αυτού του ίδιου του δημοκρατικού πολιτεύματος και του κράτους Δικαίου.

Η αρχή της δημοσιότητας κατοχυρώνεται και στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ που αναγνωρίζει το δικαίωμα κάθε προσώπου να απολαύσει μια δημόσιας επ' ακροατηρίω διαδικασίας ενώ παράλληλα επιτάσσει η απαγγελία των δικαστικών αποφάσεων να πραγματοποιείται επίσης δημόσια. Προβλέπονται ωστόσο και εξαιρέσεις με σκοπό την προστασία των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, τη διαφύλαξη της ηθικής, της δημόσιας τάξης ή της εθνικής ασφάλειας ή των συμφερόντων της δικαιοσύνης.

Όπως προεκτέθηκε, η έννοια της δημοσιότητας κατοχυρώνεται και στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Κατά την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ η έννοια της δημοσιότητας

αναφέρεται σε δημόσια ακροαματική διαδικασία (Fredin κατά Σουηδίας Νο2 23-2-1994, Yakovlev κατά Ρωσίας 15-3-2005 και Vorobyev κατά Ρωσίας 9-10-2012). Κατά το ΕΔΔΑ, η αρχή της δημοσιότητας θα στερείτο νοήματος εάν κάποιο από τα διάδικα μέρη δεν ενημερωνόταν για τη δημόσια διεξαγωγή της διαδικασίας προκειμένου να παραστεί και να ασκήσει τα δικαιώματά του (Yakovlev κατά Ρωσίας 15-3-2005 και Vorobyev κατά Ρωσίας 9-10-2012). Περαιτέρω και σε σχέση με το ζήτημα της εξέτασης μαρτύρων, το ΕΔΔΑ νομολογεί ότι η αρχή της δημοσιότητας στη ποινική δίκη συμβάλλει στην αποτελεσματική άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων εκ μέρους του κατηγορουμένου (Jussila κατά Φινλανδίας της 23-11-2006 και Flisar κατά Σλοβενίας της 29-9-2011).

Το ΕΔΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη τις επιμέρους ρυθμίσεις των συμβαλλόμενων κρατών, αναγνωρίζει ότι ο σκοπός της δημοσιότητας μπορεί να επιτυγχάνεται, τουλάχιστον ως προς την αναιρετική διαδικασία, είτε με την κατάθεση της απόφασης στη γραμματεία του Δικαστηρίου με αποτέλεσμα την πλήρη πρόσβαση στο περιεχόμενο της απόφασης, είτε με την ανάγνωση του διατακτικού της απόφασης στο ακροατήριο σε δημόσια συνεδρίαση (Pretto κατά Ιταλίας 8-12-1983). Παράλληλα, το Δικαστήριο δέχεται ότι η απουσία δημόσιας συζήτησης ενώπιον του Εφετείου ή του Ακυρωτικού μπορεί να δικαιολογηθεί από τα χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης, πλην όμως θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να έχει διεξαχθεί ακροαματική διαδικασία ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Λαμβάνοντας υπόψη και το αντικείμενο της εκάστοτε διαδικασίας και διακρίνοντας ανάμεσα σε ζητήματα νομικού χαρακτήρα και αμφισβητούμενα πραγματικά περιστατικά, το ΕΔΔΑ δέχεται ότι διαδικασίες ενώπιον του Εφετείου και του Ακυρωτικού πληρούν τις απαιτήσεις δημοσιότητας, εφόσον τα ανωτέρω επιλήφθηκαν νομικών ζητημάτων και όχι αμφισβητούμενων πραγματικών περιστατικών έστω και αν ο προσφεύγων δεν διατύπωσε προφορικά τις απόψεις του ενώπιόν τους (βλ. Σισιλιάνου, ό.π. σελ 273, υποσ. 271 με περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία).

Με δεδομένη την ανωτέρω διάκριση μεταξύ αποδεικτέων νομικών ζητημάτων και πραγματικών περιστατικών, το ΕΔΔΑ νομολογεί ότι το Εφετείο όταν επιλαμβάνεται μιας ποινικής υπόθεσης τόσο ως προς τα πραγματικά περιστατικά όσο και επί νομικών ζητημάτων, δε μπορεί να αποφασίσει για την ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου χωρίς να αξιολογήσει τα αποδεικτικά στοιχεία που επικαλείται και προσκομίζει ο κατηγορούμενος στο ακροατήριο σε δημόσια συνεδρίαση. Υπό αυτή

την έννοια, η δημοσιότητα συνδέεται με την άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης (Tierce κατά Σαν Μαρίνου της 25-7-2000).

Όπως παρατηρεί ο Σισιλιάνος (ό.π. σελ 274), τόσο το γράμμα όσο και το πνεύμα της διάταξης του άρθρου 6 παρ. 1 μας επιτρέπει να συνάγουμε ότι είναι επιτρεπτή παραίτηση από το δικαίωμα για δημόσια διεξαγωγή της διαδικασίας. Σε κάθε περίπτωση η παραίτηση θα πρέπει να διατυπωθεί ρητά ή σιωπηρά (μη υποβολή αιτήματος για διενέργεια δημόσιας ακροαματικής διαδικασίας, Keskinen and Veljekset Keskinen Oy κατά Φινλανδίας, 5-6-2012), ανεπιφύλακτα, οικειοθελώς και να μην οδηγεί σε προσβολή σημαντικού δημοσίου συμφέροντος (Schuller-Zgraggen κατά Ελβετίας της 24-6-1993, Pauger κατά Αυστρίας της 28-5-1997).

Αντίθετα, είναι δυνατός ο αποκλεισμός του δημόσιου χαρακτήρα της ακροαματικής διαδικασίας όταν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις που διακασιολογούν τη μη δημόσια διεξαγωγή της. Άλλωστε κατά την παρ. 1 του άρθρου 6 «Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τύπον και τον κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρω, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότης θα ηδύνατο να παραβιάψη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης». Ζητήματα εθνικής ασφάλειας ή τρομοκρατίας δε συνεπάγονται άνευ άλλου τινός ανάγκη μυστικής διεξαγωγής της διαδικασίας. Σε κάθε περίπτωση, οι ως άνω εξαιρέσεις θα πρέπει να ερμηνεύονται στενά προκειμένου να μη ματαιώνεται η διαδικαστική εγγύηση της δημοσιότητας. Με βάση την τελευταία σκέψη, το ΕΔΔΑ νομολόγησε ότι τα περιοριστικά της δημοσιότητας μέτρα που ελήφθησαν από το εθνικό δικαστήριο δεν ήταν «απολύτως απαραίτητα» κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 1 (Luchaminova κατά Ουκρανίας, 9-6-2011).

Η.2. Η αρχή της δημοσιότητας στην ποινική δίκη

Στο άρθρο 329 παρ. 1 εδ. α' ΚΠΔ ορίζεται ότι η συζήτηση στο ακροατήριο καθώς και η απαγγελία της απόφασης γίνεται δημόσια σε όλα τα ποινικά δικαστήρια και επιτρέπεται στον καθένα να παρακολουθεί ανεμπόδιστα τις συνεδριάσεις.

Στο άρθρο 330 παρ. 1 ΚΠΔ προβλέπεται ότι αν η δημοσιότητα της συνεδρίασης είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή συντρέχουν ειδικοί λόγοι να προστατευθεί ο ιδιωτικός ή οικογενειακός βίος των διαδίκων, ιδίως αν η δημοσιότητα σε δίκη εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής έχει ως συνέπεια την ιδιαίτερη ψυχική ταλαιπωρία ή το διασυρμό του θύματος και μάλιστα ανηλίκου, το δικαστήριο διατάσσει τη διεξαγωγή της δίκης ή ενός μέρους της χωρίς δημοσιότητα.

Περαιτέρω στη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι για τον αποκλεισμό της δημοσιότητας κατά την προηγούμενη παράγραφο, το δικαστήριο, αφού ακούσει τον εισαγγελέα ή το δημόσιο κατήγορο και τους διαδίκους, εκδίδει αιτιολογημένη απόφαση και την απαγγέλλει σε δημόσια συνεδρίαση. Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι ο συγκεκριμένος αποκλεισμός της δημοσιότητας αφορά τις συνεδριάσεις και δεν επεκτείνεται και στις αποφάσεις οι οποίες πρέπει να απαγγέλλονται δημόσια.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η δημοσιότητα της διαδικασίας δεν απαιτεί να είναι οπωσδήποτε ανοικτές οι πόρτες της αίθουσας αλλά να παρέχεται η ακώλυτη δυνατότητα στον οποιονδήποτε να εισέλθει στην δικαστική αίθουσα και να παρακολουθήσει τα σε αυτή τεκταινόμενα (ΑΠ 1635/1987 ΠοινΧρον 1988, 259).

Σε αντίθεση με το δημόσιο χαρακτήρα της επ' ακροατηρίω διαδικασίας, η ποινική προδικασία διεξάγεται πάντοτε εγγράφως και χωρίς δημοσιότητα (241 ΚΠΔ). Μια τέτοια πρόβλεψη κρίνεται μάλλον εύλογη προκειμένου να επιτευχθούν οι σκοποί της διαλεύκανσης του εγκλήματος, οι οποίοι θα ματαιώνονταν στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος γνώριζε για παράδειγμα την επικείμενη διεξαγωγή έρευνας στην κατοικία του και αφετέρου προκειμένου να αποφευχθεί ο ηθικός διασυρμός ενός προσώπου σε βάρος του οποίου διεξάγεται η έρευνα, όταν τελικά διαπιστώνεται ότι δε σχετίζεται με τις αποδιδόμενες κατηγορίες, γεγονός το οποίο οδηγεί αναμφίβολα σε προσβολή της συνταγματικά κατοχυρωμένης αξιοπρέπειάς του (άρθρο 2 Σ).

Κατά συνέπεια, ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας καθιερώνει ως τον κανόνα τη δημόσια διεξαγωγή της ποινικής με εξαίρεση της περιπτώσεις εκείνες που κρίνεται αναγκαία η προστασία της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων.

Η.3. Έμμεση δημοσιότητα στην ποινική διαδικασία

Εν αντιθέσει με την άμεση δημοσιότητα όπως αυτή αναλύθηκε ανωτέρω, πρόβλημα φαίνεται να υφίσταται ως προς την έμμεση δημοσιότητα που ενδεχομένως λαμβάνει μια ποινική διαδικασία, ήτοι τη δημοσιότητα που επιτυγχάνεται μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης (ραδιόφωνο, τηλεόραση, μέσα κοινωνικής δικτύωσης).

Κατά μια άποψη (Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 2η έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1994, σελ 137, Roxin, Aktuelle Probleme der Öffentlichkeit im Strafverfahren, Fest. Für Peters 1974, σελ. 400 επ.), η δημοσιότητα έχει κατά βάση αρνητικό χαρακτήρα. Αυτό που ενδιαφέρει δεν είναι μια λεπτομερής ενημέρωση για ότι συμβαίνει στο ακροατήριο, αλλά η αποφυγή της μυστικότητας με την παροχή της δυνατότητας ελέγχου από τον καθένα περί των τεκταινομένων στην ακροαματική διαδικασία. Με βάση αυτό το σκεπτικό, η συγκεκριμένη άποψη επισημαίνει ότι η δημοσιογραφική κάλυψη των ποινικών δικών δεν απολαμβάνει την ίδια νομική προστασία με την άμεση δημοσιότητα. Αυτού του είδους η ειδησεογραφία «μόνο ως εκδήλωση της λεγόμενης πολιτικής δημοσιότητας θα μπορούσε να δικαιωθεί και να νομιμοποιηθεί». Κατά τον ίδιο συγγραφέα, η συγκεκριμένη μορφή της δημοσιότητας δε μπορεί να συσχετιστεί με τη συνταγματικά κατοχυρωμένη δημοσιότητα των δικαστικών συνεδριάσεων και δε καλύπτεται από αυτή.

Κατά την αντίθετη άποψη των Μπέη και Μανωλεδάκη, η έννοια της δημοσιότητας θα πρέπει να ερμηνευθεί ευρύτερα προκειμένου να συμπεριλάβει και τη κάλυψη της διαδικασίας στο ακροατήριο από τα ΜΜΕ. Κατά την ίδια άποψη, μια στενή προσέγγιση της έννοιας της δημοσιότητας θα απέβαινε σε βάρος της λαϊκής κυριαρχίας καθώς θα απέκλειε το ευρύτερο κοινό από τα τεκταινόμενα.

Ο Καρράς (Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο 1993) προβαίνει σε μια διάκριση μεταξύ δημοσιογραφικής κάλυψης της συνεδρίασης ή μέρους της και αντίστοιχης

ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής ή κινηματογραφικής κάλυψης. Σε σχέση με τη δημοσιογραφική κάλυψη ο συγκεκριμένος συγγραφέας δέχεται ότι η συνταγματική προστασία της δημοσιότητας καλύπτει και αυτή. Αντίθετα, η ραδιοφωνική ή τηλεοπτική κάλυψη της ποινικής δίκης είναι ανεπίτρεπτη.

Επί του ως άνω προβληματισμού η Ολομέλεια του Ακυρωτικού με την υπ' αριθμ. 10/1992 απόφασή της διαπίστωσε πριν από τη θέσπιση των κατωτέρω αναφερόμενων διατάξεων ότι η ανάγκη για την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία της δικαιοσύνης επιβάλλει τη θέσπιση μέτρων για τον πλήρη αποκλεισμό της ραδιοτηλεόρασης και κάθε άλλου οπτικοακουστικού μέσου από τα ποινικά ακροατήρια.

Τη λύση στην ανωτέρω διχογνωμία επιχείρησε να δώσει ο προισχύσας Ν. 2172/1993. σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 4 περ. β', το δικαστήριο με ειδικά αιτιολογημένη απόφασή του μπορεί να απαγορεύσει τη μαγνητοφώνηση ή βιντεοσκόπηση της δίκης και την τηλεοπτική ή ραδιοφωνική της μετάδοση, μόνον αν υποβληθεί σχετικό αίτημα από τον κατηγορούμενο ή τον παθόντα και η δίκη δε συνδέεται με τη δημόσια ζωή.

Ιδιαίτερη σημασία ως προς την ερμηνεία της συγκεκριμένης διάταξης έχει η υπ' αριθμ. 427/1999 απόφαση του Πενταμελούς Ναυτοδικείου Πειραιώς (ΠοινΔικ 6/2001, σελ. 603 επ.). Επί των πραγματικών περιστατικών λεκτέα τα ακόλουθα: Κελευστής ΕΠΥ που υπηρετούσε στο Ν/Α ΚΛΕΙΩ κατηγορείτο ότι προκάλεσε επικίνδυνες σωματικές βλάβες στο 46 ημερών ανήλικο θήλυ τέκνο του και ότι σκότωσε εκ προθέσεως το δίδυμο, επίσης θήλυ, τέκνο του και μάλιστα με ειδεχθή τρόπο. Ο κατηγορούμενος κρίθηκε ένοχος για την πράξη της επικίνδυνης σωματικής βλάβης, για σωματική βλάβη ανηλίκου και για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως, χωρίς να του αναγνωριστεί κανένα ελαφρυντικό. Στην ίδια απόφαση και υπό το κράτος του Ν. 2172/1993 το δικαστήριο απέρριψε παμψηφεί το αίτημα του κατηγορουμένου για αποβολή των μέσων μαζικής ενημέρωσης από την αίθουσα του δικαστηρίου και για απαγόρευση της μαγνητοφώνησης ή βιντεοσκόπησης της δίκης και της τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής μετάδοσής της, με την αιτιολογία ότι η υπό εκδίκαση υπόθεση αφορούσε θέμα με δημόσιο αντίκτυπο και ανάλογες νομικές διαστάσεις. Η διάταξη του στοιχείου β' του άρθρου 35 παρ. 4 Ν. 2172/1993, που εξαρτούσε τη μαγνητοφώνηση ή βιντεοσκόπηση της δίκης και την τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοσή της από την

υποβολή σχετικού αιτήματος από την πλευρά του κατηγορουμένου ή παθόντα και τη μη σύνδεσή της με τη «δημόσια ζωή», κρίθηκε αντισυνταγματική και άρα ανίσχυρη (άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος), καθώς, κατά την άποψη του δικαστηρίου, ο όρος «δημοσιότητα» του άρθρου 93 παρ. 2 του Συντάγματος περιλαμβάνει και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ήδη με το άρθρο 8 του ισχύοντος Ν. 3090/2002 η απαγόρευση της μετάδοσης αποτελεί πλέον τον κανόνα ενώ η τηλεοπτική κάλυψη μπορεί να επιτραπεί με απόφαση το δικαστηρίου εφόσον συναινούν ο εισαγγελέας και οι διάδικοι και συντρέχει ουσιώδες δημόσιο συμφέρον. Η παράβαση της συγκεκριμένης διάταξης επιφυλάσσει παράλληλα και ποινικές κυρώσεις (φυλάκιση μέχρι τριών ετών και χρηματική ποινή είκοσι χιλιάδων (20.000) έως διακοσίων χιλιάδων (200.000) ευρώ).

Αδρομερώς, η δημοσιότητα της διαδικασίας αποτελεί δικαίωμα του κατηγορουμένου και συνταγματικά κατοχυρωμένη επιταγή. Η δημοσιότητα των συνεδριάσεων των ποινικών δικαστηρίων διασφαλίζει αφενός ότι τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου ασκούνται αποτελεσματικά σε ένα κράτος δικαίου και αφετέρου συμβάλλει στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης η οποία ελέγχεται από τους πολίτες, στο όνομα των οποίων απονέμεται, τονώνει την εμπιστοσύνη τους απέναντι στη δικαιοσύνη και ενισχύει ταυτόχρονα το αίσθημα ευθύνης των δικαστικών λειτουργών.

Η έμμεση δημοσιότητα, ήτοι το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση και αντίστοιχα η κάλυψη των τεκταινομένων από τα ΜΜΕ, όπως παρατηρεί ο Ανδρουλάκης (ό.π. σελ 160), δε σχετίζεται με την αρχή της δημοσιότητας *stricto sensu* αλλά με το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας και το δικαίωμα στην πληροφόρηση. Απώτατο όριο της βρίσκει στα δικαιώματα του θιγόμενου προσώπου δηλαδή του κατηγορουμένου, ήτοι στο σεβασμό της ανθρώπινης αξίας του (2 παρ. 1 Σ) και στο τεκμήριο αθωότητας. Αυτό θα επιτευχθεί μέσω της περιοριστικής παράθεσης των στοιχείων της διαδικασίας, όπως για παράδειγμα παράθεση της κατηγορίας ή και αναφορά του δικαστηρίου στο οποίο εκκρεμεί η υπόθεση προκειμένου να δοθεί έρεισμα στον κάθε ενδιαφερόμενο να παρακολουθήσει από κοντά τη διαδικασία. Αντίθετα, η λεπτομερής περιγραφή και αναμετάδοση ευαίσθητων στοιχείων της δικογραφίας (μαρτυρικές καταθέσεις, διατάξεις, βουλεύματα που παρατίθενται πραγματικά περιστατικά) εκτός του ότι θέτει ζητήματα

προστασίας προσωπικών δεδομένων, θέτει εν αμφιβόλω την ποιότητα της παρεχόμενης δικαιοσύνης. Άλλωστε, αναμετάδοση της δίκης εν είδει τηλεοπτικού προγράμματος με την χρησιμοποίηση των τεχνικών δυνατοτήτων που δίνει η τηλεόραση για εντονότερη δραματοποίηση και τη παρεμβολή διαφημίσεων οδηγούν σε απώλεια της ουσίας της δικαιοσύνης και καθιστούν τη διαδικασία εμπόρευμα, αντί για έκφανση δημοκρατίας.

Γίνεται λοιπόν φανερό πως στις περιπτώσεις επιτρεπτής αναμετάδοσης μιας ποινικής δίκης από τα ΜΜΕ όπως και κατά την έτσι κι αλλιώς επιτρεπόμενη και αναγκαία ενημέρωση δια του τύπου, η αντίστοιχη δημοσιογραφική κάλυψη οφείλει να γίνεται με ψυχραιμία, νηφαλιότητα και ψυχρή αντικειμενικότητα, αποφυγή πρόωρων εκτιμήσεων και αυθαίρετων συμπερασμάτων από καθ' ύλην αναρμόδιους, προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος διαμόρφωσης εσφαλμένων εντυπώσεων αναφορικά με την ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου, αλλά και με απόλυτο σεβασμό στην προσωπικότητα του κατηγορουμένου και στο τεκμήριο της αθωότητάς του.

Θ. Η ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Θ.1. Γενικά περί αμεροληψίας

Η ελληνική έννομη τάξη κατοχυρώνει σε συνταγματικό επίπεδο την αρχή της δικαστικής αμεροληψία στις διάφορες εκφάνσεις της. Το άρθρο 8 του Συντάγματος καθιερώνει την αρχή του νόμιμου Δικαστή, ενώ κατά το άρθρο 87 παρ. 1 και 2 Σ «Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές που απολαμβάνουν λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία. Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους, και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος».

Η κύρωση από την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ν.Δ. 53/1974) είχε ως συνέπεια η αρχή της αμεροληψίας των δικαστικών οργάνων να εισαχθεί στην Ελλάδα υπό την έποψη του υπερεθνικού δικαίου και να

υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης νόμου κατά το άρθρο 28 του Συντάγματος. Το άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης προβλέπει ότι «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικάως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως».

Κατά την νομολογία του ΕΔΔΑ, η δικαστική αμεροληψία έχει διπλή όψη, μία αντικειμενική και μία υποκειμενική. Η αντικειμενική όψη της δικαστικής αμεροληψίας εμφανίζει μία προσωπική και μία λειτουργική έκφανση.

Η πρώτη προσπάθεια του ΕΔΔΑ να προσδιορίσει την έννοια της δικαστικής αμεροληψίας επιχειρήθηκε στην υπόθεση PIER-SACK κατά Βελγίου (6-10-1984). Στα πλαίσια της συγκεκριμένης υπόθεσης η δικαστική αμεροληψία ορίστηκε ως «απουσία εύνοιας και προκατάληψης». Η μεταγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ (Ι. Μυλωνάς, Δύο πτυχές της αντικειμενικής αμεροληψίας κατ' άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, Πλογ 2001 σελ. 2597, υποσ. 2) ήρθε να αποκρυσταλλώσει το περιεχόμενο της δικαστικής αμεροληψίας δίνοντας του την έννοια που επικρατεί έως σήμερα.

Η αντικειμενική αμεροληψία σχετίζεται με τις θεσμικές εγγυήσεις με τις οποίες περιβάλλεται το εκάστοτε δικαιοδοτούν όργανο και με τις οποίες επιδιώκεται είτε η μη συμμετοχή στη σύνθεση του Δικαστηρίου προσώπων τα οποία πρόκειται να μεροληπτήσουν (αποκλεισμός ή εξαίρεση), είτε η εξουδετέρωση εξωτερικών επιδράσεων που υπονομεύουν την αμεροληψία του δικάζοντος. Η τελευταία περίπτωση σχετίζεται με την επιδίωξη της αποτροπής επηρεασμού των ενόρκων από την αρνητική δημοσιότητα σε δίκες με έντονο κοινωνικό ενδιαφέρον.

Κατά τη διερεύνηση της προσωπικής έκφανσης της αντικειμενικής αμεροληψίας του δικάζοντος οργάνου, αντικείμενο έρευνας αποτελεί η τυχόν ύπαρξη στοιχείων τα οποία μπορούν να δημιουργήσουν αντικειμενικά, από την οπτική γωνία ενός αντικειμενικού-εξωτερικού παρατηρητή, αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία του δικαστηρίου. Εν προκειμένω, ο εκάστοτε προσφεύγων δε χρειάζεται να αποδείξει την ύπαρξη εύλογων υπονοιών ή φόβου μεροληψίας. Η αντίληψη του κατηγορουμένου λαμβάνεται υπόψη, δεν αποτελεί όμως το αποφασιστικό κριτήριο. Κρίσιμο κατά την αντίληψη του ΕΔΔΑ αποτελεί το εάν οι ανησυχίες του προσφεύγοντος μπορούν να

θεωρηθούν ως αντικειμενικά δικαιολογημένες. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο δε χρειάζεται να πειστεί για την ύπαρξη μεροληψίας, αλλά αρκεί η ύπαρξη εύλογων υπονοιών ή φόβου μεροληψίας.

Όσον αφορά τη λειτουργική διάσταση της αρχής της αμεροληψίας, ουδόλως εξετάζεται η προσωπική συμπεριφορά του δικαστή. Αυτό που έχει σημασία είναι το αν η άσκηση δικαιοδοτικών καθηκόντων στα πλαίσια της ίδιας διαδικασίας από το ίδιο πρόσωπο ή η ύπαρξη ιεραρχικών ή άλλων δεσμών με κάποιο διάδικο στη διαδικασία δικαιολογεί αντικειμενικά αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία του δικαστηρίου με αποτέλεσμα να τίθενται εν αμφιβόλω οι επιταγές του άρθρου 6 παρ. 1 της Σύμβασης.

Η υποκειμενική διάσταση της αμεροληψίας (*forum internum*) σχετίζεται με την προσωπική πεποίθηση, την ενδιάθετη βούληση του εκάστοτε δικαστή για τη συγκεκριμένη υπόθεση. Τα μέλη του δικαστηρίου θα πρέπει να μην έχουν προσωπική προκατάληψη σε βάρος του κατηγορουμένου. Η ύπαρξη της υποκειμενικής αμεροληψίας τεκμαίρεται μαχητά (*Piersack* κατά Βελγίου της 01-10-1982 παρ. 30, *Thorgeir Thorgeirson* κατά Ισλανδίας της 25-06-1992, παρ. 50, *Fey* κατά Αυστρίας της 24-02-1993, *Padovani* κατά Ιταλίας της 26-02-1993, παρ. 26, *Academy Trading Ltd. κ.α.* κατά Ελλάδας της 04-04-2000, παρ. 43, *Morice* κατά Γαλλίας (Ευρεία Σύνθεση) της 23-04-2015, παρ. 74). Από τα εν λόγω κριτήρια, τα οποία έχουν διαμορφωθεί από τις νομολογιακές ζυμώσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι η υποκειμενική διάσταση της αμεροληψίας συνέχεται και συμπλέκεται με το τεκμήριο της αθωότητας δεδομένου ότι ένας δικαστής ο οποίος έχει καταλήξει υπέρ της ενοχής του κατηγορουμένου, παραβιάζει με τη συμπεριφορά του το τεκμήριο, πέραν του γεγονότος ότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις της υποκειμενικής αμεροληψίας.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός μεταξύ των δύο προσεγγίσεων, καθώς η συμπεριφορά ενός δικαστή μπορεί να γεννά αντικειμενικά αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία του από την σκοπιά ενός αντικειμενικού παρατηρητή (αντικειμενική όψη της αμεροληψίας) αλλά μπορεί επίσης η συμπεριφορά του αυτή να εκδηλώνει προσωπική πεποίθηση για την υπόθεση (υποκειμενική όψη της αμεροληψίας).

Αξίζει να σημειωθεί ότι δε μπορεί να τεθεί ένας συγκεκριμένος ορισμός, μια συγκεκριμένη κατευθυντήρια γραμμή η οποία θα πρέπει να ακολουθηθεί σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να καταλήξουμε στη διαπίστωση της ύπαρξης ή της ανυπαρξίας αμεροληψίας του κρίνοντος. Κατά συνέπεια η συμβατότητα με το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ κρίνεται *in concreto*.

Όπως προαναφέρθηκε, η διαπίστωση παραβίασης της απαίτησης για αμεροληψία αποτελεί ένα δύσκολο αποδεικτικό ζήτημα. Απαιτείται όχι απλώς η παράθεση απλών ενδείξεων, αλλά απαιτείται η παράθεση συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών τα οποία δημιουργούν αμφιβολίες για την αμεροληψία του κρίνοντος (Σισιλιάνος, ό. π., σελ. 269).

Κριτήρια τα οποία συμβάλλουν στη διαπίστωση μεροληπτικής διάθεσης του δικαστικού οργάνου, και άρα στην έλλειψη υποκειμενικής αμεροληψίας αποτελεί η διεύθυνση της διαδικασίας στο ακροατήριο, καθώς και η δημιουργία αρνητικού για τον κατηγορούμενο κλίματος. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση της Επιτροπής στην Boeckmans κατά Βελγίου, στην οποία Πρόεδρος Εφετείου, είχε χαρακτηρίσει τη γραμμή υπερασπίσεως του κατηγορουμένου ως «αστερούσα σε αληθοφάνεια, σκανδαλώδη, ψευδόλογη, κακόγουστη και αισχρή». Παράλληλα, προειδοποίησε το συνήγορο ότι, σε περίπτωση που επέμενε στην ίδια επιχειρηματολογία, το δικαστήριο θα έπρεπε να εξετάσει αν η πρωτόδικη ποινή ήταν επαρκής (Σταύρος, Η Ευρωπαϊκή σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η αμεροληψία των ελληνικών δικαστηρίων, ΠοινΧρ ΜΑ, σελ. 485).

Σε μια απόφαση που αν μη τι άλλο μπορεί να χαρακτηριστεί ανακόλουθη ως προς τις προηγούμενες, (υπ' αριθμόν 4991/1971 προσφυγή εναντίον Ηνωμένου Βασιλείου) η Επιτροπή αποφάνθηκε ότι δε συντρέχει περίπτωση παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ παρά το γεγονός ότι ο εθνικός δικαστής είχε εκφράσει στο ακροατήριο τη γνώμη ότι τα επιχειρήματα υπέρ του κατηγορουμένου ήταν σαθρά, προσθέτοντας ότι επρόκειτο για «παρελκυστική συζήτηση ουσιαστικά χαμένης υπόθεσης».

Πεδίο παραβίασης της υποκειμενικής διάστασης της αμεροληψίας αποτελεί το στάδιο επιμέτρησης της ποινής. (Σταύρος Στ., ό. π., σελ. 487). Υπερβολικά επαχθείς ποινές που επιβάλλονται σε πρόσωπα που καταδικάστηκαν για το ίδιο έγκλημα, ενδέχεται να δημιουργήσουν *ad hoc* υπόνοιες μεροληψίας (Barbera καθ άλλοι κατά

Ισπανίας, υπ' αριθμόν 1599/62 προσφυγή εναντίον Αυστρίας, όπου η βαρύτητα της ποινής αποδόθηκε στο ποινικό παρελθόν του κατηγορουμένου).

Όπως προεκτέθηκε, η αρχή της αμεροληψίας των δικαστικών προσώπων αποτελεί μια από τις επιμέρους εκφάνσεις της δίκαιης δίκης. Η ψύχραιμη στάση των δικαστών και ιδίως του διευθύνοντος τη συζήτηση στην επ' ακροατηρίω διαδικασία, η αντιμετώπιση της κάθε έκαστης υπόθεσης κατά τον απλή και ψύχραιμο τρόπο που επιβάλλει η φύση του λειτουργήματος και η ιερότητα του καθήκοντος απονομής δικαιοσύνης, το ανεπηρέαστό τους από το κλίμα που επικρατεί εντός και εκτός της δικαστικής αίθουσας αποτελούν στοιχεία τα οποία πρέπει να πληροί ο εκάστοτε δικαστικός λειτουργός. Σε διαφορετική περίπτωση εκπίπτει, απολύει του δικαιώματος να απονέμει δικαιοσύνη, γεγονός που έχει αντίκτυπο όχι μόνον στο δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας αλλά πολύ δε περισσότερο στην κοινωνική δομή και συνοχή. Η συνδρομή όλων των ανωτέρω αρνητικών στοιχείων στο πρόσωπο του δικαστή συνεπάγεται μια *a priori* ανατροπή και του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο τόσο στενά συμπλέκεται με την απαίτηση για αμεροληψία. Είναι αναπόφευκτο ότι ένας δικαστής που αντιμετωπίζει εκ των προτέρων ως ένοχο των κατηγορούμενο όχι μόνο να παραβιάζει την ανάγκη για αμεροληψία αλλά και το τεκμήριο της αθωότητας.

Ως προς τα καθ' ημάς, το άρθρο 15 εδ. β' ΚΠΔ προβλέπει ότι «ο τρόπος γενικά που διευθύνεται η διαδικασία ή υποβάλλονται ερωτήσεις στους μάρτυρες και τους κατηγορουμένους δεν μπορεί μόνος του να θεμελιώσει αυτό τον λόγο για εξαίρεση». Κατά την Εισηγητική Έκθεση του νόμου τονίζεται ότι με τη ρύθμιση αυτή λαμβάνεται «πρόνοια διά την αποτροπήν καταχρήσεων εκ της δημιουργίας λόγων εξαιρέσεων από την εν τη δίκη ενέργειαν των δικαστών».

Στα πλαίσια της παρούσας αλληλουχίας θα ήταν χρήσιμο να παρατεθεί η απόφαση της Ευρείας Συνθέσεως (Grand Chamber) Κυπριανού κατά Κύπρου της 15–12–2005. Ας σημειωθεί ότι η προκειμένη υπόθεση είχε αρχικά κριθεί από Τμήμα του ΕΔΔΑ, το οποίο την 27-1-2004 είχε αποφασίσει ομόφωνα παραβίαση του άρθρου 6 και είχε επιδικάσει στον προσφεύγοντα χρηματική αποζημίωση. Επί των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως, λεκτέα τα ακόλουθα: Ο προσφεύγων, δικηγόρος με εμπειρία σαράντα ετών και πρώην βουλευτής, υπερασπιζόταν την 14-2-2001 έναν κατηγορούμενο για ανθρωποκτονία ενώπιον του ορκωτού δικαστηρίου (Assize Court) της Λάρνακας. Κατά τη διάρκεια της εξέτασης ενός αστυνομικού, ως μάρτυρα

κατηγορίας, το δικαστήριο τον διέκοψε διότι κατά την κρίση του είχε υπεισέλθει σε λεπτομέρειες που δεν κρίνονταν σκόπιμες. Ο προσφεύγων όμως εθίγη, διότι θεώρησε ότι το δικαστήριο με την εν λόγω παρατήρηση υπονοούσε ότι ασκεί πλημμελώς τα καθήκοντά του και ζήτησε άδεια να παραιτηθεί από συνήγορος υπεράσπισης. Το δικαστήριο αρνήθηκε και ο προσφεύγων διαμαρτυρήθηκε εντόνως, υποστηρίζοντας ότι παρεμποδίστηκε κατά την εξέταση του μάρτυρα, αφού κατά τη διάρκειά της, τα μέλη του δικαστηρίου μιλούσαν μεταξύ τους και αντάλλασσαν ραβασάκια. Στη συνέχεια, το δικαστήριο έκρινε ότι τα λόγια του προσφεύγοντος και ιδίως ο τρόπος που απευθύνθηκε στο δικαστήριο, ο τόνος της φωνής και οι χειρονομίες του συνιστούν ασέβεια προς αυτό και συγκροτούν το αδίκημα της προσβολής δικαστηρίου (contempt of court). Μάλιστα, έθεσε δύο επιλογές στον προσφεύγοντα, είτε να εμμείνει στη συμπεριφορά του και να αιτιολογήσει στο δικαστήριο γιατί δεν θα πρέπει να του επιβληθεί ποινή, είτε να ανακαλέσει. Μετά από μια σύντομη διακοπή της συνεδρίασης, το δικαστήριο δήλωσε ότι συνεχίζει να πιστεύει πως όσα έλαβαν χώρα συνιστούν προσβολή δικαστηρίου, ο προσφεύγων αμφισβήτησε τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος, ενώ, τέλος, το δικαστήριο με την ίδια σύνθεση καταδίκασε τον προσφεύγοντα σε ποινή φυλάκισης πέντε ημερών, η έκτιση της οποίας άρχισε αμέσως.

Στα πλαίσια εξέτασης της προσφυγής το ΕΔΔΑ έκρινε βάσιμο τον ισχυρισμό του προσφεύγοντος περί προκατάληψης των μελών του δικαστηρίου διαπιστώνοντας παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, το Δικαστήριο προέβη στην εξέταση διαφόρων πτυχών της συμπεριφοράς των δικαστών, που μπορούν να θεωρηθούν επιλήψιμες και είναι δυνατόν να εγείρουν ζήτημα υποκειμενικής μεροληψίας. Αρχικά, οι δικαστές δήλωσαν στην καταδικαστική για τον προσφεύγοντα απόφασή τους ότι «έχουν βαθιά προσβληθεί ως πρόσωπα» από τον τελευταίο. Κατά το ΕΔΔΑ, η δήλωση αυτή φανερώνει ότι οι δικαστές προσβλήθηκαν προσωπικά από τα λόγια και τη συμπεριφορά του προσφεύγοντα και καταδεικνύει προσωπική εμπλοκή (embroilment) εκ μέρους των δικαστών. Επιπροσθέτως, η διατύπωση και το λεκτικό της καταδικαστικής απόφασης αποδίδει πλήρως την αίσθηση οργής και σοκ, η οποία είναι αντίθετη προς την αποστασιοποίηση που αναμένεται κατά την εκφορά δικαστικών κρίσεων. Από την αρχή της συζήτησής τους με τον προσφεύγοντα, ακόμη, εξέφρασαν την άποψη ότι τον θεωρούν ένοχο του εγκλήματος της προσβολής δικαστηρίου, ενώ η ταχεία επιβολή ποινής φυλάκισης, αμέσως εκτελεστής, καταδεικνύει ότι οι δικαστές την έκριναν ως «τη μόνη κατάλληλη απάντηση».

Μάλιστα, οι δικαστές θέτοντας στον προσφεύγοντα δύο επιλογές, δεν παρείχαν στον προσφεύγοντα τη δυνατότητα να υπερασπίσει τον εαυτό του, αλλά θεωρώντας τον ένοχο για το αδίκημα της προσβολής δικαστηρίου του έδωσαν απλά τη δυνατότητα να μειώσει «τη ζημία που αυτός είχε προκαλέσει με τη συμπεριφορά του». Συνοψίζοντας, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε (παρ. 131, 132) ότι, οι δικαστές δεν κατάφεραν να αποστασιοποιηθούν και να αποφύγουν την επί της ουσίας διένεξη με τον προσφεύγοντα σε προσωπικό επίπεδο. Άλλωστε η ταχύτητα εκδίκασης της υπόθεσης, η συντομία των απόψεων που αντηλλάγησαν μεταξύ των δικαστών και του προσφεύγοντος και ιδίως η εκδίκαση με την ίδια σύνθεση, συνδράμουν στην διαπίστωση των ανωτέρω.

Η ως άνω προπεριγραφείσα υπόθεση επιλαμβάνεται και των δύο πτυχών της δικαστικής αμεροληψίας όπως αυτή εκτέθηκε ανωτέρω, καθώς αφενός μεν ασχολείται με την υποκειμενική διάστασή της και την ενδιάθετη στάση που πρέπει να τηρείται από τους δικαστές, αφετέρου άπτεται του ζητήματος της αντικειμενικής, λειτουργικής (functional) διάστασης της αντικειμενικής αμεροληψίας ενόψει του γεγονότος ότι η ίδια ακριβώς σύνθεση, η φερόμενη ως παθούσα από το αδίκημα δικάζει και καταδικάζει τον προσφεύγοντα. Η πρακτική της χρησιμότητα εντοπίζεται και στο θέμα της παρούσας προβληματικής δεδομένου ότι οι δικαστές με την ενδιάθετη βεβαιότητα της ενοχής του προσφεύγοντος, όπως προκύπτει άλλωστε από τα προπαρατεθέντα, παραβίασαν το τεκμήριο της αθωότητας.

Περαιτέρω, στην ελληνικού ενδιαφέροντος απόφαση Academy Trading Ltd. κ.α. κατά Ελλάδος της 04-04-2000, οι προσφεύγουσες ναυτιλιακές εταιρίες είχαν δικαστική διαμάχη με την τράπεζα Citibank, μεγάλο δανειοδότη της ελληνικής ναυτιλιακής κοινότητας. Μια σειρά από γεγονότα όπως οι επανειλημμένες αναβολές, η συνταξιοδότηση ορισμένων αρεοπαγιτών, η άκαιρη αλλαγή εισηγητή, καθώς και οι σχέσεις εξάρτησης στενότερων συγγενών δύο δικαστών με πρόσωπα που συνδέονταν με τους διαδίκους, οδήγησαν τους προσφεύγοντες στη πεποίθηση της σε βάρος τους μεροληπτική στάσης εκ μέρους του Αρείου Πάγου. Εντούτοις το ΕΔΔΑ επιλαμβανόμενο της υπόθεσης και διαπίστωσε την έλλειψη προσκόμισης συγκεκριμένων αποδεικτικών στοιχείων από τα οποία θα μπορούσε να θεμελιωθεί μεροληπτική στάση σε βάρος των προσφευγόντων.

Θ.2. Η αμεροληψία των ενόρκων

Ζητήματα έλλειψης αμεροληψίας αναφύονται συχνά στις περιπτώσεις εκείνες όπου στη σύνθεση του δικαστικού σχηματισμού συμμετέχουν λαϊκοί δικαστές. Ο κίνδυνος επιρροής των ενόρκων, οι οποίοι είναι επιρρεπείς σε τέτοιου είδους επηρεασμούς λόγω της έλλειψης νομικής παιδείας ενδέχεται να θέσει εν αμφιβόλω την εξασφάλιση της αμεροληψίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι λαϊκοί δικαστές δεν είναι τρίτοι, ήτοι πρόσωπα τα οποία δεν ασκούν καμία επιρροή στην έκβαση της ποινικής δίκης, αλλά αντίθετα θεωρούνται παράγοντες αυτής και στα πλαίσια άσκησης των καθηκόντων τους περιβάλλονται με το κύρος της δικαστικής αρχής με αναπόφευκτη επιταγή να (πρέπει) να είναι αμερόληπτοι.

Αξια μνείας κρίνεται εν προκειμένω η Craxi κατά Ιταλίας της 5-12-2002 όπου κρίθηκε ότι μια έντονη εκστρατεία του τύπου ενδέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις να βλάψει το δίκαιο χαρακτήρα της δίκης λόγω επηρεασμού της κοινής γνώμης και δη των ενόρκων οι οποίοι θα κληθούν να αποφανθούν επί της ενοχής του κατηγορουμένου εν αντιθέσει με τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες η υπόθεση θα εκδικαστεί από τακτικούς δικαστές.

Ως ιδιαίτερης σημασίας στη παρούσα αλληλουχία κρίνεται η απόφαση Sander κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 09-05-2000. Ο προσφεύγων, Ασιατικής καταγωγής, εμφανίστηκε να δικαστεί ενώπιον του λαϊκού δικαστηρίου με την κατηγορία της απάτης. Εντούτοις, ένας από τους ενόρκους υπέβαλε γραπτώς την ανησυχία του σχετικά με την τήρηση της εγγύησης του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας. Ειδικότερα, κατήγγειλε ότι δύο από τους ενόρκους είχαν προβεί σε ρατσιστικά σχόλια για τον κατηγορούμενο, γεγονός για το οποίο έθετε εν αμφιβόλω την αμερόληπτη στάση τους. Η υπεράσπιση αιτήθηκε την εξαίρεση των ενόρκων, με το δικαστήριο να εκφράζει την άποψη ότι η σύσταση που τους απηύθυνε να θεμελιώσουν την απόφασή τους μόνο στις αποδείξεις και όχι σε προσωπικές προκαταλήψεις, ήταν αρκετή για να διασφαλίσει το αδιάβλητο της διαδικασίας. Το ΕΔΔΑ όμως εξέφρασε την άποψη ότι οι εν λόγω ισχυρισμοί ήταν ικανοί να εγείρουν στον προσφεύγοντα καθώς και σε κάθε αντικειμενικό παρατηρητή, εύλογες αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία του δικαστηρίου.

Θ.3. Η αμφισβήτηση της δικαστικής αμεροληψίας μέσα από τη δυσμενή για τον κατηγορούμενο δημοσιότητα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Η αρνητική επίδραση της δημοσιότητας στην ποινική διαδικασία έχει ήδη διαπιστωθεί από το ΕΔΔΑ σε σειρά αποφάσεων. Το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει ρητά στη Νομολογία του ότι «σε ορισμένες υποθέσεις και ειδικά σε υποθέσεις όπου οι λαϊκοί συμμετέχουν ως ένορκοι στη διαδικασία, η αμεροληψία του δικαστηρίου μπορεί να υπονομευθεί από μία δριμεία δημοσιογραφική καμπάνια εναντίον του κατηγορουμένου που επηρεάζει τη δημόσια γνώμη και επομένως και τους ενόρκους σε τέτοιο βαθμό που πλέον η διαδικασία να μη μπορεί να θεωρηθεί δίκαιη σύμφωνα με το άρθρο 6 της Συμβάσεως» (Σταύρος, ό. π., σελ. 498 επ.).

Σχετικό ζήτημα ετέθη στην υπόθεση Craxi 1 κατά Ιταλίας της 15-12-2002. Ο προσφεύγων, γραμματέας του ιταλικού σοσιαλιστικού κόμματος και του Πρωθυπουργού της Ιταλικής Δημοκρατίας, κατηγορήθηκε για μια σειρά αδικημάτων, μεταξύ των οποίων για παραποίηση εγγράφων, δωροδοκία, παράνομη χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων. Η υπόθεση, λόγω του πολιτικού ενδιαφέροντος που παρουσίασε, έλαβε ευρείες διαστάσεις στον ιταλικό τύπο. Το ΕΔΔΑ, εξετάζοντας σε πρώτη φάση την εν λόγω προσφυγή, διαπιστώνει ότι η δημοσιότητα σε παρόμοιες υποθέσεις είναι αναπόφευκτη. Ενώ καταρχήν δέχεται ότι μια έντονη εκστρατεία του τύπου σε βάρος του κατηγορουμένου ενδέχεται να βλάψει τον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης μέσω του επηρεασμού της κοινής γνώμης και δη των ενόρκων, κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες η υπόθεση εκδικάζεται από έμπειρους τακτικούς δικαστές. Έτσι, καταλήγει ότι στην προκειμένη περίπτωση, όπου η σύνθεση του δικαστηρίου δεν αποτελούνταν από ενόρκους, παρά μόνο από τακτικούς δικαστές, τέτοια παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν μπορεί να διαπιστωθεί.

Τα κριτήρια τα οποία υιοθετεί το ΕΔΔΑ στη νομολογία του προκειμένου να διαπιστώσει τη μεροληπτική στάση των ενόρκων σχετίζονται με τις διατυπωθείσες προειδοποιήσεις του προεδρεύοντος οργάνου στους ενόρκους σχετικά με τις ενδεχόμενες συνέπειες της αρνητικής δημοσιότητας καθώς και η χρονική απόσταση μεταξύ κρίσιμων δημοσιευμάτων και της δίκης.

Το ζήτημα του κατά πόσον επιτρέπονται ή επιβάλλονται με σκοπό τη αποτελεσματική λειτουργία της Σύμβασης μέτρα ελέγχου του Τύπου, προκειμένου να

εξασφαλιστεί η αμεροληψία του δικαστηρίου, ερευνήθηκε από το ΕΔΔΑ στην απόφαση Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 26-04-1979. Συγκεκριμένα, η προσφεύγουσα εταιρία είχε προσβάλει απόφαση του ανώτατου αγγλικού δικαστηρίου που απαγόρευε τη δημοσίευση άρθρου σχετικού με υπόθεση της θαλυδομίδης που εκκρεμούσε ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου και με το οποίο ασκούσαν πίεση στη διάδικο φαρμακευτική εταιρία να συμβιβασθεί, αποζημιώνοντας τα θύματα της χρήσης του παραπάνω ηρεμιστικού φαρμάκου. Το ΕΔΔΑ εξέτασε την υπόθεση υπό το πρίσμα του άρθρου 10 της Σύμβασης, που κατοχυρώνει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και ιδίως σε σχέση με τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου, που προβλέπει τον περιορισμό της ελευθερίας του λόγου για τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας. Παρά ταύτα έκρινε ότι υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις δεν ήταν αναγκαίος αυτός ο περιορισμός σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Στα καθ' ημάς με τη σχετικά πρόσφατη απόφαση του, ο Άρειος Πάγος (1495/2012 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), σχετικά με το ζήτημα της προσβολής ή μη της δίκαιης δίκης ένεκα ύπαρξης πλήθους δημοσιευμάτων στον τύπο, στα οποία ο κατηγορούμενος φερόταν ως ένοχος, αποφάνθηκε αρνητικά επί του θέματος. Παρά τους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου ότι υφίστατο εξακολουθητικώς «βαρύτατες και δριμείες επιθέσεις» από μερίδα του τύπου και ότι «13 δημοσιεύματα τον εμφάνιζαν, εμμέσως πλην σαφώς, με βεβαιότητα ένοχο της πράξεως, για την οποία καταδικάστηκε», το Ακυρωτικό κατέληξε στο ότι ενδεχόμενες δημοσιεύσεις στον τύπο πριν από την έκδοση της αποφάσεως, δεν ασκούν καμιά έννομη επιρροή, καθώς η δίκη διεξάγεται από δικαστές που υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους. Αντίθετη εκδοχή, κατά τη θέση του Ακυρωτικού, θα είχε ως συνέπεια να μην μπορεί να διεξαχθεί, λόγω απόλυτης ακυρότητας, καμιά σοβαρή δίκη, για την έκβαση της οποίας θα είχαν λάβει εκ των προτέρων θέση σε βάρος του εκάστοτε κατηγορουμένου τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

I. ΜΕΣΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ

Η διπλή φύση του τεκμηρίου, οδηγεί στη διαπίστωση περισσότερων συνεπειών, ανάλογα με την επιμέρους πτυχή η οποία έχει παραβιαστεί. Οι συνέπειες αυτές

διακρίνονται σε ποινικοοικονομικού χαρακτήρα και σε μη εξωτερικές με την ποινική δίκη συνέπειες.

Προτού επιχειρηθεί η ανάλυση των επιμέρους συνεπειών, σκόπιμο είναι να τονιστεί ότι η αποκατάσταση της προσβολής του τεκμηρίου δεν γίνεται αποκλειστικά μέσω της προσφυγής του άρθρου 35 παρ. 1 ΕΣΔΑ ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Η άρση της προσβολής είναι δυνατόν να επιτευχθεί και από τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα. Ωστόσο, η δικαστική προστασία την οποία παρέχει η ημεδαπή έννομη τάξη θα πρέπει να είναι αποτελεσματική και επαρκής (Διαμαντίδης κατά Ελλάδος Νο2, 19-5-2005). Άλλωστε η αποτελεσματικότητα και η επάρκεια της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας καθώς και η εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων αποτελεί προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο νομολογεί (Διαμαντίδης κατά Ελλάδος Νο2, 19-5-2005) ότι η προβολή της παραβίασης του τεκμηρίου δεν είναι απαραίτητο να γίνεται σε κάθε βαθμό δικαιοδοσίας. Αρκεί δηλαδή η επίκλησή της το πρώτον ενώπιον του Αρείου Πάγου. Άλλωστε δεν απαιτείται ρητή και πανηγυρική επίκληση της προσβολής του τεκμηρίου ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου. Αρκεί η παράθεση των πραγματικών περιστατικών τα οποία στοιχειοθετούν την προσβολή την οποία θα πρέπει να θεραπεύσει το Δικαστήριο. Σχετικώς μνημονεύεται η απόφαση «Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος» της 27-9-2007 στην οποία κρίθηκε ότι ο ισχυρισμός ενώπιον του ΣτΕ ότι το Διοικητικό Εφετείο απέρριψε την έφεσή του παραγνωρίζοντας απόφαση ποινικού δικαστηρίου που τον είχε αθώσει, ισοδυναμεί με επίκληση παραβίασης του τεκμηρίου.

Ενόψει της διπλής έκφανσης του τεκμηρίου, ως διαδικαστική εγγύηση και ως δικαίωμα συνυφασμένο με την προσωπικότητά του κατηγορουμένου, ο τελευταίος δεν είναι υποχρεωμένος να επιδιώξει την ικανοποίηση κάθε επιμέρους έκφανσης, αλλά διατηρεί το δικαίωμα να επιλέξει αν θα επιδιώξει την αποκατάσταση της προσβολής της προσωπικότητάς του μέσω της αστικής οδού ή την άρση των οικονομικών συνεπειών εντός της ποινικής διαδικασίας. Κατά ακολουθία των ανωτέρω, αρκεί να επιδιώξει την αποκατάσταση της προσβολής του τεκμηρίου από δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων εντός της ποινικής διαδικασίας, χωρίς να απαιτείται να εγείρει και αγωγή δυσφήμισης κατά αυτών (Fatullayev κατά Αζερμπαϊτζάν, 22-4-2010). Σε συνέχεια της ανωτέρω θέσης και προς επίρρωσή της, η δυνατότητα προσφυγής σε άλλο

δικαστήριο δεν κρίνεται ως αποτελεσματικό ένδικο μέσο. Με βάση αυτή τη σκέψη το Δικαστήριο έκρινε ως παραδεκτή προσφυγή στην οποία ο προσφεύγων δεν άσκησε αγωγή κατά του Δημοσίου με βάση τις διατάξεις περί αστικής ευθύνης του Δημοσίου ή λόγω προσβολής της προσωπικότητάς (Haxhishabani κατά Λουξεμβούργου της 20-1-2011, Κώνστας κατά Ελλάδος της 24-5-2011).

Σύμφωνα με το άρθρο 171 παρ. 1 ΚΠΔ «Ακυρότητα που λαμβάνεται και, αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και στον Αρειο Πάγο ακόμη προκαλείται: 1) Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν...: δ) την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα». Κατά συνέπεια η μη τήρηση των δικαιωμάτων που προβλέπεται από την ΕΣΔΑ για τον κατηγορούμενο, μεταξύ των οποίων και το τεκμήριο αθωότητας, συνιστά απόλυτη ακυρότητα ιδρυομένου του αντίστοιχου λόγου αναίρεσης (510 παρ. 1 Α' ΚΠΔ, 484 παρ. 1 α' ΚΠΔ).

Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη τη διφυή υπόσταση του τεκμηρίου, και εστιάζοντας στη λειτουργία του ως διαδικαστικής εγγύησης, ορθότερο φαίνεται η παραβίαση της να συνιστά παραβίαση της κατοχυρωμένης στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ αρχής της δίκαιης δίκης. Στη συγκεκριμένη λύση μας οδηγεί η έλλειψη αντίστοιχης πρόβλεψης και συνέπειας στον ΚΠΔ σε περίπτωση προσβολής του τεκμηρίου υπό αυτή τη μορφή. Πράγματι στο άρθρο 171 του ΚΠΔ, απόλυτη ακυρότητα δεν προκύπτει ρητώς από την παραβίαση γενικών δικαιοκικών αρχών, στις οποίες δε γίνεται ειδική αναφορά. Προς επίρρωση της εν λόγω άποψης, χρήσιμο θα ήταν να εισφερθεί ως παράδειγμα η απαίτηση για τη δημόσια διεξαγωγή της δίκης. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ καθιερώνει την υποχρέωση «όπως η υπόθεσίς του δικασθή ...δημόσια». Αντίστοιχη απαίτηση καθιερώνεται και στον ΚΠΔ, η παράβαση της οποίας θεμελιώνει αυτοτελή λόγο αναίρεσης (501 παρ. 1 Γ' ΚΠΔ). Ελλείψει λοιπόν αντίστοιχης πρόβλεψης στο ημεδαπό δίκαιο, η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας ως διαδικαστικής εγγύησης θα πρέπει να θεμελιώνει παραδεκτό και αυτοτελή λόγο αναίρεσης εδραζόμενου στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Αντίστοιχος λόγος αναίρεσης ιδρύεται στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία παραβιάζεται η αμεροληψία του δικαστικού οργάνου ως συνέπεια πρόωρης αποδοχής της ενοχής του κατηγορουμένου, είτε αυτή οφείλεται στην επιρροή που υπέστη από έξωθεν ενέργειες

ή δηλώσεις, είτε στην ίδια του τη στάση αυτοτελώς κρινόμενη. Παράλληλα, ενόψει του συνταγματικού ερείσματος του τεκμηρίου η παραβίαση του συνιστά ταυτόχρονα και ευθεία προσβολή του Συντάγματος. Μολονότι η νομολογία φαίνεται να εντοπίζει τη σχετική παραβίαση μόνο στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ και της υπερνομοθετικής ισχύος με την οποία αυτή περιβάλλεται, (ΑΠ 92/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ η οποία θεωρεί μοναδικό θεμέλιο του τεκμηρίου αθωότητας την ΕΣΔΑ με την τυποποιημένη σε πολλές αποφάσεις φράση: «...το τεκμήριο αθωότητας, που προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.»), ορθότερη φαίνεται η άποψη κατά την οποία η προσβολή του τεκμηρίου στρέφεται και κατά του Συντάγματος (ΑΠ 207/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «ενόψει του τεκμηρίου της αθωότητας, που θεσπίζεται και από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ν.Δ. 73/1974)»). Εξυπακούεται ότι κάθε ρητή και αυθεντική επέμβαση του νομοθέτη που θα επιλύει οριστικά το πρόβλημα θα ήταν ευχής έργον.

Περαιτέρω, όπως έχει ήδη αναφερθεί και ανωτέρω, η παραβίαση του αξιώματος *in dubio pro reo*, το οποίο υποδεικνύει ποιος κανόνας καλείται σε εφαρμογή στην περίπτωση που το δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες, ανήκει στους κανόνες του ουσιαστικού δικαίου με την παράβασή του να ιδρύει τον αντίστοιχο λόγο αναίρεσης (510 παρ. 1 στοιχ. Ε' ΚΠΔ και 484 παρ. 1 στοιχ Β' ΚΠΔ).

Στην περίπτωση εκείνη όμως κατά την οποία οι δικαστικές ή άλλες αρχές προέβησαν σε δηλώσεις ή χαρακτηρισμούς οι οποίοι προσβάλλουν το τεκμήριο, τίθεται ζήτημα προσβολής της προσωπικότητας του κατηγορουμένου. Σε αυτή την περίπτωση ο κατηγορούμενος δικαιούται να προσφύγει ενώπιον των αρμόδιων πολιτικών ή διοικητικών δικαστηρίων αξιώνοντας αποζημίωση βάσει του 57 επ. ΑΚ και 914 επ. ΑΚ.

Σε ότι αφορά την προστασία του κατηγορουμένου έναντι των ΜΜΕ ο Ν. 2328/1995 προβλέπει ότι η παραβίαση των κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας και η προσβολή του δικαιώματος αθωότητας του κατηγορουμένου συνεπάγεται διοικητικές κυρώσεις προς τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς με τη μορφή προστίμων, προσωρινής αναστολής της λειτουργίας του σταθμού καθώς και ανάκληση της άδειάς του, πέραν βέβαια των δεδομένων αστικών συνεπειών.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Από το σύνολο της προεκτεθείσας ανάλυσης μπορούμε πλέον να καταλήξουμε με ασφάλεια σε μια σειρά συμπερασμάτων. Το τεκμήριο αθωότητας, η θεμελιώδης αυτή απαίτηση ο κατηγορούμενος να τεκμαίρεται αθώος μέχρι τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του, παρά την έλλειψη ρητής πρόβλεψης στο ημεδαπό έννομο σύστημα, κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ ως έκφανση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Η κύρωση της ΕΣΔΑ με το Ν.Δ. 73/1974 οδηγεί στην εισαγωγή του τεκμηρίου και στην ανάπτυξη πλήρους της ισχύος του στην ελληνική έννομη τάξη μέσω του άρθρου 28 παρ. 1 Σ περιβάλλοντάς το με τη συνταγματική ισχύ.

Το τεκμήριο αθωότητας όμως δεν αποτελεί απλώς ένα δικαίωμα αλλά ταυτόχρονα μια διαδικαστική εγγύηση η οποία διέπει το σύνολο της διαδικασίας και δεσμεύει τους κρίνοντες. Εκχώρηση και παραίτηση της συγκεκριμένης έκφανσης σε ένα κράτος δικαίου δεν είναι επιτρεπτή.

Η ισχύς του τεκμηρίου δε δεσμεύει όμως μόνο τους αρμόδιους δικαστές αλλά κάθε κρατικό αξιωματούχο (μέλος της κυβέρνησης, αστυνομικό κ.α.) ή ιδιώτη μέσω της αρχής της τριτενέργειας. Αναπτύσσει δε το εύρος εφαρμογής του όχι μόνον στις κατεξοχήν ποινικές διαδικασίες αλλά και σε διαδικασίες ποινικού χαρακτήρα (διοικητικές, πειθαρχικές).

Το τεκμήριο αθωότητας συμπορεύεται και αλληλεπιδρά με μια άλλη θεμελιώδη αρχή που διέπει την δίκαιη δίκη, αυτή της δημόσιας διεξαγωγής των συνεδριάσεων. Αναπόφευκτο τίμημα της δημοσιότητας της διαδικασίας είναι ότι συχνά ο κατηγορούμενος, και όχι ακόμα ένοχος, εκτίθεται σε ένα κοινό που αναζητά αποκλειστικά ενόχους προκειμένου να ικανοποιηθεί το περί δικαίου(;) αίσθημα. Το φαινόμενο αυτό γίνεται ολοένα και περισσότερο αντιληπτό στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια η οποία ταλανίζεται από μια μακρόχρονη οικονομική δυσπραγία που επηρεάζει σημαντικά τον κοινωνικό ιστό και σε επίπεδο αρχών και αξιών. Τηλεδίκες και αυτόκλητοι απονεμητές δικαιοσύνης, με μοναδικό σκοπό να ικανοποιήσουν τις προσωπικές τους επιδιώξεις, δε διστάζουν να καταδικάσουν ή να αθώωσουν κατά το δοκούν άτομα και υπολήψεις. Η αθρόα ανάπτυξη των τεχνικών μέσων και η ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση. Προκειμένου να αποφευχθούν τέτοια περιστατικά η ελεύθερη

πληροφόρηση, την οποία όλοι επιθυμούμε προκειμένου να ελέγχεται η τρίτη εξουσία και να διασφαλίζεται η δημοκρατική της λειτουργία, θα πρέπει να περιορίζεται στην παράθεση μόνο εκείνων των στοιχείων της εκκρεμούς διαδικασίας που είναι αναγκαία για την κατάλληλη ενημέρωση των πολιτών, με σεβασμό προς το τεκμήριο αθωότητας και της ανθρώπινης αξίας. Ζωντανές αναμεταδόσεις δικών με δημιουργία των κατάλληλων υποβλητικών σκηνικών πρέπει να ελλείπουν πλήρως, ανεξαρτήτως του προσώπου του κατηγορουμένου ή της θέσης του στο πολιτικό ή κοινωνικό γίγνεσθαι. Η επίτευξη αυτού του σκοπού όμως προϋποθέτει κατάλληλη παιδεία τόσο των παρεχόντων την πληροφορία, οι οποίοι ενδεχομένως να πρέπει να απολαμβάνουν και νομικής παιδείας όταν ασχολούνται με το δικαστικό ρεπορτάζ, όσο και του κοινού, η οποία θα έχει ως βάση τις ως άνω συνταγματικές επιταγές.

Πέρα από το γεγονός της θυματοποίησης και πρόωρης μεταχείρισης του κατηγορουμένου ως ενόχου πρόβλημα εντοπίζεται ως προς την ομαλή και απρόσκοπτη άσκηση των καθηκόντων των δικαστικών προσώπων. Πράγματι, είναι ιδιαίτερα δύσκολο για τους δικαστικούς λειτουργούς να ασκήσουν αποτελεσματικά και απαλλαγμένα από κάθε επίδραση τα καθήκοντά τους όταν γνωρίζουν ότι βρίσκονται σε ζωντανή τηλεοπτική μετάδοση ή όταν το ευρύ κοινό έχει ήδη καταλήξει υπέρ της ενοχής του κατηγορουμένου με αποτέλεσμα οποιαδήποτε διαφοροποίησή τους να εγείρει αμφιβολίες ως προς το πρόσωπό ή την ακεραιότητά τους. Η αποδοχή των κοινωνικών ερεισμάτων και η αντίληψη των τεκταινομένων είναι αναγκαία για τον δικαστικό καθώς αποτελεί και ο ίδιος μέλος του κοινωνικού ιστού, εντούτοις η στάση του θα πρέπει να στηρίζεται αποκλειστικά στις επιταγές του νόμου και στα δεδομένα τα οποία έχει ενώπιόν του. Δεν είναι ένας απλός πολίτης, αλλά είναι απονεμητής δικαίου, πυλώνας της δημοκρατίας. Η υποταγή στα ανθρώπινα πάθη και η τάση ικανοποίησης του κοινού περί δικαίου αισθήματος δε θα πρέπει να χαρακτηρίζουν ένα δικαιοδοτικό όργανο. Ο δικαστής θα πρέπει να μένει ανεπηρέαστος κατά την άσκηση των καθηκόντων του καθώς, σε διαφορετική περίπτωση, διαταράσσεται η εμπιστοσύνη των κοινωνιών στη δικαστική εξουσία με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να νιώθουν απροστάτευτοι και έρμαια σκοπιμοτήτων. Η αμεροληψία των δικαστικών προσώπων και η έλλειψη επηρεασμού τους από έξωθεν παρεμβάσεις διασφαλίζει τη διάκριση των εξουσιών, η οποία αποτελεί θεμέλιο και συστατικό στοιχείο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Δυστυχώς ο δικαστής φέρει ένα βάρος, ενδεχομένως δυσανάλογο από αυτό που του αναλογεί. Έχει την ευθύνη να επιβεβαιώνει σε κάθε του απόφαση ότι είναι

όργανο μιας συντεταγμένης πολιτείας η οποία αποτελεί τάξη δικαίου με δεδομένες αξιακές αρχές. Το βάρος ενδέχεται να είναι ενίοτε δυσανάλογο, αλλά η εκπλήρωση του καθήκοντος προς την κοινωνία είναι ανεκτίμητη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Στέργιος, Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, ΕΕΕυρΔ 1:1986, σελ. 35 επ. (Ανακριτική, 3η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1993)

Ανδρουλάκης Ιωάννης, Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2000

Ανδρουλάκης Νικόλαος, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 2η έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1994

Του ιδίου, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 3η έκδοση, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2007

Του ιδίου, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 4η έκδοση, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2012

Του ιδίου, Και πάλι για την αιτιολογία και τον αναιρετικό έλεγχο της ποινικής απόδειξης, Ποινικά Χρονικά ΝΗ, σελ. 490 επ.

Του ιδίου, Το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και η δίκαιη δίκη, Ποινικά Χρονικά 2004, σελ. 769 επ.

Αναγνωστόπουλος Ηλίας, Ο συνήγορος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, Ποινικά Χρονικά ΜΖ, σελ. 337 επ.

Γιαννίδης Ιωάννης, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη – Λειτουργία του επιχειρηματικού βάρους και αυτοτελείς ισχυρισμοί, Ποινικά Χρονικά ΛΣΤ, σελ. 121 επ.

Δαλακούρας Θεοχάρης, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2012

Του ιδίου, Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπόνοιας ή δύναμης των ενδείξεων, Τιμητικός Τόμος για το Ν. Ανδρουλάκη, 2003

Του ιδίου, Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, Ποινικά Χρονικά 2005, σελ. 961 επ.

Δέδες Χρίστος, Ποινική Δικονομία, 9η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1989

Δημάκης Αλέξανδρος, Άρθρο 97 σε Σύνταγμα, Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017.

Δημητράτος Νικόλαος, Προβλήματα δημοσιότητας στην ποινική δίκη, Νομικό Βήμα, 1991, σελ 342 επ.

Ζημιανίτης Δημήτριος, Η νέα προκαταρκτική εξέταση. Κριτική αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας, Ποινική Δικαιοσύνη 2013, σελ. 1132 επ.

Του ιδίου, Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το τεκμήριο αθωότητας, Ποινική Δικαιοσύνη 2006, σελ. 778 επ.

Ζησιάδης Βασίλειος, Η εφαρμογή της αρχής «in dubio pro reo» στα στάδια της ποινικής διαδικασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1989

Κάβουρας Γεώργιος, Το τεκμήριο αθωότητας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993

Καϊάφα – Γκμπάντι Μαρία, Σκέψεις για την αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων με αφορμή τη νομολογία του ΕΔΔΑ, Ποινικά Χρονικά 2008, σελ. 3 επ.

Καρδίμης Θεοφάνης, Το συναγόμενο εκ του άρ. 366 παρ. 2 ΠΚ αμάχητο τεκμήριο ψεύδους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ (και ειδικότερα της απόφασης Κλουνι κατά Γαλλίας), Ποινική Δικαιοσύνη 2014, σελ. 762 επ.

Καρράς Αργύριος, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2η έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998

Του ιδίου, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Κοτσαλής Λεωνίδας, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο – Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2014

Κουράκης Νέστωρ, Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, 3η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997

Κρουσταλλάκης Ευάγγελος, Η κάλυψη από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της προδικασίας στην ποινική δίκη, Υπεράσπιση 1993, σελ 819 επ.

Κωνσταντινίδης Άγγελος, Ποινική δίκη και μέσα μαζικής ενημέρωσης, Μνήμη Ν. Φωτάκη, 1997

Μαργριπή Αικατερίνη, Η πρόκληση της ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας, Ποινικά Χρονικά 2017, 249 επ.

Μαργαρίτης Λάμπρος, Αποκλεισμός και εξαίρεση δικαστικών προσώπων, Υπεράσπιση 1992, 791 επ.

Του ιδίου, Προκαταρκτική εξέταση - προανάκριση: Θεωρητικές συμβολές - πρακτικές εφαρμογές, Ποινική Δικαιοσύνη 2007, σελ. 596 επ.

Του ιδίου, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012

Του ιδίου, Ποινική Δικονομία – Ένδικα μέσα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012

Του ιδίου, Προσωρινή κράτηση: προσπάθεια εκλογικεύσεως των ορίων επιβολής της, Ποινική Δικαιοσύνη 2013, σελ. 534 επ.

Του ιδίου, Γνώση της κατηγορίας και βαρύτερος χαρακτηρισμός της πράξεως, Ποινική Δικαιοσύνη 2014, σελ. 510 επ.

Ματθίας Στέφανος, Η αμεροληψία του δικαστή, Ελληνική Δικαιοσύνη 2001, σελ. 1477 επ.

Μπάκας Χρήστος, Το δικαίωμα ακρόασης του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, Ποινικά Χρονικά ΛΖ, σελ. 353 επ

Του ιδίου, Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και η προστασία τους στην ποινική διαδικασία. Έλεγχος και κυρώσεις, σε: Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία γενικά, Πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1991

Μυλωνάς Ιπποκράτης, Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας, Σειρά «Ποινικά», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994

Του ιδίου, Δύο πτυχές της αντικειμενικής αμεροληψίας κατ' άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, Ποινικός Λόγος 2001, σελ. 2597 επ.

Του ιδίου, Η ποινική «Δίκαιη» δίκη στο ΕΔΔΑ κατά την τριετία 2005-2007, Ποινικός Λόγος 2009, σελ. 561 επ.

Μυλωνόπουλος Χρίστος, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος Ι, Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 2007

Παπαδαμάκης Αδάμ, Παρατηρήσεις σε ΣυμβΑναθΔικ 3/1996, Υπεράσπιση 1997, σελ. 89 επ.

Του ιδίου, Ποινική Δικονομία – Η δομή της ποινικής δίκης, Έκδοση στ΄, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012

Του ιδίου, Η αιτιολογία των ποινικών αποφάσεων, Ποινική Δικαιοσύνη 2014, σελ. 520 επ.

Πορίσματα του XII Διεθνούς Συνεδρίου Ποινικού Δικαίου, Ποινικά Χρονικά Λ, σελ. 189 επ.

Πρωτόπαππας Διονύσης, Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, Σειρά «Ποινικά», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006

Ρήγος Γεώργιος, Η μεταχείριση από τα ΜΜΕ των δραστών, πραγματικών ή υποτιθέμενων, εγκληματικών πράξεων· τι σημαίνει ότι «κάθε άνθρωπος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του για ορισμένο έγκλημα θεωρείται αθώος», Ποινικά Χρονικά ΜΒ, σελ. 626 επ.

Σισιλιάνος Λίνος-Αλέξανδρος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρον, Νομική Βιβλιοθήκη 2017

Σιώπης Γεώργιος, Η γνωστοποίηση εγκλημάτων στα ΜΜΕ ως μη προβλεπόμενο δικονομικό μέγεθος, Ποινικά Χρονικά ΝΑ, σελ 284 επ.

Σπινέλλης Διονύσιος, Ζητήματα από την επίδραση του Συντάγματος του 1975 στο Ποινικό Δίκαιο, σε: Πέντε χρόνια εφαρμογής του Συντάγματος του 1975, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης – Νομική Σχολή, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1981

Σταθέας Γεώργιος, Το αμάχητο τεκμήριο εκ του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ σε συνδυασμό με το άρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, Ποινικά Χρονικά 2009, σελ. 573 επ.

Στέφανος Σταύρος, Η Ευρωπαϊκή σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η αμεροληψία των ελληνικών δικαστηρίων, Ποινικά Χρονικά ΜΑ, σελ. 481 επ.

Τσόλκα Όλγα, Το δικαίωμα στη μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας – Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ, Ποινικά Χρονικά ΝΔ (2004), σελ. 97 επ.

Τσιρίδης Πολυχρόνης, Τεκμήριο αθωότητας και η νέα Οδηγία της ΕΕ, Ποινική Δικαιοσύνη 1/2017, σελ. 10 επ

Χαραλαμπίκης Αριστοτέλης, Ειδικά προβλήματα ως προς το ανασταλτικό αποτέλεσμα της εφέσεως, Ποινικά Χρονικά ΜΖ, σελ. 162 επ.

Του ιδίου, Ποινικός Κώδικας – Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012

Χρυσόγονος Κώστας, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Τρίτη αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2006